VISSZAEMLÉKEZÉSEK

BARTHA TIBOR

„SZIA MADÁR"

A Műegyetem építészmérnök hallgatóinak háborús odisszeiája 1944–1945

A II. József által 1782-ben alapított Budapesti Műegyetem történetében először fordult elő, hogy a hallgatóság gerincét, a harmad- és negyedéves mérnököket a háború tombolása kiszakította az Alma Materből.

Az egyetemi hallgatók németországi sorsáról több visszaemlékezés született, de arról a tanáraikkal együtt nyolcvan építészmérnök hallgatóról, akiknek sorsa talán a legbizarrabb volt, eddig nem történt megemlékezés.

Évek óta szorgalmazták, hogy ezt a még hiányzó visszaemlékezést, mint egykori résztvevő, írjam meg. Két ösztönző érv hatására ültem íráshoz:

1. Megvan még az eltelt közel fél évszázad alatt megfakult írású naplóm, melyet sokszor lehetetlen körülmények között, de naponta vezettem.

2. Útnak indulásunk 50. évfordulójáig, 1994. december 8-áig nyolcvanunk közül huszonöten haltak meg, közöttük összes egyetemi tanárunk is, dr. Korompay György, dr. Kazinczy Gábor, dr. Pelikán József és Somogyi László.

A két emberöltővel ezelőtt eseményeket egy fiatal egyetemi hallgató látószögéből, csak szubjektívan írhattam meg, s a Műegyetem második világháborús korszakát, a még hiányzó fejezettel, a „dániaiak" történetével szeretném teljessé tenni. Az Epilógus a Dániában való tartózkodásunkat írja le 1947 elején történt szétszéledésünkig. Az illusztrációk Máthé Lajos (Kanada) helyszínen készült grafikái.

A ma már az ország mindennapos nyelvhasználatába is átmenet „Szia (Madár") köszöntésünk a Műegyetem Építészmérnöki Karán, a negyvenes évek elején született! Közvetlen optimizmusával végigkísérte egész odisszeiánkat, ezért is választottam írásom átfogó címéül.

Koppenhága, 1994. december 8.*

* Bartha Tibor 1923. november 8-án született Budapesten, tanárember fiaként. A pestszenterzsébeti Kossuth Lajos Gimnáziumban érettségizett és mint harmadéves építészmérnök hallgató vett részt a Műegyetem németországi odisszeiájában, mely sorsszerűen, ifjúkori álmai országába, Dániába vetette. 1946-ban Koppenhágában Kann Rasmussen mérnök asszisztense volt és hozzájárult ablakrendszerének tökéletesítéséhez. Rasmussen VELUX rendszeréből világszabadalom lett, a cég háromezerhatszáz alkalmazottal és gyárral 155 országban, többek között Magyarországon is, jelen van. Két és fél év után, 1947 elején tért vissza Budapestre és a Műegyetemen megszerezte építészmérnöki diplomáját.

Visszatérése Dániába egyre súlyosabb politikai akadályokba ütközött és amikor az gyakorlatilag is lehetetlenné vált, akkor mennyasszonya, a dán Annalise Thiel utazott Korsørből Budapestre. Összeházasodtak és tervük az volt, hogy az első adandó alkalommal visszatérnek Dániába. De erre az alkalomra – melyet az 1956-os szabadságharc hozott meg – közel tíz évet kellett várniuk.

Ez idő alatt Bartha Tibor részt vett az ország újjáépítésében. A Műegyetem Újjáépítési Irodájában volt egyetemi tanára, dr. Pelikán József mellett, majd a Lakótervben nagyszabású feladatok sorozatát kapta, majd a Magyar Rádió és Televízió szentkirályi utcai új stúdióját tervezte. Részt vett a modern plaszticitás-elmélet kidolgozásában. K. W. Johansen dán professzor világhírűvé vált u. n. „töréselméletét" Bartha Tibor ismertette és alkalmazta először a gyakorlatban Magyarországon. Tervezői munkássága mellett hat évig volt tanársegéd dr. Pelikán József professzor „Vas- és vasbetonszerkezetek" tanszékén.

Két gyermekük, Ingrid és Erik Budapesten született. Felesége, Annalise nagyszerű nyelvérzékével hamar elsajátította a magyar nyelvet, melyet anyanyelvi szinten beszél.

1957 elejétől Dániában folytatták életüket. A világhírű KAMPSAX Nemzetközi Mérnöki Irodában kapott állást, ahol vezető tervező, majd főmérnök lett. Ezidőbeli tervezési munkái közül a Dán Acélművek nagy iparcsarnokait, valamint a glostrupi tízemeletes Központi Gyermekkórházat említjük meg.

1964-től az Iroda Nemzetközi Osztályának a vezetője és a világ számos pontján kivitelezett, nagyszabású mérnöki munkák tervezője és project managere volt két évtizedig. 1983 végén hívták meg az ENSZ-hez (UNIDO/UNDP). Több

I. ODISSZEIÁNK ELŐSZELE BUDAPESTEN

1944. december 6.

Mikulás napján Pestszenterzsébet frontváros lett! A 2. és 3. szovjet-ukrán hadsereg tegnapi Budapest elleni támadását a németek Soroksár és Erzsébet között megállították! A tüzérségi harc azóta is folyik. A frontvonal alig pár kilométerre van tőlünk. A koraesti szürkületben rajztáblámat aknák villanásai világítják meg. *Házunk meg-megremeg. Tustollam el-elszalad a vonalzó mellől...*

Az esti hírek után közli a rádió: „A Műegyetem harmad- és utolsóéves hallgatói december 8-án, reggel 8 órakor a Keleti pályaudvarról Németországba, egyelőre ismeretlen helyre indulnak." A hírek Breslaut, Szilézia fővárosát említik.

Éjféltájt két német katona apámat keresi! Lámpánk egy magas, porköpenyeges Wehrmacht-tisztet világít meg és egy kis szőke, tizenötévesnek látszó közkatonát, akin lötyög a pár számmal nagyobb szürke uniformis. A tiszt vigyázzállásban, németül jelenti apámnak, – aki a közeli polgári iskola igazgatója –, hogy „Herr Direktor, lőszerraktárunkat az Ön iskolájából elszállítottuk!" Még hozzáfűzi, hogy civilben ő is tanár Magdeburgban. Ez is magyarázza a szokatlan udvariassági gesztust. Arcáról egy halálra kész férfi keménysége tükröződik. A Volgától házunkig harcolva és hátrálva – még ha „rugalmasan is" –, de kell, hogy tudja: ezt a háborút elvesztették!

Bejelentéséből viszont logikusan következik, hogy a külvárosokat, tehát Pesterzsébetet is fel fogják adni és Budapestet az innen is odavitt utolsó lőszerig védeni fogják! Fővárosunkból erődítmény lesz, melynek sorsa mindkét itt pusztító idegen hadsereg számára teljesen közömbös – csak számunkra nem!

Családunk mégis úgy határoz, hogy nem várja meg itt a külvárosban a gyermeklányokat és idős asszonyokat is megbecstelenítő, hazánkat sújtó második tatárdúlást, hanem Pesten, egy váci utcai bérház erősebb falai között próbálják meg átvészelni az ostromot. Ezt az elhatározást én azzal támogattam, hogy Rómához hasonlóan, talán Budapestet is „nyílt várossá" fogják deklarálni... Ez bizony naív feltételezés volt, hiszen ez egyik hadakozó félnek sem érdeke, csak nekünk magyaroknak. No de ki törődik itt most velünk?

December 7.

Bementem a Műegyetemre. A Gellért-teret éppen előttem érte egy mélyrepülő szovjet gép légitámadása. A villamosból kiugráló emberek egyenesen belerohantak a szétfreccsenő aknaszilánkokba. Vértócsákban fekve csodálkoztak, hogy miért kellett meghalniuk? Rajztermünkbe verekedés hangjaira léptem be. Egyik évfolyamtársam „plutokratának" nyilvánítva magát, becsmérelte a másik karszalagját, majd kifogyván a szóból, áldz dühvel és ököllel estek egymásnak és vért csöpögtetve, szó nélkül távoztak. Mindez valahogy beleillett a mai helyzet tébolyultságába: lám vannak, akik a levegőben lógó ostrom dermesztő hangulatában ölre mennek a „gazdagok totál uralmáért" – vagy egy karszalag kétes becsületéért.

Lent a Gellért-téren a hírlapárus két halott között tovább árul. Az egyik hetilap, öles betűkkel a címoldalon, imígyen szól a Budapest lakosságához: „Vigyázz Malvin, jön a kanyar!" Felderített ez a tipikusan magyar akasztófahumor! Lehet, hogy most mindenünk odavész, de humorunk elpusztíthatatlan!

A Boráros-téren kátránnyal van áthúzva villamosom végállomásának Pestszenterzsébetnek neve, fölémázolva az új végállomás: a front! Felszállok a frontra induló harminckettesre, hogy hazamenjek...

Otthon már vár rám a sárga SAS-behívó! „December 8-ára a Keletibe. Aki nem tesz eleget a behívásnak az felkoncoltatik!" Ehhez a honvédelmi miniszter, Beregfy hozzáfűzte: „ha a behívott nem jelentkezik, akkor a halálos ítéletet egyik családtagján kell végrehajtani!" Elszakadok hát a szülői háztól! Anyám szeme könnyes, Apám megrendülten komoly. Csak tizenhétéves, gimnazista öcsém marad itthon, aki kora miatt kerül veszélyeztetett helyzetbe! „Bécikém, testvérkém, marha nagy kanyar előtt állunk!"

December 8.

Szeretteimmel ágyúdörgés kíséretében mentünk a még mindig közlekedő villamosokon a Keletibe. A reggeli indulásból semmi sem lett. Éjjel tizenegy óra után búcsúztunk el. A koromsötétben nem láthattuk

---

évet töltött a Távol-Keleten; 1986-ig Indonéziában, Jáván, az ENSZ állandó képviselője volt. Jelenleg az ENSZ nemzetközi szaktanácsadója Afrikában.

Az írás és a festészet életre szóló hobbijai, melyek között összekötő kapocs a klasszikus zene. Szakmai cikkei dánul és angolul, esszéi 1984 óta magyarul jelentek meg. Festészeti kiállításai voltak a Távol-Keleten, majd Dániában.

Életéről így nyilatkozik: „Szerencsés vagyok, mert egy teljes életutat járhattam be. Ez annak adatik meg, aki a Pokol Iszonyatát éppúgy átélte, mint a Mennyország Boldogságát...!"

Feleségével a sors kegyes ajándékának tekintik, hogy egymás országának Dániának és Magyarországnak szeretetével is gazdagabb az életük.

A Szent György Lovagrend életművéért 1994-ben fogadta soraiba Bartha Tibort, s vele együtt, története során először, a Magyarországért kifejtett önzetlen és odaadó munkásságáért feleségét, a dán Annalise asszonyt.

egymást könnyeit, de nagyon is jól tudtuk, ha túl is élnénk az előttünk álló és várható poklot, akkor is majd csak a háború után találkozhatunk... Most szakadok el azoktól, akik eddig mindent jelentettek az életemben...

II. AZ ODISSZEIA ELKEZDŐDIK

December 9.

Hajnali 3.45-kor halkan gördül ki a műegyetemi szerelvény a Keleti pályaudvar sötét kupolája alól. Mikor dübörögve, de lépésben megyünk át a Déli Összekötő Vasúti Hídon, az üres peronról nem csak a szemerkélő esőtől nedves szemmel meredek Pesterzsébet felé, délre, ahol az elhagyott Ősi Fészek húzódik meg valahol a torkolattüzek alatti sötét árnyékban... „Isten tartson meg Benneteket!" – suttogom és belém nyillal, hogy ebben a pillanatban zárul le eddigi gondtalan fiatalságom szép korszaka...

Hegyeshalom, éjjel 11.10. Mindenfelől a Himnusz és a Szózat hangjai sírnak fel a sötét kocsikból. Győrben még többen elhagyták a vonatot, de innen már nincs visszafordulás! ***Most veszi kezébe a gyeplőt a Sors... és én rábízom az életemet!***

Bécs, éjjel két óra. Anyai részről innen származom, de ennek tudatát elnyomják mindenemet betöltő magyar érzéseim. Európa egykor keringős és pezsgős Császárvárosa most félelmetesen sötét és kihalt... Mintha bőre alatt rettegve érezné előre, hogy most nem Mátyás király fekete serege közeledik Kelet felől és a mennyből nem angyalok fogják ledobálni karácsonyi csomagjaikat és abban nem szaloncukor lesz...

Bécset még az éjjel elhagyva, Wagram után kora délutánig ácsorogtunk Strasshof am Merchfeld kis állomásán. Délután a háború előtti osztrák-cseh határ mentén döcögünk észak felé. Rabensburg után cseh területre lépünk, mely ma Hitler Cseh Protektorátusa. Úticélunk tényleg Breszlau lesz, mert a cseh Ostrava után már Sziléziában, az Odera mentén pöfögünk és ez a folyó Breszlau városát szeli keresztül.

III. BRESZLAU

December 11–15.

(A német Breszlau, a mai Wrodaw; nevét szándékosan írom magyarosan Breszlau-nak, ezzel is emlékeztetve arra, hogy 1469-től Mátyás királyunk fekete serege révén Dél-Szilézia és fővárosa Breszlau, Magyarországhoz tartozott! Mátyás királyunk magyarosan Breszlaunak írta, majd még magyarosabban Boroszló-nak nevezte a várost.) 11-én kora délután érkeztünk a városba, de még másnap is egy külső teherpályaudvaron vesztegeltünk.

Ötödik napja nem vettük le ruhánkat, nem mosdottunk és csak ülve tudtunk aludni. Ölemben tartott naplómban elmélkedem Magyarországról való kihozatalunk feltételezhető okairól. Mi értelme volt az összeomlás előtt álló, a háborút rövidesen elvesztő Németországba és a Budapesthez hasonlóan, rövidesen erőd-ostrom előtt álló Breszlauba kihozni minket? Az indító oknak Sztálin szeptember körüli kijelentését tartom: ***„Magyarország teljes megszüntetése kizárólag vagon kérdése!"*** Hát ha tíz millióhoz sok, akkor pár majdnem kész orvos és mérnök elhurcolásához kevés vagon kell! Hiszen az ezeréves kis balti államokat is vagonokkal szüntették meg és vitték Szibériába!

A magyar vezetőség e nem is megalapozatlan félelme egybe eshetett azzal a német felismeréssel, hogy ***a frontokon elesett német orvosok és mérnökök ezreit fiatal magyar anyaggal lehetne pótolni...*** Szerintem ilyen meggondolásból jöhetett létre egy kétoldali, kormányközi egyezmény több mint kétezer magyar egyetemi hallgató sorsáról. Feltevésem bizonyítékának tartom, hogy egyetlen bölcsészt sem irányítottak Németországba.

Első, ideiglenes szállásunk a Garten Strasse 42 alatti NSV (Nationalsozialistische Verein) Leitstelléje volt a belvárosban. Itt több menekült családdal, krími tatárokkal, észtekkel és lettekkel zsúfolódtunk össze. A krími tatárokat Sztálin minden ok nélkül Szibériába száműzte. Csak egy részüknek sikerült a közeledő német csapatokhoz jutni, mely hadsereg egyetlen reményükké vált... De hol van már az a győzedelmes német hadsereg a Krím félszigettől? Kétezer kilométerre Szevasztopoltól és Jaltától: itt Breszlau előtt és Budapesten...

Breszlauról először hallván, még Pesten kilexikonoztam: 1163-ig a wroclaw-i lengyel grófsághoz tartozott. 1327-ig cseh volt, majd 1469-től magyar. 1526-tól osztrák, majd 1742-től porosz és a Német Birodalom keleti része. Azonnal feltűnt, hogy ez a fél milliós város mennyire kihalt! Az őslakosság szemünk előtt hagyja el a várost. Beszélgetések alapján tudtam meg, hogy az emberek nem a várható ostrom elől távoznak a városból, hanem valami ennél sokkal rettenetesebb, hangosan soha ki nem mondott okból: ha ugyanis Németország elveszti ezt a háborút, akkor Szilézia és Breszlau ***megszűnik németnek lenni a jövőben!*** Vagy szovjet, vagy lengyel lesz! A lakosság szerint az utóbbi a valószerűbb,

Bevonulásunk Breslauba

mert Sztálin Szilériával fogja kielégíteni a lengyeleket, cserébe az elrabolandó Kelet-Lengyelországért! Ezt itt, noha csak rémhír, úgy látszik mindenki biztosan tudja, de tragédiaként azt is, hogy ***ide soha vissza nem térhet!***

December 16.

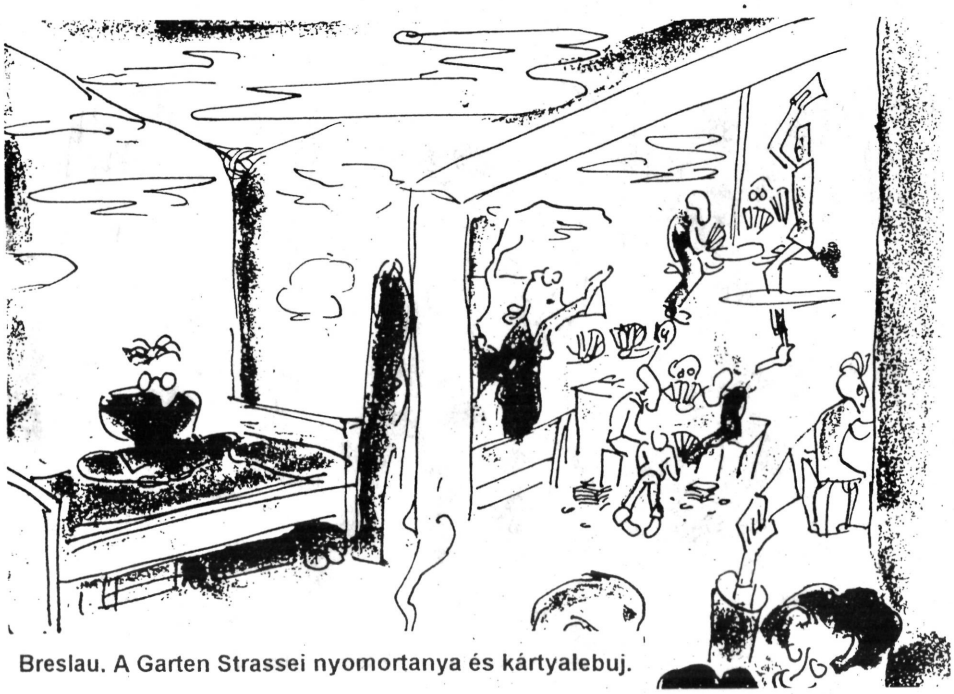
Göbbels pártlapja, a Völkischer Beobachter az Ardennekben történt áttörést ujjongja, amit több, egyesített SS-páncélos elitegység ért el. Az amerikaiak energiafölényével szemben, azt hiszem, ez Hitler utolsó katonai győzelme volt! Mert széllel szemben nem lehet... győzni! Minden kedden kötelező Schanztag van. A város lakossága tankárkot ás és gyakorolja a páncélököl (Panzerfaust) kezelését, hogy egy gödörből majd azzal és saját életükkel próbálják megállítani az Európa felé zúduló szovjet T–34-eseket. Erre még nem kényszerítettek minket, de a levegőben lóg! Egy mai breszlaui lap ezt írja: „A városunkban henyélő Ausländereket, a magyar civil fiatalokat okvetlenül be kell vetni, ha a Festung Breslau rövidesen megkezdődő védelmére kerül a sor!" Vagyis ma már nem kétséges: ***az SS Breszlauból erődítményt alakít ki, ahol minket páncélöklökkel, az első vonalban ásott gödrökben kíván „bevetni" egy tízszer erősebb szovjet haderő ellen.***

December 20.

Végre megkaptuk a hivatalos, német nyelvű Ausweis-t. E nélkül bizony gyorsan eltűnik egy nem német civil a mindenütt megjelenő Geheime Staatspolizei, azaz Gestapo –, vagy ahogy mi elneveztük: a *„Gest Apó"* – mohó kezei között...

December 23.

Karácsonyi nosztalgiaként benéztem a hatemeletes, modern AWAG nagyáruházba. Csak a földszint közepén, alig ötven négyzetméteren volt és csak papíráruk árusítása: tábori levelezőlap, papírsakk,

Breslau. A Garten Strassei nyomortanya és kártyalebuj.

Hitler arcképei és semmi, de semmi más! Azaz mégis: a külső, teljesen üres kirakatok egyikében egy férfibáb frakkban, cilinderben és fehér selyemsállal! Az aláírás: *„Így fogsz ünnepelni, ha megnyertük a háborút!"*

December 24. Karácsony.

Kelet felől 20 fokos fagy zuhant Sziléziára! Ausweisemmel a zsebemben délelőtt a közeli Corpus Christi katolikus templomba mentem. Tele volt, feltűnően sok közkatonával. Egy-két tiszt is volt köztük. Az orgona Bach isteni Toccata és Fugáját játszotta, melyet azonban el-elnyomott kintről a városba menetelő SS-hadosztályok ütemes katonadala: Boomben auf Engelland... majd Eeerika... Nem vitás, hogy ezek már Breszlau ostromára érkeztek... *De most az orgona győz:* Heilige Nacht...

„Otthon" a Garten Strassén: egy valahonnan beorganizált kis fenyőág, egy most csöpögtett gyertyácska és egy pesti szaloncukor... Ezt álltuk körül vagy tízen, de gondolatban mindnyájan a ma körülzárt Budapesten voltunk... és a legtöbbet kértük az Istentől: az életet!

December 29.

Ma elcipekedtünk a Garten Strasséról az *Arletius Strassei* vöröstéglás *leánygimnáziumba*. Persze leányok nélkül, hiszen Breszlauban már nincs, és úgy néz ki, hogy német nyelven már sohasem lesz tanítás... Az egyik osztályteremben tizenöten alszunk az olajos és egyre keményebb szalmás fapadlón, télikabátunkkal takaródzva. Középen – a nemrég még tanári – asztalon Simonffy Pepi ügyködi a Wehrmacht műkolbászát, amit mi, többiek, százszemű Árgusként figyelünk. Pepi először logarlőccsel kiszámítja, hogy hány milliméter kolbászdarab jut egyre, majd zsilettpengével, „függőlegesen, fiú! Ne reszkessen a kezed!" – megjegyzésektől kísérve, kiszeleteli a tizenöt adagot, melyekből az utolsó darab az övé. A „szeletelői" megbízást rendszerint egy-egy agilis társunk kapja. Marha felelősséggel jár ez, mert a létminimumot jelentő kaja terén nincs pardon!

Kaptunk két csalánból készült Wehrmacht-pokrócot, egy tányért és egy pléhkanalat. Ez utóbbit aztán evés után gondosan lenyalva teszi az ember kabátja külső mellényzsebébe. A kanál kilátszó felső része a mi „vaskeresztünk", ezzel is jelezve, hogy milyen „bevetésre" állunk készen éjjel-nappal a Festung Breslau küszöbön álló ostrománál...

December 31. Szilveszter.

Nagyon nehéz év volt 1944! Kezdődött márciusi német megszállásunkkal, folytatódott április 3-ai terrorbombázásunkkal, mely városomat, Pestszenterzsébetet 800 halottal sújtotta, majd az ázsiai hordák behatolása hazánkba és jelenleg, a végiggázolt ország után, fővárosunk barbár pusztulása. A nemzet fiatal orvosi és műszaki utánpótlása a hazán kívül van! Sorsa, sőt életben maradása is teljesen bizonytalan...

Éjfél felé kimegyek a már elmenekült iskolaigazgató csendes és havas kis kertjébe. De valaki már ott van! Máthé Lajos barátom már megelőzött! Nálam egy évvel idősebb lévén nem voltunk évfolyamtársak, de már fel-felfigyeltünk egymás megnyilatkozásaira és azt hiszem így kezdődnek férfiak között az igaz barátságok... Laja mozdulatlanul állt egy hóba kapart név előtt: NÓRA... Csak bólintunk egymás felé, szinte természetes, hogy mi itt és most találkozunk! Előveszem Pestről hozott lapos Meinl-rumos üvegemet és az otthoniakra, azok életére, majd kettőnk barátságára koccintunk... A néma, csillagos éjben tizenkettőt üt egy közeli templom érces kis haragja... Az elsötétített házak rádióból egy halálraítélt város, Breszlau felé szól – talán történelmében utoljára – a „Deutschland, Deutschland über alles..." amit a Horst Wessel pártinduló követ: „Die Fahne hoch..."

Aztán rekedt hangon Hitler kezd beszélni. De ez már nem a diadalittas, győzedelmes Führer hangja, hiszen az általa kiprovokált ellenség már mindenütt német földön áll! Beszédének lényege az öngyilkosság beleszuggerálása egy népbe, amely eddig vakon követte Führere akaratát. Lajossal megállapítjuk, hogy kínosan benne vagyunk a Nagy Kanyarban és fogalmunk sincs, hogyan lehet Breszlaut élve elhagyni...

Tantermünkbe visszatérve a fiúk szilveszteri vidámságra éhesen szóltak hozzám: „Hogy' is volt azzal a vegyésszel a vonaton?" Egy vegyészmérnök hallgató ugyanis magával hozta másállapotos menyasszonyát, mintha csak a Normafához tennénk vasárnapi kirándulást. A fapadokon összezsúfolva csak ülve lehetett szenderegni, és egyik építész kollégánk rá-rábóbiskolt a mellette ülő mázsás asszonykára... Akkor hangzott el vegyészünk végig úri modorban tartott szónoklata: „Kérlek alázatosan, én már többször is tapintatosan rád világítottam a csipogómmal, de nem használt! Most utoljára szeretnélek, kérlek alázatosan, figyelmeztetni, hogy ne tehénkedj rá a feleségem hasára és alvás közben ne fogódzkodj a melleiben! Nem vagy a hatos villamoson és csecsemő sem vagy már!"

1945. január 1.

A Déli Összekötő Vasúti Hidat – ahol nemrég átdöcögtünk –, ***ma felrobbantották!*** Mivel az Északit már Karácsony napján, ***Budapestnek nincs vasúti összeköttetése nyugat felé.***

Január 6.

Ma délelőtt az Odera partján fekvő és német hallgatóktól kihalt, (mert a frontokon vannak!) Technische Hochschule dísztermében, földig érő horogkeresztes zászlók között előbb egy német tábornok, majd dr. Csilléry orvosprofesszor tartott német nyelvű, hivatalos tanévnyitó díszbeszédet.

Egy német katonai szanitéc-csoport tífusz- és kolerainjekciót „vert" be felülről a vállunkba. Röhögve figyeltük, amint egyesek térdre estek, mint a letaglózott ökör... ***Elkezdődött, de aligha tarthat soká az egyetemi oktatásunk.***

Egy szemfüles társunk felfedezett a városban egy vöröslámpás házat! Tanszobánk „kötelező" óraként kollektívan jelent meg az Intézetben. Egy felemelt körpódiumon ültek körben a lányok, rövid ujjú fehér selyemingben és piros szattyán csizmában. Egymás közti beszédünkre nem reagáltak, vagyis magyar lány nem lehetett köztük. Lengyelek, oroszok és a balti államok pillangói voltak. Német nyelvű beszélgetés után, meglepetésemre, senki sem kívánt a beszélgetésnél többet, pedig az ár minimális volt, bagatell a zsebünkben levő márkához képest. Kifelé menve bizony röpködtek utánunk a lányok csúnya megjegyzései... Persze a nagy kanok azonnal magyarázkodni kezdtek. „Ilyen kalóriátlan kaja mellett? És mikor a németek brómot tesznek reggeli ersatz-kávénkba?" Mindenki próbálta kimagyarázni magát, csak a lényegről nem beszélt senki: lelkiállapotunk mélypontjáról és a távoli otthonról, ahol mindenkinek maradt valakije, aki – talán éppen most – tíz körömmel védi becsületét...

Breslau. Felvonulás Wehrmacht alsóingben és alsógatyában.

Január 9.

A németek feladták a külvárosokat! Otthonom, Pestszenterzsébet ma szovjet megszállás alá került! A BBC szerint a Gellért-téren páncélos csata dúl, vagyis az oroszok már Budán vannak!

Magas hóban, gyalog törjük magunkat az Odera-parti előadásokra. A lányok közt egy néger is volt, ezért a Sonnen Platz-i Bierhausban megalapítottuk a „Breszlaui Szerecsen Szajha" asztaltársaságot, melynek csak alakuló ülése volt. De erre „renoménk" miatt szükség volt... A város pusztulása előtt áll, de akárcsak Pesten, a mozik még játszanak! Két valóban nagy német filmet láttam: az „Opfergang"-ot Christina Söderbaummal és a „Die Frau meiner Träume" című filmet Rökk Marikával. Német Wehrmacht téli alsóruha kiosztás volt, csalán jégzokni, alsóing és hosszúszárú alsógatya. Rögvest fel is húztuk és mint kerge kísértetek jártunk teremről teremre... „Marhák!" – hallatszott mindenütt mögöttünk...

Január 15.

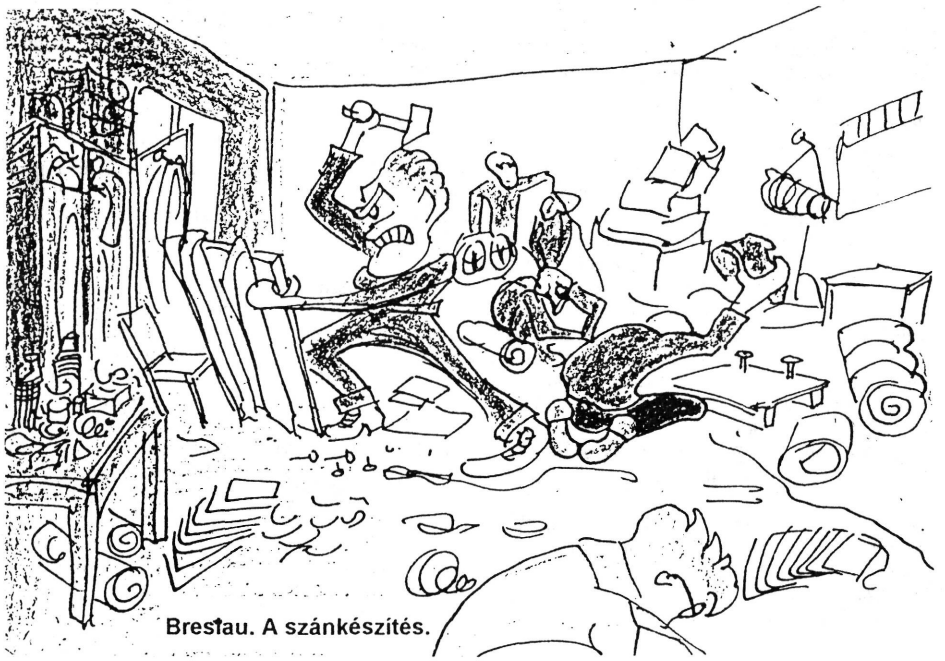
Az oroszok egy 1200 kilométeres keleti szakaszon áttörték a németek védővonalát! Ezzel Szilézia, Breszlau és egész Európa nyitva áll Sztálin előtt! Pesten a Ferenc József hidat felrobbantották, a front a Kálvin-téren!

Január 17.

Háztömb-csata a Váci utcában, ahol szüleim és családom tartózkodnak! „Rózsalevél, elfúj a szél..., talán soh'se látlak..." Naponta jön közelebb a frontvonal! Az első komoly éjjeli légitámadás Breszlau ellen! Ma már az Erzsébet híd sem ível át a Dunán... Megsemmisül fővárosunk...

Január 20.

Kelet felől tízezrével özönlenek Sziléziából a német menekülők lovaskocsin és gyalog. Csatlakoznak az innen menekülőkhöz. A Wehrmacht teljes riadókészültségben! A mai breszlaui újság címlapján: *„Magyar civilek! Be a Volkssturmba!"* És Budapesten már egyetlen hidunk sincs!

Breslau. A szánkészítés.

Délelőtt az egyetemi előadások azonnali hatállyal megszűntek! A városban szigorú „földi riadó" van! Zárt rendben vonulunk az egyetemről vissza a távoli Arletius Strasséra. Indulásunkkor valaki kimondja: *„Életünknek most már gebaszt!"* Erre a széles főúton, a menekülő németek közötti tumultusban, tele torokkal, harsogva szólalnak meg elkeseredésünkben a legtrágárabb szövegű magyar énekek. Mellettünk menetelő tanáraink fejüket csóválják... Mert ők értik a „rettenetes" szöveget! Csak a címeket: *„Ki-ki-kukorékol már a kakas, hajnal akar lenni..." „Halvány sánta Rózsi..." „Margaréta, Téged úgy imádlak, jobb' szeretlek, mint a libamáját..."* stb. A folytatást úgyis ismeri mindenki, a papír pedig nem bírná el... És természetesen a törzsdalunk, mely odisszeiánk megpróbáltatásai alatt sokszor sírt fel, mint egy keserű sóhajtás: *„Az ember élete, seeej... b...m, de keserű!"*

Menetelésünk közben a breszlaui rádió utcai hangszórói énekünkkel szimultán harsogják németül, mint tényt: „A magyar civil egyetemisták páncélöklöllel a kezünkben állnak be a Volkssturmba, hogy velünk együtt védjék a Festung Breslaut." Hát ez bizony még a mienknél is disznóbb szöveg, amit Farkasdy Dodi rögtön azzal torol meg, hogy rázendít a nyilas induló dobütéssel kezdődő dallamára – de saját szerzeményű szöveggel: *„Bummm!!! Testvér elég a szar kajából, a sok marha link dumából, elmegyünk együtt árkot ásni, üres gyomorral megkrepálni* – és a befejező „éljen Szálasi!" helyett „dögöljön Szálasi!" Mindenki vele énekel. Két nyilasunk mélyen hallgat... Pár nap alatt a történelmi események itt Sziléziában a robbanásig feszültek és minket illetően az élet vagy halál kérdésévé alakultak. Nem tudjuk, hogy a volkssturmos és páncélöklös biztos halálon kívül van-e valami más alternatívánk? Tantermünkben, ami most az otthonunk, kíváncsian várjuk, hogy tesz-e valamit és mit a magyar vezetőség, még mielőtt a Waffen-SS, a breszlaui sajtótól is felheccelve, a jól ismert végső argumentumhoz nyúlna: a géppisztolyhoz. Hát tett! Azonnali hatállyal betiltottak minden egyéni városba járást! „Ne provokáljuk a végnapjai előtt álló lakosságot, az SS-t és a Pártot fiatal és civil és idegen voltunkkal!" Aztán azonnal Berlinbe mentek tiltakozni, hogy ha minket civilként az első vonalban bevetnek, akkor felrúgják a kormányközi megállapodást, *mert mi ide tanulni jöttünk és nem harcolni a*

Volkssturmban! Erre az érvükre még aznap határozott döntés is született. „Breszlaut azonnal elhagyni és jelentkezni Halle an der Saalében!" ***Ez a villámdöntés közvetlenül az életünket mentette meg!***

A tanárok, hozzátartozóik és az egyetemi szertárak kaptak egy vasúti kocsit, mely utolsónak hagyta el az ostrom előtt álló Breszlaut. Az egyetemisták számára csak egyetlen „kijutási" lehetőség maradt: gyalog, lehetőleg azonnal nekiindulni egy körülbelül kétszáz kilométeres országúti távnak a Breszlau–Lübeni vonalon, még mielőtt a szovjet páncélos ékek ezt az utolsó, nyugat felé vezető utat elvágnák.

Január 21.

A Waffen-SS káromkodott, hogy város-erőd védelme több ezer fiatal ágyútöltelékkel meggyengült, de Berlinnel szemben nem alkalmazhatott gépfegyvert. Mégis, utolsó visszavágásként a civilek felé, kaptunk egy írásbeli idézést: zárt kötelékben délben megjelenni a városháza középkori terén és végignézni Breszlau defetista polgármesterének „példát statuáló" büntetését! Mivel efféle „látványosságra" kultúrált ember nem kíváncsi, az SS-idézést a tanterem szemétkosarába hajtottuk. (Ettől függetlenül a Bürgermeistert délben nyilvánosan felakasztották!)

Hogyan cipekedjünk fagyban és több száz kilométeren keresztül nehéz könyveinkkel és bőröndjeinkkel? A választ a ***ma reggel beindult erős havazás adta meg!*** Rajztábláinkból még ma este valahogy szánkókat kell összeeszkabálni! Tantermünk felbolydult méhkassá változott! Máthé Laja felszaladt az iskola padlására és egy valaki által Pestről elhozott harapófogóval, (mert a leghülyébb ötletnek is van néha váratlan haszna) a gerendázatból vaskos szögeket húzott ki, melyekkel rajztáblám keményfa fejlécét csúszótalpként szegeltük fel a rajztábla alá. A húzózsineget Lajos a padlás ruhaszárító köteleiből vágta le. Éjjel háromkor lettünk készen!

A gyalogmenetre a Wehrmacht összekötő tisztjéül Berlin a jovális, osztrák Pfaul századost nevezte ki, aki szinte bukfencet vetett örömében, hogy a biztos halált jelentő Breszlau Erődből, velünk együtt, élve kerülhet ki.

A legközelebbi barátokból alakultak ki, álltak össze a száncsoportok. A mi sokáig együtt maradt csapatunk három szánegységből állt: Bakos Béla, Bartha Tibor és Máthé Lajos hármas szánja, Simonffy Gyula és Zajovits Jenő kettes szánja és végül Dragonits Tamás, Gábriel Mihály és Seid Ambrus szintén hármas szánja. A menet alatt fél szemmel figyeltük egymást, láttuk egymás fizikai letöréseit, buzdítólag szóltunk át egymáshoz, hogy testileg és lelkileg kitartsunk az életben maradásért...

IV. GYALOGMENET

Január 22.

Közeli ágyúdörgés és lobogó máglyatüzek fénye mellett (mindenütt égetik a Párt és az SS titkos iratait!) értünk ki Breszlau északnyugati szélére, a Lüben felé vezető országút kezdetéhez. Megálltunk és körülnéztünk a végeláthatatlan, sivár hómezőkön... melyek felett varjak csapongtak vészjósló károgással... Jól tudtuk, hogy most testünk minden egyes porcikája olyan maximális igénybevételnek lesz hetekig kitéve, amilyennek eddigi életünkben soha! De azt is jól tudtuk, hogy ***élve szabadultunk ki a halálra ítélt Breszlauból*** és a ránk váró megpróbáltatások mennyivel kellemesebbek, mint egy páncélököllel kuporogni saját sírgödrünkben egy idegen város reménytelen védelmében. Ugyanakkor fülünkbe csengett Pfaul százados atyai figyelmeztetése: ***„Uraim! Aki nem bírja az iramot az lemarad és meghal, mert élve aligha éri el Szibériát...!"*** Mondását megerősítik a rádióadók „rémhírei", melyeknek valószerűségét a hazudni nem szokott BBC is megerősíti: „A Szovjet tízezrével hajtja a foglyul ejtett civil lakosságot Kelet felé..." Megérkeztünk a Rabszolgatartó Társadalomba!

Egy őszhajú aggastyán jön szemben doberman kutyájával. Az állat közvetlenül előttünk egy Breszlauba hajtó Wehrmacht kocsi alá ugrándozott. Néztük a síró öreget, mert a még élő, gerinctöréses állat, kínjai közt is gazdája kezét nyalogatta... Beért minket egy gépész-szán, leállítottam őket és mintha csak tüzet kérnék, kérdeztem: „Nincs nálatok véletlenül egy pisztoly?" Volt náluk, véletlenül... De háromszor kellett fejbelőniük a kutyát, míg kimúlt! Ezt a kínosan rossz óment első lépéseink előtt még tetézte, hogy megérezve a dögöt, hangosan károgva, varjak szálltak alacsonyan a fejünk fölé... Mindenki megdermedt, elnémult! *„Nur nicht beszáren!* – mondtam, – ***mert ezek a madarak nekem mindig a jó szerencsét jelezték! Most is azt jelzik! Ezt a gyalogmenetet is át kell és át fogjuk vészelni!"***

A hómezők felett hirtelen lebukik a nap, a varjak eltűnnek a távolban, a hátunk mögött erősödő ágyúzás jelzi, hogy Breszlau végnapjai meg vannak számlálva... És mi kemény lépésekkel nekivágunk a teljesen kihalt, hófúvásos sziléziai országútnak...

Breslau. A kivonuló gyalogmenet.

Koromsötétben, tizenöt kilométeres könnyű menetben értünk be Deutsch-Lissa kis falujába, ahol a kultúrteremben sokadmagunkkal a csupasz, de fapadlós földön aludtunk. Béla a zongora tetején, jómagam a zongora alatt. Csak a pedálok zavartak. Lajos, az izomember, éjszakai figyelőőrséget vállalt.

Január 23.

Hajnalban, erős hóesésben vágtunk neki a mára jelzett 50 kilométeres útszakasznak. Fülvédő és kesztyűs kezemen még egy rongyos jégzokni is véd az egyre jobban erősödő fagytól. Anyám egy marék diót és étcsokoládét is kabátomba rejtett. Fontos kalóriák! Áldom is érte!

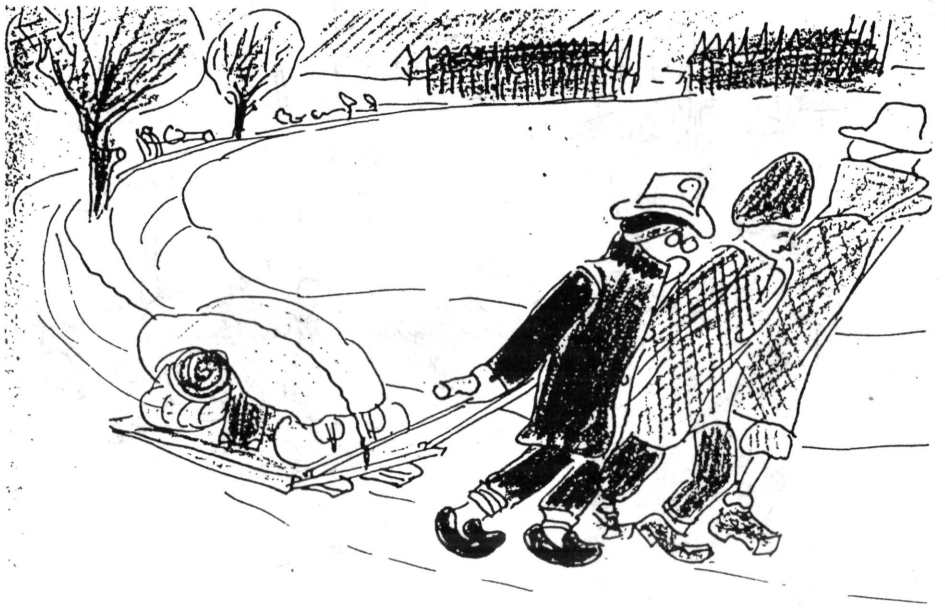
A szánkót, jó öreg rajztáblámat mindig csak ketten húzzuk elől, a harmadik hátul pihen; azzal, hogy nem kell húznia a terhet, erőt gyújt az óránkénti körcseréhez. Mindegyikünk két órát húz elől, majd egy órát „pihen" hátul, a szán mögött.

A Wehrmacht által kiosztott sercli-kenyér és a hármunknak egy húskonzerv kőkeményre fagyott. Béla egyik foga bele is tört, pedig szegény a visszeres lábával is kínlódik.

Még szürkületben érkeztünk Maserwitzba, egy elhagyott téglagyárhoz; a fiúk, Béla is, – bevackolták magukat a jéghideg, szűk és alacsony égetőkemencékbe, ahol szorosan összezsúfolva egymást melegítik. Lajos és én már nem jutottunk be, kint a szabadban, a betonon próbáltunk erőt gyűjteni és pihenni. De az éjjelre húsz fokra leszállt fagyban persze egyik sem sikerült! Vizeletünk azonnal jéggé fagyott a betonon. Hajnalban a közeli SS-ütegek gyorstüzelése jelezte, hogy megállás nélkül gurul Nyugat, azaz Európa felé a szovjet tankok beláthatatlan tömege, mint egy megállíthatatlan egyiptomi sáskajárás rettenetes csapása...

Január 24.

Alvás nélkül állunk neki a szánhúzásnak, miközben minden irányból és egészen közelről dörögnek az ágyúk! Felhangzik Pfaul százados üvöltése: *„Uraim! Aki nem óhajt Szibériába kerülni, az méltóztassék*

Az egyes számú szán = Bartha Tibi, Bakos Béla és Máthé Lajos

áttérni az erőltetett menetre!" Életünkről lévén szó, azonnal gyorsítottuk az eddig is erős iramot! Koitz, Parchwitz, Gugelwitz. Német városnevek, melyeket ma nem lehet megtalálni a térképen, mert csak az új, lengyel nevük szerepel. Kelet felől árad felénk a szovjet T–34-esek tömege, a hómezőkön keresztül már néha látótávolságban is vannak. Csak pár sorozatot kellene leadniuk, hogy tragikusan fejeződjön be gyalogos odisszeiánk... De ekkor nyugat felől, egy domb mögül váratlanul öt-hat STUKA bukkan elő és a jól ismert sivítással csapnak le ránk... *„Ne minket! Marhák!!"* – ordítjuk, de azok alig száz méterre a fejünk felett megnyitják a tüzet! Persze nem ránk, a magas hóban cammogó kis fekete hangyákra, hanem a felénk zakatoló szovjet páncélos ékekre...

Sötétben értünk be Lübenbe... A házak kihaltak, néma csend. Így jutunk a Wehrmacht kaszárnyához, ahol még őrség sincs! Bakos Béla, aki ugyanolyan bolondja a klasszikus amerikai filmeknek, mint én, és egymást sokszor kvízkérdésekkel gyötörjük, így szól: „Kék csillag! Az idegenlégió megérkezik a sivatagi erődbe, ahol mindenki halott... Mi is volt az erőd neve?" „Zinderneuf" – mondom és még hozzáteszem: „a valóságban Lüben!" Minden jel arra mutat, hogy a német katonaság pánikszerűen, előttünk hagyhatta el a kaszárnyát. A konyhában egy óriás üstben sűrű bableves fortyog, kikészítve a kenyéradagok, csapolásra kész két söröshordó... A hálótermekben megvetett, tiszta ágyak... Szinte Hófehérkéknek érezzük magunkat... Nosza nekiláttunk mindennek! Egy előbicegett német katonától tudtuk meg, hogy sötétedéskor szovjet tankok bukkantak fel Lübenben, a vacsora előtt álló tüzérség a pár száz méterre levő és a laktanyára beállított hadállásokba vonult, feltételezve, hogy odaözönlik a szovjet legénység, a német ágyúk prédájaként! A szovjet tankokat egy STUKA-század elkergette, a tüzérség pedig nyilván látja, hogy nem a szovjetek, hanem német menekülő civilek vannak a laktanyában *„ezért vannak Önök még életben! Mert a laktanya alá is van aknázva!"* E véletlenül megtudott tények ellenére, kimerültségünk és az így keletkező agyhúgykő alapján, lezuhanyozva és Wehrmacht ingre-gatyára vetkőzve zuhantunk bele a csábos-tiszta ágyakba és azonnal álomba zuhantunk... Éppen Pesten jártam álmomban, mikor alarmra ébredtem, a szovjet tankok már bent vannak a városban, de megálltak, mert ellenállás hiányában az ázsiai legénység azonnal elkezdte az otthonok fosztogatását és az általános szovjet szokás szerint a

rejtekhelyükből előráncigált német lányok és asszonyok megerőszakolását! Alig pár perc alatt menetkészen álltunk és szánunkkal futólépésben hagytuk el Lübent, asszonyok segítséget kérő sikoltozása közepette... De szánkóinkkal nem szállhattunk szembe a T–34-es tankok gépágyúival! Pedig erkölcsi felháborodásunkban legszívesebben azt tettük volna, csupasz ököllel!

Január 25.

Erdős, nehéz terepen, a földre taposott asszonyok segítségkérő sikolyai által szerzett lelki sebeinkkel is küszködve, igavonó baromként húzzuk az erős havazásban nagyon nehézzé vált szánt. Így legalább nem gondoltunk mindig az ázsiai hordák kegyetlen állatiasságára. ***Klein Kirchennél, átlag tizenöt fokos fagyban, megtettük az első száz kilométert!***

Az eddigi út igénybevételének hatására ma délután mindhármunkra egyszerre tört rá a fizikai összeomlás. Kotzenauban mint három fabábu zuhantunk be egy erdőszéli Bierhausba. A kocsma zsúfolásig tele volt földön fekvő emberekkel. Nos, ha itt most nem tudunk valahogyan vízszintes helyzetbe jutni, akkor lemaradunk a csoporttól! Emellett odakint hóvihar tombol... Béla visszeres lábán csak vánszorogni tud, a köztünk legerősebb fizikumú Lajos hófehér a kimerültségtől, félig eszméletlenül toltam fel az ivó biliárdasztalára. Pedig nemrég, Breszlauban, fogadásból, guggolásból, vízszintesen előrenyújtott fél lábbal nem a fogadott hússzor, hanem virtusból ***huszonötször*** nyomta fel magát álló helyzetbe, amit fizikailag lehetetlennek tartottunk! Az asztal alá Béla vonszolta be magát és mire fájó lábait utánatoltam, már aludt is. Nekem a jobb térdem a kétszeresére dagadt és délután óta minden lépésem kínszenvedés volt! Mintha egy borotvapenge lenne térdem forgói között... Hát jó kilátásaink vannak a holnapi újabb ötven kilométeres új szakaszra, hegyi terepen és havazásban! De erre most nem szabad gondolni! Szemem körbejáratva keresek parányi fekvőhelyet valahol, mert már az állás is fájdalommal jár. Az ivó pultja előtt, két embernek való helyen, egy ludovikás hadnagy terpeszkedik. Szemtelen hangon szól hozzám: „Ne nézegessen itt hely után, mert nincs! Két haverjának elfoglalta a biliárdasztalt, maga menjen ki a szabadba, aludjon a tornácon!" Verekedés nélkül erre csak annyit mondhattam, hogy „köszönöm a rólam való féltő gondoskodását!" Már a kijárat felé fordultam volna, mikor valaki hátulról megfogta a két karom és maga előtt, a földön fekvőkön átlépkedve egy ivó melletti kis ajtóhoz irányított, nyilván azzal, hogy kirúgjon... De e helyett a ***kocsmárosék otthonába kerültem!*** A „jó öreg kocsmáros" őszhajú felesége vezetett oda. Leültetett és forró vizet öntött egy elém tett fateknőbe: „mosakodjon meg, kérem!" – mondta kedvesen és ***én magamban áldottam az Asszonyokat az emberiségnek e csodálatos lényeit.*** Egy díványhoz vezettek, éreztem, hogy takarót borítanak rám és azonnal álomba zuhantam. Mikor reggelihez ébresztettek, láttam, hogy míg aludtam, borogatást raktak a jobb térdemre. Megengedték, hogy két barátomat is behívjam és a vizes Ersatz-kaffe jobban ízlett a legdrágább brazil szemeskávénál is...

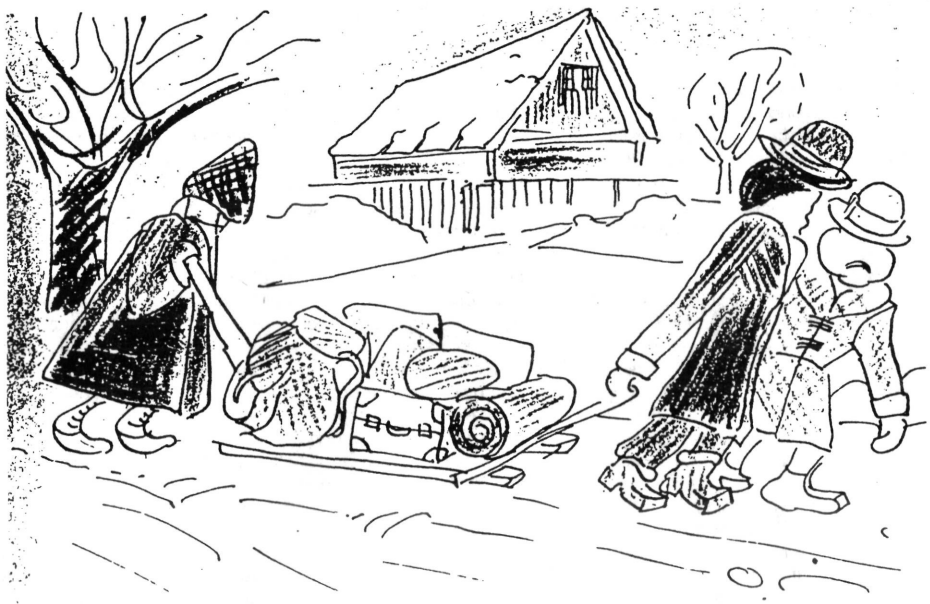
V. HUNYADI PÁNCÉLOSOK TÁBORÁBAN

Január 26.

A pimaszkodó kis hadnagy a többiekkel együtt már eltűnt az ivóból. A szilézíai kocsmáros és aranyos felesége, amíg csak láttak, integettek utánunk. Vajon milyen sors vár Rátok – talán még ma? – drága öregek..., mert Ti a legtöbbet tettetek értem, egy idegenért, aki nem is német! Önzetlenül adtatok emberi szeretetet...

Ennek az önzetlenül adásnak nagyszerű példáit mutatták a sziliziai nők és asszonyok! Szinte minden faluban ott álltak csészéikkel és termoszukkal és ingyen osztogatták a meleg kávét, vagy levest az utolsó pillanatig, amikor ők már nem tudtak elmenekülni és a benyomuló hordák állati kegyetlenségének lettek ártatlan áldozatai... Sokszor még fájón hallottuk segítséget esdeklő sikolyaikat, de azok nem jutottak el sem Londonig, sem New Yorkig. Ott alighanem büszkék voltak ázsiai szövetségesük embertelenségre. Hiszen nem angol és nem amerikai nők szenvedtek, hanem a gyűlölt német faj!

Sötét, hóval borított erdővidéken vezet tovább az utunk. Lábamnak nagyon jót tett a kocsmárosék borogatása, Lajos teljesen magához tért, Béla is elszántan húzza a szánt. Erőnlétünk most mindennél fontosabb, mert a gyalogmenet fizikailag legmegerőltetőbb szakaszához értünk, a félelmetes és soha el nem felejthető „erdei úthoz", ahol a legerősebb izmok is vonaglottak és a legjobb bakancsok is beáztak. Ezeken a friss hó alatt álló szűk erdei ösvényeken már mindhárman elől, egy emberként húztuk a szán terhét. Ez egyharmaddal nagyobb erőt jelentett, igaz, egyikünknek mindig el kellett kotorni az alig tíz centiméter magas szán előtt összetorlódott havat. Emellett viszont egyidejűleg merültünk ki és most nem volt már hátulról előre hívható erőtartalékunk sem. Az ájulásig fokozódott kimerültségen az előttünk járók kényszerű jelszóval segítettek: „könnyíteni!" És az út szélén jobbra-balra a hóban nemcsak szellemileg, hanem fizikailag is súlyos, vastag orvosi és mérnöki könyvek hevertek eldobálva. Mi még

A kettes számú szán = Gábriel Misi, Dragonits Tamás és Seidl Ambrus

nem dobtunk el semmit, de egymás előtt is szégyellve, bensőnkben már foglalkoztunk a gondolattal... Csak érjünk ki az erdőből a teljes besötétedés előtt. Kiértünk, de nagyon lefékezte iramunkat az erdő és még nagyon messze voltunk aznapi úti célunktól, Neuhammertől. Az egyik kis faluban – azt hiszem Kittlitzleben volt a neve – hirtelen több SS-század vonult el mellettünk, néma csendben, de bámulatos fegyelemben. Ilyen tizedmásodpercre szinkronizált menetelést csak az UFA híradókban láthattunk, mikor az SS Hitler előtt tisztelgett. Mint régen a gladiátorok, felemelt karral, Cézár előtt. Csak most „Ave Hitler, morituri te salutant!" – lett volna a szöveg, mert ezek a karakán fiatalok kétségtelenül a biztos halálba menetelnek, akárcsak egykor a gladiátorok... Aztán vidám, de ismeretlen dallamú nóta hangzott fel... és mi megdöbbenve álltunk meg! Mert az ének szövege magyar volt! A Hunyadi SS-páncélos légió szakaszai vonultak el mellettünk. Csak most lett világos előttünk, hogy nemcsak egy irányba, hanem ugyanarra a helyre is megyünk a csapatokkal: a nemzetközi SS-légiók kiképző táborba, Neuhammerbe! Csak jóval később tudtuk meg, hogy egyes száncsoportok magyarul szóltak a századhoz és azok azonnal a táborig húzták nehéz szánjukat. Mi nem szóltunk és a poklok poklát szenvedtük végig hajnalig... Mert ugye „néma gyereknek..."

Egy kőhídon át követtük a többieket egy furcsa barakkba, ahol kérés nélkül némi kolbászt, kenyeret és szeszmentes sört kaptunk. Ez már előzetes SS-ízelítő volt. Az SS-századok eltűntek, de nekünk még egy hegyvonulaton kellett átjutnunk Neuhammerbe. Közben morfondíroztunk: csöbörből vödörbe kerültünk volna? Breszlaut isteni szerencsével elhagyva a Volkssturm sírgödrei helyett az ugyanolyan halálos SS-légióba menetelünk? Mi lehet itt a szerepe Pfaul századosnak? Bécs, ahonnan származik, nem először árulna el magyarokat..., viszont irántunk való szimpátiája érezhető volt: létünkkel az ő léte is biztosítva lett! Éjféltájt bepöfögött a hírhedt „halálvonat". Ez egy keskeny vágányú, oldalfal nélküli iparszerelvény volt, jégtükörrel borított üres platókkal... Nem volt semmi, amiben meg lehetett volna kapaszkodnunk.! Béla nyögve jegyezte meg: „Ez aztán a Chemin de Fer, ahol az életünk az egyetlen tét!" Mert ha itt egyikünk oldalt lecsúszik az erdőben, az biztos fagyhalál! Soha el nem felejthető rossz álom, mikor az erős emelkedők előtt megállt, gőzt gyűjtött a kis masina, míg mi a jégbe vájtuk tíz körmünket, hogy

Az SS-tábor előtt. A legtöbben már csak a fagyhalált várták...

előre, vagy hátra a kerekek alá ne zuhanjunk félig már megfagyott testtel... De ez még nem volt a mai nap utolsó kínszenvedése! A neuhameri SS-tábor bejárata előtt jó húsz fokos fagyban kellett éjjel egytől hajnali háromig ácsorognunk és várnunk. Mert az SS-táborba nem volt könnyű bejutni – hát még majd kijutni... Ha egyáltalán kijutunk... Volt aki utolsó energiájával próbálta még a lábát mozgatni, de a legtöbben már csak egymásba kapaszkodva vártuk a megváltó fagyhalált, ami egyre kellemesebbnek ígérkezett... Végre egy magyar SS-őrmester távoli ordítása szállt felénk: „Civilek! Utánam!" És mint egy hófehér kísérletsereg támolyogtunk be az SS-légiók táborába...! De még rajtunk volt – ha rongyosan és koszosan is – a világ legértékesebb egyenruhája: civil télikabátunk! Egy fűtetlen barakkba kísértek. Már csak arra emlékszem, hogy utolsó akaraterőmmel kapaszkodtam fel Lajos fölé az SS tábori ágyába és ott azonnal belezuhantam a tökéletes Nirvánába!

Január 27.

Déltájban egy kiskályha pattogó tüzére, kellemes melegre és Lajos felháborodott szavaira ébredtem: ***„Ezek a disznók eltüzelték a szánunkat!"*** A disznók alatt az orvostanhallgatókat értette, akik közt csak mi voltunk építészek. Előbb a mi szánunkat, majd a sajátjaikat is a vaskályhába rakták. Bélától csak egy gyűrött fecni: „most hajnalban Pepiékkel együtt megpróbálunk innen kijutni. Nagyon gyanúsnak találjuk ezt a helyet... Közös kajánkat – mivel Titeket nem találtak, magammal viszem... Próbáljatok eljutni Halléba! Viszlát ott! Szia, Béla."

Lám, milyen kényszerítő emberi ösztön a sejthető rossztól való dermesztő félelem! Béla, Pepiék és Misiék már kora reggel sürgősen leléptek az SS-táborból... Ha ugyan le tudtak lépni... Mert nem láttuk őket! Mi ketten kiestünk a három eddigi száncsoportból, azaz az egyes számú hármas szán itt, az SS táborában, véglegesen feloszlott!

Elkezdtünk tehát logikusan gondolkozni: ha a többieknek sikerült elhagynia az SS-légiót, akkor Pfaul százados mégsem árult el, vagy vert át minket és a ***hallei úticélunk változatlan!*** De az odaérkezésünk,

ilyen teljesen szétszóródott csoportokban, természetesen nem lehet fix időponthoz kötve. Útvonalunkat Pfaul százados a magyar-német vezetés tudtával vezethette Neuhammeron keresztül, hiszen itt az ellátás és a meleg szállás előfeltételei adva voltak! És tudtunkkal az SS-be való belépés „önkéntes", nyugtatjuk magunkat, hiszen talán mi vagyunk az utolsónak maradt két építész, akik még mindig az SS-táboron belül vagyunk! Hogy innen – szán nélkül! – hogyan jutunk tovább nehéz csomagjainkkal a jó 400 kilométerre levő Halle an der Saale-ba, arról fogalmunk sincs!

A medikusok most készülődnek továbbmenni, de még jelzik, hogy a mellettünk fekvő vadász-repülőtéren átvágva jutunk a központi barakk-kantinhoz.

Bemelegítés alatt álló és bevetésre kész STUKÁK acélkék, zúzmarás szárnyai alatt, beszélgetve és lelehajolva bandukolunk a húsz fok körüli fagyban, mikor váratlanul magyar hang szólal meg felettünk az egyik STUKA cockpitjéből: „Várjatok!" Egy jóképű, fiatal fickó, – a STUKA pilótája ugrott le mellénk a földre. Együtt megyünk a kantinba és Árpádként mutatkozik be. Az SS a családi nevet sohasem használja, de lehet, hogy az Árpád név is felvett? A kantinban nincs nyitvatartási idő, nincs sorbanállás, nincs ételkiadagolás. A fortyogó üstökből, vagy a tálcákról mindenki annyit vesz, amennyit kíván... Idézek Árpád szavaiból: „Az SS, a Führer elit alakulata önkéntesekből áll, különösen a Waffen-SS, akik bármikor készek életüket feláldozni a III. Birodalomért!" Egyedül ülünk az óriás kantinban, hát megkérdezem Árpádot: „Te is?" – „Igen, én is!" – válaszolja, „de nem a III. Birodalomért, hiszen magyar vagyok, hanem a repülés élvezetéért, pontosabban a zuhanórepülésért, ami az egyetlen halálos szenvedélyem! Ti nem is sejtitek, hogy milyen isteni gyönyör pár ezer méterről zuhanni le pár száz méterre, megsemmisíteni a hadicélpontot és kihúzni a Stukát a zuhanásból... Én minden nap bevetésen vagyok, hiszen a ruszkik már egészen közel vannak Neuhammerhoz – de sohasem biztos, hogy visszatérek... Ez a szenvedély, mint a legtöbb elvakult szenvedély, megér egy életet... Tudom, hogy mit csinálnak a ruszkik az SS-foglyokkal... Lehet, hogy őrültnek tartotok, de ha a szovjet vonal mögött lőnének le – akkor én nem fogok kiugrani a STUKÁBÓL..." Csendben kérdezem: *„Be akarsz jutni a Walhallába?" – „Igen! Legjobb barátaim várnak már ott rám..."* – válaszolja Árpád nagyon komolyan.

Megemlítettem neki a STUKÁK támadását Lüben környékén, január 24-én. „Igen, én is köztük voltam, de Titeket nem láthattalak, mert a ruszki páncélos ékekre lőttem be magam! Azzal a jó érzéssel szedtem ki hármat belőlük, hogy tíz-tizenöt asszony nem lesz aznap megerőszakolva... Itt a német parancsnokság mellett a pilóták észtek, lettek, finnek és már csak ketten maradtunk magyarok... Amióta az Angliai Csatában alulmaradtunk, a STUKÁKAT már nem gyártják, bevetéseink csak addig tartanak, amíg a készlet, és a pilóta tart. Nézzetek be hozzám, mielőtt továbbmentek..."

Bizony a Junkers Ju 87 a Blitz alatt annyira rettegett STUKA, melyet a kommunizmus elleni csatában, 1936-ban a Condor Légió próbált ki Spanyolországban, ma már kissé elavult géptípus és fő tevékenysége a harckocsielhárítás! A repülés fantasztáinak ez a mindennapos bevetése – amíg el nem fogy az ember és a gép – tiszta öngyilkosság! De eszembe jut, hogy a technika igézete egyszer engem is megérintett. A szerbek ellen felvonuló, akkor még érintetlen német hadsereget bámultuk a gimnáziummal a Soroksári úton és szinte megigézve néztük a hangtalanul suhanó, kardántengelyes német BMW-motor-kerékpárokat... Egyre gondoltunk mind: *Jaj, ha nekem egyszer lehetne egy BMW-mocim..."* A repülés csodálatos varázsa pedig már Daidaloszékat is megigézte és ezek a fiúk nemcsak a sóvárgásban, de a halálba is követik a két görögöt...

Január 28.

Lajossal úgy véltük, hogy még ma sem megyünk tovább. A nagyon is ránk férő pihenés adott lehetőségét, nem áldozzuk fel a félelem oltárán! Ágyunkban heverészve filozofálgattunk, annál is inkább, mert Lajos a metafizika éppen olyan megszállottja, mint új barátunk a repülésé. Este átsétáltunk a pilóták söntésébe, hogy Árpádtól elbúcsuzzunk, mert másnap reggelre határoztuk el továbbindulásunkat Nyugat felé.

Egy finn pilóta jött elénk és Árpád nevét hallva szólítja a másik magyart, aki tudhatott már rólunk. Árpád nem volt ott. Félreülünk egy asztalhoz, söröket hoz, majd lassan és vontatottan kezdett beszélni: *„Ma délelőtt húsz STUKÁVAL közös bevetésre repültünk Árpáddal. Bevetési célunk az volt, hogy az előrenyüzsgő több száz T–34-est megritkítsuk. Megritkítottuk, mert egymás után, szépen szedtük ki őket a sorból, finn barátunk több mint tizet... De Árpád gépe összpontosított tüzet kapott szovjet megszállta terület felett! Láttam, amint égő szárnnyal, dugóhúzóban zuhant lefelé...* Mivel rádióösszeköttetésben voltam vele, a kötelező német nyelven ordítottam „Herausspringen! Herausspringen!" *De nem hallhatott, mert három szovjet tank közé zuhant, talán szándékosan, és magával vitte őket a túlvilágra, mint Dugovits Titusz a törököket... de mi az, miért sírtok?...* van ennél szebb halál...?

Ma reggel még Árpád pilótafülkéjében ültem, míg ő a STUKA műszerfalát magyarázta és most este ő is, a legendás STUKA is a Történelemé... Szótlanul bandukoltunk vissza barakkunkba, de én biztosan

tudtam, hogy ***barátunk már a Walhallában, magyar létére Wotan jobbján ül... és az elesett germán hősök szellemei reá emelik poharrukat...***

Január 29.

Távoli ágyúdörgés serkentett ki az ágyból. Szán híján kézben cipeltük csomagjaikat a főbejárat géppisztolyos SS-őrségéhez. Mi ketten vagyunk az utolsónak kilépni szándékozók! Most derült ki, hogy a többiek valóban elhagyták-e a tábort? Egy SS-tiszt egyetemi indexünket és német nyelvű Ausweisünket kéri. Alaposan átnézik, kiírnak a táborból, udvarias tisztelgés és utánunk szólnak: „Gute Fahrt!" Aztán teli hassal és pihenten cipekedünk a neuhammeri vasútállomás felé. Onnan egy helyi járattal Sagan-ban szállunk ki, ahol kiderül, hogy csak Hansdorfon át van kapcsolat Kohlfurt felé – de Hansdorfig több mint húsz kilométert kell gyalog, szán nélkül megtenni... Lajos határozottan teteti le velem a csomagokat és küld át az állomásra, a „menetrendet" megnézni, ami teljesen felesleges, hiszen érvényben levő menetrend itt a háború miatt már hetek óta nincs! Alig pár perc múlva Lajos mellémlohol egy régimódi, magas szánnal, rajta összes csomagunk! ***„Kitől loptad?"*** – kérdem meglepődve. ***„Egy Wehrmacht századostól! Elküldtelek, hogy ne legyen mindkettőnknek baja a Gest Apóval".*** „Büszke vagyok arra, hogy a barátom vagy!" – mondtam neki.

A friss havon szinte repült az organizált Wehrmacht-szán, alig kellett húzni. De tíz kilométer után hirtelen ismét összeomlott a jobb térdem! Sántítva, fogcsikorgatva nem az iramot, hanem a siralmas döcögést sem tudtam tartani. Őrületes fájdalmak közepette vergődtem be Hansdorfba, reménykedve, hogy lesz valami összeköttetés Kohlfuhrt felé... Több órás didergés után bepöfögött egy hadiüzemanyagot szállító tartályos szerelvény.

Nagy nehezen, szánnal együtt, felkapaszkodtunk a szerelvény végén levő platóskocsi kerek, nyílt betongyűrűjébe. A fontosabb német hadiszerelvényeket mindig kíséri egy, vagy több ilyen védő ütegállás. Ezeket az amerikai bombázók, vagy az angol Tiefflíegerek nagyon is respektálják, mert sorozatban és sokat szedtek le a támadó gépekből. Most a gépágyú és kezelőjének helye, feltételezem, hogy a húsz fokon felüli hidegre való tekintettel, üresen állt. Bemásztunk a gyűrűbe és ez közel az életünkbe került! A végzetes az volt, hogy ez a hadiszerelvény nem állt meg az állomásokon, vagyis a fagyhalál elől nem lehetett leszállással kitérni! Emellett a jó iramban haladó vonat szabad platóján a fagy legalább harminc fokosnak érződött! Lajos a betongyűrűben elaludt, az pedig a halál! Csak a brutális felrugdalás segíthetett. (Köszönöm Tiborkám, de azért ne rúgd szét a bordáimat!) A betonbunkerban rajtunk kívül még Dénessi Ödön társunk volt, aki valahol elszakadt szánkós társától, Uhlyarik Ferkétől. Ödön a fagyhalált ordítással próbálta elűzni: sírt, imádkozott és káromkodott egyszerre. Most is fülembe cseng egyik fohásza: ***„Atyaúúúristen, ne engedd, hogy ettől a kúúúrva hidegtől itt megdögöljek...!"***

A fagyhalál egyre kellemesebbnek tűrő apátiája kezdett engem is lassan birtokába venni... Most már nem a fizikum, hanem az élni vágyó akaraterő volt az élet-halál ura! Pfaul százados eltűnt, hiszen már nem volt menetelő oszlop, melynek élén állhatott volna... Az építészek is elszakadtak egymástól, most mindenki a legnagyobb szász város, Drezda irányába igyekezett. Voltak, akik annyira féltek az SS-től, hogy elkerülve Neuhammert, szabályosan éhezve, közel 300 kilométert húzták a szánt egész Drezdáig.

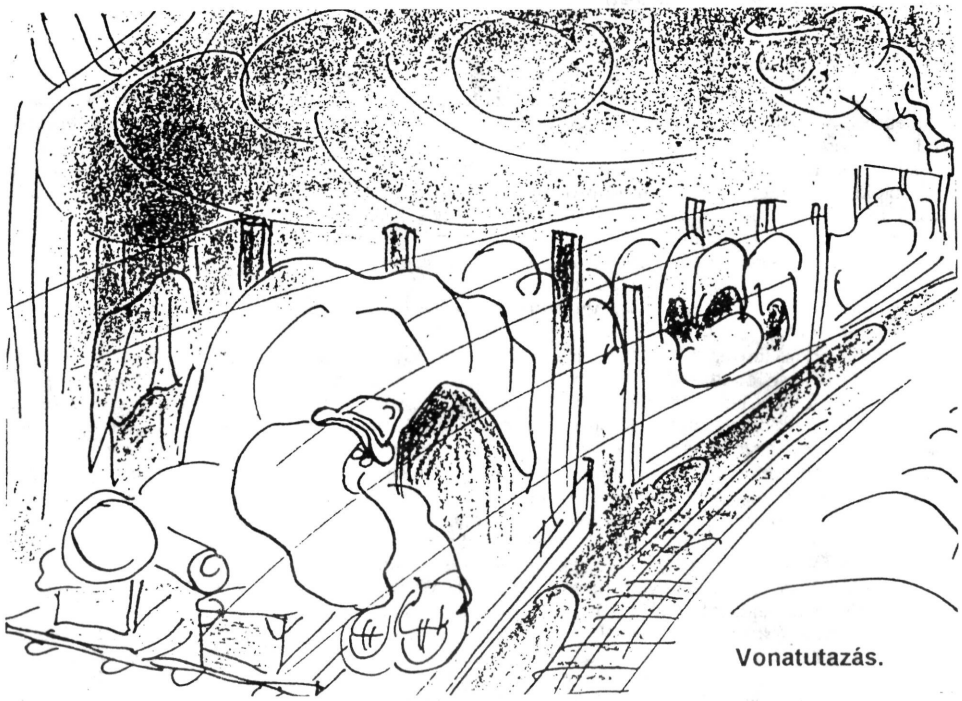
A szerelvény nem állt meg Halbaunál, sem Rauschánál, ahol az állomás kirgiz SS-katonákkal volt zsúfolva. Végül Kohlfurtnál piros szemafort kapott és megtorpant, de akkor mi már alig éltünk... szinte fagyott bábuként zuhantunk le a szerelvényről, melyet később a félelmes „bunkervonat" néven emlegettünk. Gyorsan beláttuk, hogy térdemmel aligha fogok tudni újra gyalogolni. Mivel a Wehrmacht-szán megtette hivatását, odaadtuk egy menekülő többgyermekes szilézíai asszonynak. Aztán Kohlfurt zsúfolt várótermében mély álomba zuhantunk.

Január 30.

Budapest január 18-án a Szovjet uralma alá került! Azóta, hírek szerint, Budapest civil lakosságát „kicsi robot" címén fogdossák össze és terelik keleti irányba... Apámra és öcsémre gondolok. Talán őket is elfogták civilként? (Akkor nem tudtam erre a választ, de amikor e sorokat írom már tudom: Igen! Öcsém január 20-án a Kálvin téren, Apám a Váci utcában „szabadult fel"! Saját hazájukban, állati csordaként hajtották őket kelet felé)...

Február 1.

Egy marhavagonba gyűrődve, éhesen, piszkosan és törődötten jutottunk el Szászország szép fővárosába, a még teljesen ép Drezdába. Az alul átmenő, felül emeletes, tehát fejpályaudvaron csomagjainkat a megőrzőbe adtuk le és a földszinten sikerült a sok szilézíai menekültnek készült egy csajka vizes, de meleg, főtt tészta-ragacshoz jutnunk. Aztán bejártuk a belváros, az Altstadt környékét. Drezdát százezrével lepték el a Szilézíából és Breszlauból menekültek, elsősorban öregek és gyermekek.

Vonatutazás.

Katonauniformist nem látni! Bizonytalan jövőnk ellenére jól esik itt, a németek Firenzéjében élvezni a rombolásmentes békebeli hangulatot – mintha nem is dúlna a háború! Ez a város nem Hitleré, hanem az Emberiségé, ahol a barokk és rokokó tobzódik a szépségben és a Zwinger a klasszikus Művészet kincsesháza... Végigfut rajtam, hogy van-e emberi kéz, aki ezt a sok és pótolhatatlan kincset, a kultúremberiség kincseit szétrombolni akarná, – hiszen évszázadok építették fel...

Még Breszlauban tudtam, hogy a gépészmérnököket onnan Drezdába irányították. Itt kell tehát, hogy legyen gimnáziumi jó barátom, Csóka Miki, felkeresem Freitalban, valahol a külvárosban. Mivel a villamosok zavartalanul közlekednek, hamarosan ölelkeztünk is Mikivel, aki azonnal a zuhanyozóba vitt, majd megosztotta velem szerény vacsoráját. Az érettségi után csak mi ketten mentünk a Műegyetemre, volt hát miről, de főleg Pestszenterzsébetről beszélnünk. Sötétben indultam vissza villamossal a főpályaudvarra. De bőröndöm nem volt a megőrzőben! Lajos talán már Halléba ment volna vele? Azért a Lipcse felé induló szerelvények mellett végigfutva ordítottam Lajos nevét. Végre elhaló választ kaptam egy indulásra kész kocsisorból. Áttülekedtem magam a tömegen és Lajost egy pad alá préselve találtam meg csomagommal együtt. Mikor Drezdából elindult Lipcse felé a vonat, így búcsúztam a várostól: *„Szerencsés vagy gyönyörű Drezda, mert mindjárt vége a háborúnak és Te már nyilván elkerülöd annak embertelen borzalmait..."*

Február 2.

Lipcse egykoron hatalmas főpályaudvara most egy-két vágányból és egy fabarakkból áll. A fabarakkot két betonoszlop törte át. A kimért meleg főtt-tésztás vizet a váróterem közepén, az oszlop mellett kanalazgatjuk, míg csajkánkba nagy hópelyhek hullnak... Még az éjjel, méghozzá fapados ülőhelyen indulunk tovább Halle an der Saale felé.

1945. február 3–április 7.

A Drezda és Lipcse felől beérkező medikusokat és műegyetemistákat ideiglenes gyűjtőtáborokba irányította a hallei pályaudvar-parancsnokság. Legtöbben egy óriás Turnhalléba kerültünk, csomag-csomag, ember-ember hátán, mint a szardíniák feküdtünk a földre hányt szalmán. Ezt a cigánytelepet úgy kerültük ki Lajossal, hogy ismerkedésként egész nap Halle városközpontjában csavarogtunk. A többiek is a várost járták. A halleiek értetlenül bámulták a városba került fiatal – tehát a frontot elkerülő – civil idegeneket, akik hangos és soha nem hallott, egzotikus nyelven köszöntötték egymást: SZIA MADÁR! Persze az egyszerű „szervuszt" mindenki megértette volna, de ezeket az unmögliche szavakat? Egy öreg néni ***szuahéli nyelvnek*** saccolta és cseppet sem zavarta, hogy nem fekete az arcuk.

Ez a bűbájos, középkori szász városka, a kacskaringós Saale partján fekszik, mely folyócska Magdeburg közelében ömlik az Elbába. A Marktplatzon egyszerre öt torony magaslik, mind a XVI. századból. Itt a téren áll Halle világhírű fiának, Georg Friedrich Händelnek, az újkori zene óriásának bronzszobra, mely az alig száz méterre álló szülőháza felé tekint, ahol 1685-ben született. Mindenfelé patinás tornyok és várak: Roter Turm, Leipziger Turm, Moritzburg, Giebichstein és a kis ékszerdoboz, a középkori gyönyörű városháza épülete.

A Marktplatzon volt egy Kaffeehaus, (nevét nem jegyeztem fel), ahová sokszor beültünk egy cukor és tej nélküli ersatzkaffee-ra, melynek egyetlen értéke melegsége volt, íz és kalóriaérték nélkül. Az ára, az 1 DM nem volt probléma, mert mindig volt nálunk pár száz márka, amit gyakorlatilag semmire sem lehetett elkölteni. Ez az összeg a kiosztott heti zsold révén csak növekedett! De senki sem nyúlt az egyetlen értékes valutájához, a magyar Szimfónia cigarettához, melynek darabjáért a németek 2-3, majd később 20 márkát is készek voltak kifizetni. A cigaretta-valutát vagy elszívták a dohányosok, vagy életmentésre váltották később a többiek (mozdony, vonat), de kávéra vagy sörre soha!

Ebben a kávézóban rendszerint egyedül üldögéltünk és jól éreztük magunkat, mert az egyetlen, fehérkabátos pincér mindig emberi lényként bánt velünk és úgy is szolgált ki. Egyszer öt márka borravalót akartunk neki adni, amit ezzel a megjegyzéssel utasított el: ***„Uraim, kérem, ne csináljanak inflációt ebben az amúgy is szerencsétlen országban..."*** És ez a kisember milyen világosan látta összeomló országában a helyzetet. Mert a hitleri Németország bukása után nem volt infláció és az NSZK a háborús német márkát egy az egyben váltotta át az új „Frankfurter" márkára, mely rövidesen Európa legerősebb valutája lett! Ez bizony senki sem gondolta volna, én sem, mert közel ötszáz hitleri márkát eresztettem szélnek később a vonatablakból...

A Gest Apó. A német titkosrendőrséggel, melyet mi egymás közt Gest Apónak neveztünk, először ebben a kávéházban találkoztunk, de később általában minden nyilvános helyen. Bőrkabátban, szerényen lépett be a kávézóba, körülnézett és rögtön indult is felénk, a két civilruhás fiatalember felé. Megállt asztalunknál, balkezét tenyerével felfelé elénk tartotta, ahová kabátujjából szalaghoz erősítve csúszott ki egy öt cm átmérőjű ezüstérem, közepén fekete alapon ezüst horogkereszt, felette félkörben a „Geheime Staatspolizei" felirattal. Gondosan átnézte a hivatalos német pecsétekkel és aláírásokkal ellátott Ausweisunkat. Diszkréten, Heil Hitler köszöntéssel halkan búcsúzott és egyetlen további szó nélkül eltűnt a kávéházból. „Ezt szeretem bennük, ezt a finom diszkréciót..." – jegyezte meg Lajos. De jaj volt annak, akinél nem volt ott az Ausweis, mint egyik kultúrmérnök-hallgató kollégánknál! Abba barátságosan belekarolt a Gest Apó és mint vendégét vitte magával... és az illető csak három hét múlva került elő, kopaszra nyírt fejjel, kék-zöld foltokkal, reszkető kezekkel... és titkolta, hogy kivel volt randevúja... „Megpuszilta a Gest Apó..." – suttogták a fiúk, mert barátunknak egy-két foga is hiányzott...

A Marktplatz egyik szögletében észrevettem egy békebeli automata személymérleget. Bedobtam egy márkát és a gép kattogva köpött ki egy kis kártyát és rajta „hivatalos" testsúlyomat: télikabátban 38 kg! Döbbenetes! Hát valóban ennyi lenne a súlyom? Hadd tételezzem fel, hogy a gép tönkrement a háború alatt... Lajos óvatosan kérdezte: „miért, Te nem viselheted valamilyen jelét az eddigieknek?" Jaj, de mennyire...

A városháza mögött találtam egy patinás kis vendéglőt. Grünweinstube volt a neve. Míg Lajos, hasonló ügyben a pályaudvarnál levő Goldene Kugel étteremnél szaglászott, benyitottam a helységbe, hogy ha szerencsém van, kis kalóriához juthassak. Egy kopasz, egyik lábára sántító pincér csörtetett araszolva felém, ***„Können Sie nicht lesen?"*** – ordította már messziről és az ajtóra mutatott, egyrészt, hogy elolvassam az ajtóra szegezett táblát, másrészt, hogy azon keresztül takarodjak ki. A kopottas táblán ez állt: ***„Kutyáknak és zsidóknak tilos a bemenet!"*** Alul a táblán még ez volt tintával odaírva ***„und Ungaren!"*** Ezt csak most írhatták a szöveghez, vagyis nem vagyok az első magyar, aki ide civil ruhában bekukkantottam. Kihátráltam, illetve a kopasz kilökött az ajtón, majd zsebéből három félig rohadt sárgarépát dobott elém a földre... Amikor lehajoltam, hogy felszedjem azokat, hátulról olyan erősen rúgott belém, hogy pehelysúlyommal arccal előre zuhantam a járdára. Hát bizony ez komikus lehetett, mert néhány járókelő hangos röhejét váltotta ki... Lajos befutott a Goldene Kugel felől, ahol sikerült

elcsípnie egy Stammgerichtet. Ez egy jegymentes egytálétel, békében kidobásra való maradékokból, de a háborúban ezekből leszűrt vizes leves vagy amolyan főzelékféle főtt, mely kotyvalékban esetleg pár krumplidarab is úszkált. Vagyis volt benne némi kalória... Elmeséltem Lajosnak, hogy én Stammgericht helyett csak egy rúgást kaptam, nyilvános megalázással körítve... „Gyere vissza, megrázom kicsit az ipsét, mint floki a rongyot..." indítványozta Laja, amit következményei miatt azzal állítottam le, hogy ne bántsd, ezt én kölcsönnek tekintem, majd egyszer visszaadom... De ebben persze magam sem hittem...

Menjünk 25 évvel előbbre az időben „törlesztésem" ígérete ügyében. Ugyanis 1970-ben, már mint dán állampolgár, Dániát képviselve hajtottam dán feleségemmel egy Prágai Nemzetközi Kongresszusra. Útközben Halléban szálltunk meg, a Hotel Stadt Halle-ben, mely a szétbombázott Goldene Kugel helyén épült fel a pályaudvarnál. Vacsorahelyül a Grünweinstube éttermét ajánlottam feleségemnek. Az étterem még állt, nyitva volt és én azt remélem, hogy a sánta, de rúgni szerető pincéremmel szolgáltathatom ki magunkat és fejedelmi borravaló után köszönöm meg az 1945-ben kapott három rohadt sárgarépát és megkérdem, hogy hová tűnt a tiltó tábla a bejárati ajtóról... Csak az idős vendéglős emlékezett a sánta pincérre, de lebeszélt arról, hogy felkeressem, mert az NDK-ban a párthiearchia magas posztjára emelkedett. Így már természetesen találkozni sem akartam vele! Kacsasültes vacsoránkat kár lett volna elrontanom... Csak a pincérfiú bámult érthetetlenül, hogy miért kapott annyi borravalót?? Hát véletlenül sem azért, hogy inflációt csináljak a NDK-ban! Felkerestem a Feuerwehrschulét is, amiről most fogok írni. A helyreállított épületben a Szovjetunió nyugat ellen indítandó páncélos hadosztályainak egyik parancsnoksága volt.

A Feuerwehrschule. A hallei városcentrumtól négy kilométerre délre, a városon kívüli lakatlan területen állt a Tűzoltóképző Iskola hatemeletes épülete, ahová, mint végleges tanhelyünkre lettünk irányítva. Rögtön megállapítottuk, hogy ez a laktanyához hasonlító, egyedülálló épülettömb mágnesként fogja vonzani a Liberátorokat. Hát ebben nem is tévedtünk! Negyvenen – mind évfolyamtársak – alszunk egy teremben a műanyagpadlóra vetett szalmán... Bélával és Pepiékkel csak most találkoztunk először Neuhammer óta. Szántriumvirátusunk Bélával befejeződött, új, inkább kettes baráti körök kezdtek kialakulni...

Más, kisebb épülettömbökben a Luftwaffe légelhárító újoncai kaptak FLAK-kiképzést, Hermann Luftwaffe százados vezetésével. Ő alatta állt a velünk is ügyködő, mindig ordító „vadbarom", Oberwachtmeister Christiansen. Tipikus német altiszt volt, de valószínűleg dán származású... A főbejárati barakkporta mellett van az ideiglenes katonai barakkfogda, melyet ketten közülünk belülről is meg fognak ismerni...

A barakk-kórházban. Február 5-én éjjel arra ébredtem, hogy torkom be van dagadva, nyelési zavaraim vannak és izzadságomban úszom a koszos szalmán. Jó, hogy Anyám csomagomba dugott egy hőmérőt, mely negyven fokot mutat! „Hát ez most, bár még nem tudom milyen nyavalyám van, de 38 kg-os és totál lerobbant fizikai állapotban alighanem a Kaszás próbasuhintása..." – elmélkedem magamban. A német katonaorvos mikroszkópon figyeli a torokból kivett leletet és lakonikusan mondja: *„Diphterie! Absondern!"* Elkülönített, egyágyas szobába kerülök, ahol zuhanyozás után a tiszta huzatú ágyban áldom az Istent, hogy végre-végre kipihenhetem magam... Torkom kínoz, tudom, hogy a diftéria nemcsak ragályos, hanem halálos nyavalya is, dehát valamit valamiért, hiszen betegségem nélkül nincs pompás ágyam... Schwester Helga lép be, nálam idősebb, de lerobbanva is látom, hogy nagyon csinos! Két óránként, poroszos határozottsággal diktálja belém a különféle orvosságok sorozatát, melyeket nagy kínok közepette tudok csak nyelni... Lajos hozza a csajkát a déli 4-500 kalóriás ebéddel, amit nem vagyok képes elfogyasztani...

Megint bombázás van éjjel, most „puhítják" Hallét, hogy majd teljesen elpusztítsák... Helga nem enged át a központi épület óvóhelyére, azzal, hogy „ansteckend", vagyis fertőző vagyok! Ő majd itt marad mellettem, úgysem lenne erőm járni... Tiltakozom. Nem elég, hogy megfertőzhetlek, még a tűzhalált is kockáztatod értem? Közeledik a bombaszőnyeg, betegszobámat megvilágítják a közeli becsapódások felvillanásai, de Helga határozottan fogja a kezem és a sötétben anyáskodva simogatja sovány arcomat...

Másnap a szomszéd szoba betege, Ottó, búcsúzni néz be, mert betegszabadságra megy közeli otthonába. Megvárja míg Helga kimegy, körülnéz, majd titokzatosan előhúz egy sárga röplapot és átadja nekem azzal, hogy ez fogja megmenteni az életét. Tanácsomat kéri, hiszen én Ingenieur vagyok, ő csak egy Gefreiter (őrvezető). Egy, az amerikaiak által ledobott, német nyelvű röpcéduláról van szó: „hagyd ott hadtestedet és ezt a menlevelet fejed fölé tartva fuss át az amerikai oldalra és vége számodra a háborúnak!" Micsoda naivitás! „Mit tegyek?" – kérdi Ottó izgatottan. „Azt" – mondom határozottan –, „hogy a feleségedre való tekintettel, azonnal égesd el ezt a gyerekesen buta papírt! Ha megtalálják nálad, sofort agyonlőnek!" „És ha e nélkül esnék fogságba?" – kérdi Ottó. „A most következő hetekben százezerszámra fognak a német katonák amerikai fogságba esni! Csak nem hiszel abban, hogy ez a

primitív cetli bármilyen előnyt is jelentene számodra? De itt nálad a biztos halált! »Ottó valahova a távolba néz, majd kis kályhámhoz lép és beledobja a röpcédulát... Másnap váratlanul, feleségével együtt látogat meg. Az asszonyka egy még meleg csomagot tesz le az ágyamra: „Köszönet a jó tanácsért!" A csomagban *baracklekváros bukta!* Sajnos torkom még képtelen lenyelni, szétosztom Helga és Lajos közt.

Repülnek a napok, túl vagyok a krízisen, a Kaszást úgy néz ki, hogy elkergettem, de azért remek lenne még egy hétig itt pihenni...

Február 12-én, „fertőzésmentesen", kiírnak a barakk-kórházból. Az orvosi szobában Helga az illendőnél jóval hosszabb búcsúpuszit nyom az arcomra, könnyeit és rúzsát is szétmázolja... A Wehrmacht orvos mosolyogva és jóindulatúan csóválja a fejét *„Diese Ungarn... diese Ungarn...!*

VII. DREZDA PUSZTULÁSA

1945. február 13–14.

Rádiónk szerint, melyen esténként titokban a BBC híreit hallgatjuk, erős bombázókötelékek tartanak Halle és Lipcse térsége felé. Úgy látszik, hogy a több napos gyújtóbombás előpuhítást most éjszakai terrorbombázással fogják folytatni. De a rádió a bombázás céljául Drezdát jelöli meg! Drezdát? – döbbenünk meg. Hiszen mi mindnyájan tanúsíthatjuk, hogy Drezdában nincs katonai erő, csak a Sziléziából menekült szerencsétlen és nincstelen öregek és gyermekek százezrei! Persze mindnyájan jól tudjuk, hogy az amerikai és angol haderő számára már a német kultúra megsemmisítése a cél és a leplezetlen bosszú...

Páran felmentünk a hatodik emeletre, nem gondolva arra, hogy a Világtörténelem legaljasabb tömeggyilkosságának leszünk, ha száz kilométerről is, szemtanúi! Idáig is nappali fényességet ad a Drezdára ledobott sok száz Sztálin-gyertya vakító fénye. Mintha operációt készítenének elő gondos orvosi kezek, de itt most nem egy beteg meggyógyításáról van szó... Mert a műtőasztalra hatszázezer ember, öreg és gyermek és egy nép kultúremlékei vannak felkötözve és a cél gondosan kitervezett kínhaláluk és teljes megsemmisítésük. Kétezer angol Lancaster nehézbombázó istentelen színjátéka ez, amit nemcsak innen Halléból, de háromszáz kilométerről is jól lehetett látni... Ami most ott elpusztul az nem a németség, még kevésbbé Hitler vagy a nárcizmus, hanem az egyetemes Emberiség tulajdona...

Krizka György évfolyamtársunk engedélyt kapott, hogy Drezdába utazhasson, mert a pályaudvar csomagmegőrzőjében csomagján kívül egyetemi indexét is ott felejtette. Másnap este érkezett vissza Drezdából, de alig ismertük meg! Összegörbülten állt, hófehér arcában tétován ült a szeme, keze reszketett, hangja el-elcsuklott. Mint az iszonyat szemtanúja, ezeket mondta el: „Vonatom a városon kívül állt meg. A még izzó romokon keresztül a pályaudvar felé próbáltam tájékozódni, de nem voltak sem utcák, sem útvonalak... Mindenütt temetetlen, szénné égett halottak, főleg öregek és gyermekek! A levegőben terjengő sült emberhús szaga a koromszaggal keveredve felforgatta a gyomromat, állandóan hánynom kellett... A foszfortól félig elégett emberi testrészekbe botlottam, egy kis gyermek kezében még ott volt a csörgő... Törmelékeken, halottakon kellett átkapaszkodnom, hogy előrejussak. Mellettem egy eszelős öregember talicskán tolta – valahonnan valahová – szénné égett felesége holttestét... de az asszony feje mindig leesett és tovagurult a földön... Az öreg megállt, odament a fejért, megcsókolta és visszatette a talicskára, ahonnan pár lépés után ismét leesett és ismét elgurult... Megálltam és sírni kezdtem, ez a pokol iszonyata! Embereket kérdeztem a Hauptbahnhof felől, de csak üres, zavarodott szemmel bámultak rám... A Frauenkirche még most is égő romhalmaza mellett értem el az egykori pályaudvar romjaihoz... A csomagmegőrző helyén csak forró hamut találtam, az volt a hátizsákom és az egyetemi indexem! A hamuban kaparászva kezembe akadt a rettenetes forróságban olvadásig izzott precíziós Richter-körzőm..." Napokba tellett, míg Gyurka valahogy magához tért az iszonyattól sokkolt állapotából. Azt hiszem, ezután történt, hogy szinte észrevétlenül csatlakozott Lajoshoz és hozzám... Egy új barátság triumvirátusa kezdett kicsírázni...

Úgy érzem, hogy sem Auschwitzról, sem Drezdáról nem lehet úgy megemlékezni, hogy az író valahogy ne éreztetné a történelmi tényeket erkölcsileg felmérő szubjektív állásfoglalását. Akkor sem, ha fél évszázad multán közli egykori, huszonéves morális véleményét és felfogását és akkor sem, ha egyedül állna a „Vae Victis!", vagy az „Ave Victoria" brutális és embertelen „igazságaival" szemben!

1945 februárjában ezt írtam naplómba: „A drezdai tömegvérengzés szadista kitervezői és végrehajtói, (Arthur Harris és Carl Spaatz angol és amerikai légimarsallok) háborús bűnösök és az erkölcsi felelősségre való vonást el nem kerülhetik! Ugyanez vonatkozik a szovjet hadsereg 8 éves kislányokat és 80 éves idős asszonyokat is állati módon megbecstelenítő eljárására, valamint a legyőzött és védtelen civil lakosságot rabszolgaságba hajcsároló gaztetteire is!" (1945 elején még nem tudhattam a nürnbergi perről, de ott Anglia és a Szovjetunió ítélőbíróként és nem vádlottként szerepelt! Akkor a GULAG-ról sem beszélt senki, pedig Anglia és Amerika már tudtak róla!)

VIII. HALLE PUSZTULÁSA

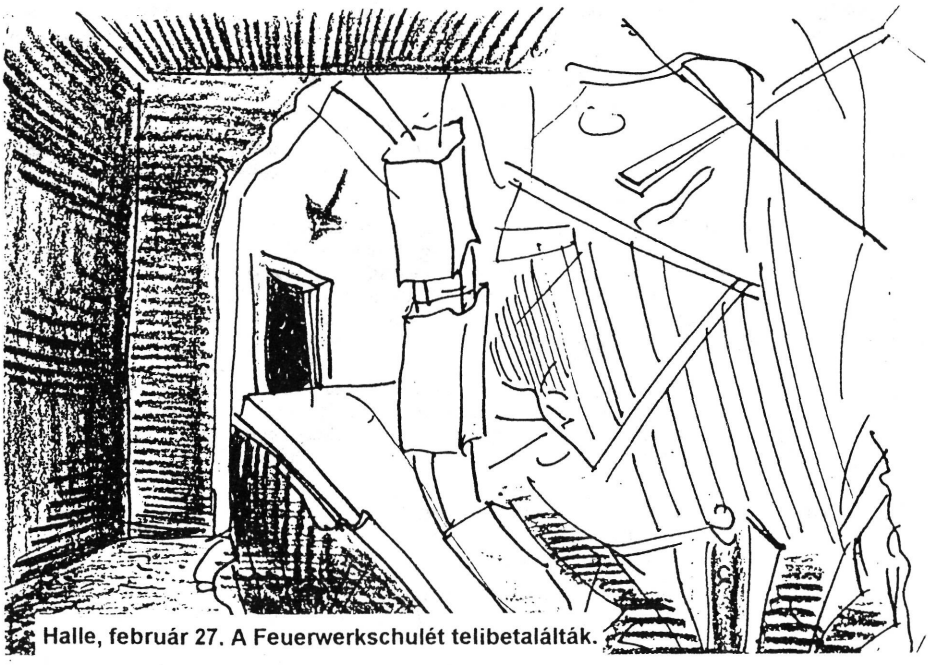
1945. február 27. (és március szinte minden napja...)

Mikor délben bemondta a német rádió, hogy „Stärker feindliche Kampverbände über Köln und Kassel..." – akkor tudtuk, hogy az amerikai Liberátorok célja ezúttal nem Berlin lesz, hanem valószínűleg Halle, azaz mi. Mikor pedig riasztották Halle – Merseburg – Bitterfeld körzetét, már nem volt kétség, most Halle lesz az áldozati bárány... Mikor az első bombák robbantak a belvárosban, biztosan tudtuk, hogy a Feuerwehrschule épülettömege már betervezett célpont! Lementünk a pincébe és bezártuk az acélajtót. A néma csendet mindent megremegtető mély motorzúgás, hatszáz Liberátor hangja töltötte be. A belvárost kezdték bombázni, majd ránk került a sor. Az első ötszáz kilós bombák a központi épületünket körülvevő barakképületekre, köztük a barakk-kórházra estek, elsöpörve azokat a föld színéről... Ekkor jött be kintről a magas Christiansen vastag porral belepett uniformisban, két fél téglával a vállán és „vadbarom" becenevéhez híven, ordítva imigyen nyugtatott meg minket: „Ruhig meine Herren, es sind unsere FLAKs!" – de ekkor már mindent betöltött a ránk zuhanó nehézbombák félelmetes suhogása, aztán a halált váró néma csendben hallottuk, amint öt-hat féltonnás bomba sorra töri át a tetőzetet, majd a tetőfödémet, aztán az ötödik, negyedik, harmadik, második majd az első emeleti födémet... Lehajtott fejjel vártuk a Kaszást, egyikünk egy rozoga asztal alá bújt. „Legalább röhögve megyünk halálba" – futott át rajtam –, amikor meghallottuk hogy a több tonnányi bomba becsapódik a közvetlenül fejünk feletti vasbeton födémbe. Áttörni nem tudták, mind ott robbantak, ránk döntve a hat emeletet... Az iszonyatos dörrenés után téglapor süvített be az óvóhelyre és ebben a kétséges pillanatban két megjegyzést hallottam: „olajozott gramofontű...!" (ez alatt azt kell érteni, hogy „fenekünkbe gőzkalapáccsal sem lehetett volna egy olajozott gramofontűt belevemi..."). A másik bemondás mérnök-statikai volt: „figyeljétek a nyírófeszültség betonrepedéseit." Kétségtelen, hogy életünket most a statikus mérnökök számításainak köszönhetjük!

Korom sötétben voltunk, élve eltemetve és a csendben már csak a távolodó Liberátorok motorzúgása hallatszott. A külső falak nagy része az épület mellé zuhant, de egy kisebb lichthof, mely nem telt meg törmelékkel, friss levegővel látta el az óvóhelyet. Tudtuk, hogy egyrészt most is vannak kint maradt renitenskedők, akik klausztrofóbiájuk miatt inkább a bombahalált választják, de óvóhelyre nem mennek be és már kezdik is bontani a téglatörmeléket és ugyanezt teszik a mellettünk levő szekciókban is. A legveszélyesebb probléma az volt, hogy mind a fejünk feletti romokban, mind kint a barakk-romok között sok időzített, vagy bedöglött bomba maradt. De ezt persze nem lehetett látásból megítélni. Újra a szabadba jutva, a bombatölcsérek és a földbe fúródott u.n. Blindgängerek között a barakk-kórház felé mentem. Az élelmiszer barakk mellett több, FLAK-uniformisban levő katonát láttam holtan. Ezek vagy őrségben voltak itt, vagy ami inkább hihető, élelmiszert akartak dézsmálni... ami az életükbe került! Sebesülés nyomát nem láttam rajtuk, légnyomástól halhattak meg. A barakk-kórházat elfújták a bombák! Végigkutattam a romokat, de sem az orvos, sem Helga tetemét nem találtam. Mi történhetett velük? Mikor másnap személyesen keresett fel az orvos-százados, akkor már éreztem, hogy Helgáról hoz hírt. Halkan közölte, hogy sem ő, sem Helga nem voltak a barakk-kórházban a bombázás napján és hogy Helga nem is jön oda többet vissza... ***Belvárosi otthonában, szüleivel együtt esett a bombák áldozatául... Keservesen sírva átkoztam a háborút...!***

Epizód egy mentőakció közben. A Halle ellen indított sorozatos amerikai szőnyegbombázások romok alá temetett élő áldozatainak kiásására minket is mozgósított a város, önkéntes alapon. Egy negyedéves barátomat, Vas Zolit azért neveztünk ***Vanek***-nek a P. Howard-regények egyik szereplője után, mert ő is azt szokta mondani: ***„mindenekelőtt azt javaslom, hogy igyuk meg a rumot!"*** Vanek istenítette az amerikaiakat és szívből gyűlölte a németeket! Tette ezt azért is, mert apja vezérkari ezredes volt és elvitte a Gestapo... Ezért is csodálkoztam, hogy a mentőakcióra jelentkezők között találtam. Meglepetésemet látva, így védekezett „Tiborkám, ez egy egészen más kérdés..."

Az Altstadtba vezényeltek, ahol még voltak élők az egyes pincékben. Vasúddal, vagy az ásóval kopogtattunk és ahonnan válasz jött, ott a bejárathoz ástuk magunkat. Ásás közben Vanek leáll, csendre int és a levegőbe fülel... Most már tisztán hallható, hogy valahol az ***American Patrol (Amerikai Őrjárat) dallamát fütyörészik...*** Vanek egészen izgalomba hevül és elindul a hang után... Közelünkben öt hadifogoly amerikai pilóta lapátol... Vanek odarohan és egyenként átöleli őket. Négy fehér és egy néger! A levegőben, az áthatható koromszagot is elnyomva, az amerikai ***Camel*** cigaretta illata lengedez. Mind az öten ezt szívják. Vanek szenvedélyes dohányos és ugyan hol van a német szárított eperfalevélből készült úgynevezett Sondermischung az amerikai Cameltől? „Oh, give me one, please!" – kér egy cigit tőlük, mire az egyik fehér, a feketehajú, azonnal előrelép: ***„Egyet nem, – de ezt az egész paklit a karórádért!*** – Vanek arca színt vált, mintha ököllel ütöttek volna az arcába! Aztán lecsatolja karóráját, átnyújtja a fickónak, átveszi és kényelmesen kibontja a Camelt..., először minket kínál végig... aztán a négy ame-

Halle, február 27. A Feuerwerkschulét telibetalálták.

rikait, végül ő is kivesz egyet, aztán a még félig telt csomagot elegáns mozdulattal a feketehajú elé dobja a földre, majd szó nélkül hátrafordít mindegyiküknek... „Na gyertek" – mondja és megyünk vissza lapátolni...

A túloldalról hangos szóváltás hallatszik! Rettenetesen lehordják és úgy vesszük ki, hogy meg is verik a feketehajút... *„Give it back at once"* (Azonnal add vissza!) – hallom többször is, – de már kezd sötétedni, az ameriakiakat elviszik az őrök, mi kihúzunk három embert a pincéből és elindulunk gyalog a Vogelweide Strasse irányába... Csak Vanek duzzog magában: *„Hát ilyet a németek sem csináltak volna..."*

Hátizsákszerzésem története. Egyéni odisszeiám lesötétebb epizódjához érkeztem! De ez a borzalom is szerves része a háborúnak és a teljesség igénye nélkül nem hagyhatom ki, pedig már öt évtizede szeretném örökre elfelejteni! (Aki érzékeny, kérem lapozzon át ezen az oldalon!)

Egyre jobban sürgetett az a feladat, hogy annyi cipekedést okozó bőröndömet hátizsákkal cseréljem fel. De honnan szerezzek? Ilyentől senki, még pénzért sem válik meg! Hallván kutatásomat, egy mérnökhallgató meséli, hogy mikor a tanszéki holmikat elhozták a pályaudvarról, mintha látott volna egy szétszakadt és eldobott hátizsákot az egyik breszlaui vagon sarkában... No, ha ez még egyáltalán ott lenne, akkor bármi áron is, de elhozom! Igen ám, csakhogy déltájban Hallét újabb pusztító szőnyegbombázás érte és égett az egész város! Amint lefújták a riadót, „Hátizsák!" – jelszóval és elszánt akarattal indultam neki az égő városnak. A Beesener Hauptstrassén csak az utca közepén és ott is csak friss, kormos romok között mehettem, de így is kissé megpörkölődtem a mindkét oldalon égő házak hősugárzástól. Egy helyen nem tudtam tovább menni. Az egyik emeletes házba egy bomba oldalról csapódott be a pincébe és hatalmas tölcsért vágott ki az utca burkolatából. Csak a túloldalon maradt egy alig félméteres sáv, melyen egyensúlyozva próbáltam átaraszolni... de az átizzott járdaaszfalt még pehelysúlyom alatt is letört... és én rézsút lebukfenceztem az utca felé nyitott pinceóvóhely közepéig. A talán egy órája ide becsúszott bomba az óvóhelyen levő többszáz óvodás között robbant! Véres

kisgyermektestek, fejek és végtagok között feküdtem! A gyermekek szétroncsolt testén keresztül próbáltam elmászni egy oldalt észrevett ajtóhoz, de lehetetlen volt kinyitnom! Halott, darabokra tépett kisgyermekek testén egymagában is rettenetes átmenni, de visszafelé mászva láttam meg az iszonyatot: a terem hátsó, fehér falára a légnyomás a háború rettenetes freskóját kente fel! Kis kezek, lábak, nyitott bordák... és szőke hajtincsek között szürke agyvelők... *„Óh Istenem, kérlek, ne nézz ide, mert megundorodsz teremtményeid aljasságától! Mert ez itt maga a Borzalom, az Iszony, a Gyermekmészárlás, maga az Istentelen Háború!* Az ájulás környékezett... Ha nem tudok kijutni, akkor itt kell éjszakáznom? *Kétségbeesve kerestem a kiszabadulás módját, mikor fentről, a bombatölcsér széléről hangokat hallottam. Az egyik városi mentőosztag állt fent! Azonnal átlátták helyzetemet, – de a „freskót" is! Öklüket rázták az ég felé,* de nem az Istent átkozták ott... Mentőkötéllel húztak fel és elborzadva nézték kabátomon a kicsik agyvelőit...

Egyikük megadta egy tisztítómester üzletének irányát. De most nem ez a fontos! Tovább a Hauptbanhof felé, a hátizsákért! A Marktplatz brutálisan végig bombázva! Nincs sértetlenül maradt templom vagy középkori torony! *Händel* előredőlt a földre, hogy ne lássa ősi szülőháza és szülővárosa értelmetlen pusztulását. A pályaudvar még mindig lángokban áll, de a főbb sínpárokat máris vasúti osztagok próbálják helyreállítani. A Goldene Kugel aranygolyóit elfújta a légnyomás! Hogyan találom itt meg a breszlaui szerelvényeket? Misszióm nem is veszélytelen! Ha bemegyek a kocsikba és fosztogatóként elfog egy járőr, akkor a helyszínen végeznek ki! Ez ellen úgy biztosítottam magam, hogy a pályaépítők parancsnokánál bejelentettem szándékomat és így egyúttal a breszlaui vagonok helyét is megtudtam. Több, lángokban álló kocsiba ugrottam be. Az egyiknek még le nem égett sarkában valami sötét rongyszerű kupacot láttam. *A hátizsák!* Jobb állapotban van, mint képzeltem! Rögtön hátamra vettem és megmutattam a munkásoknak, hogy üres! De mégis drága volt! Rettenetes élménnyel fizettem érte az imént...

A tisztító már évek óta nem kap vegyszert! Hadianyag! Ipari szappannal fogja kimosni télikabátomat. Három csomag Szimfónia cigarettát kért érte...

A hallei zoo-ban. Az izgalmas és nehéz napokat úgy próbáltuk Lajossal átvészelni, hogy elmentünk a városon kívül fekvő és még sértetlen állatketbe. 1 márka a belépőjegy és kérdik, nem óhajtunk-e szezonjegyet venni? Ki a fene jár télen az állatkertbe? Pár márkába került, hát megvettük, de nem is sejtettük, hogy nem hiába! Odabent már alig él állat, hiszen az embereknek sincs mit enniük! De a vadállatok házában kellemes meleg és padok vannak. Az oroszlánok őrzője idős öregúr. Elmondja, hogy már minden vadállat éhen pusztult, de az előttünk levő oroszlánpárnak a föld alól is húst kell szerezni! Magyarázatul odahoz három vinnyogó oroszlánkölyköt, ölünkbe dobja őket: *„Bitte, spielen Sie mit den Löwenjungen!" azaz „Játsszanak csak az oroszlánkölykökkel!"* Nem hiába vettük a szezonjegyet. Az állatkert egyetlen vízilova süllyesztett térben ácsorog. Felülről, körbejárva látogatjuk. Az afrikai hőséghez szokott állat vacog a márciusi hidegben. Szinte egyszerre és természetes kényszerből fakad ötletünk, hogyan lehetne fentről megmelegíteni a kis vastagbőrűt, legalább a hátát... Minden látogatásunkkor hálásan röfögött fel hozzánk...

Messerschmitt Me–262. A „Blitz bombázó". Hallében többször is szemtanúi voltunk egy korszakalkotó látványnak a repülés történetében! A napi terrorbombázást elvégezvén már elvonultak a Liberátorok és a felettünk levő légtérben már csak a bombázókat kísérő Mustang P–51 vadászok tevékenykedtek... De egyszercsak hirtelen szétspricceltek, mint a verebek, ha közéjük csap a héja... Eddig ismeretlen, félelmetesen sistergő, sivító hang hallatszott a magasból és egy szürke, lentről figyelve kettős törzsűnek látszó, német felségjellel elállott vadászgép, aránylag kis magasságban, szerintünk hozzávetőlegesen 800–900 km/óra sebességgel suhant tova! Hamar rájöttünk, hogy ezek a Messerschmitt gépek ezzel a süvítéssel és sebességgel nem lehetnek légcsavar-meghatásúak! Ha pedig nem azok, akkor amit mi két törzsnek láttunk, az a két oldalt, a *szárnyon elhelyezett, két lökhajtásos motor volt!* A léglökéses vadászgépek félelmetes haditechnikai előnyét a Führer amatőr és „besserwisser" döntéseivel még a harmincas években csírájában fojtotta meg! 1944 elején már belátta tévedését, de akkor már késő volt! Hitler megtiltotta, hogy az Me 262-t vadásznak, vagy bombázónak nevezzék, ő keresztelte el „Blitz Bombázónak" (lásd Adolf Galland 1953-ban írt remek könyvét a Luftwafféről: „Die Ersten und Die Letzten") Mi 1945 márciusában a Blitz bombázók utolsó felrepüléseit láttuk, „Die Letzten."-t

A hetvenes években a londoni Science Museumban láttam kiállítva a Messerschmitt Me–163 egyik prototípusát, mely a leggyorsabb német vadászgép volt, már 1941-ben 962 km/órás sebességet ért el! Ez egyébként nem lökhatásos, hanem rakétahajtásos gép volt! Hadd idézzem a gép alatti szarkasztikus angol szöveget: „Megköszönjük Hitlernek, hogy a léglökéses vadászgépek sorozatgyártását egy tollvonással leállította! Ezzel is hozzásegítette Angliát a végső győzelemhez!"

Völkischer Beobachter. (Naplójegyzeteim a náci párt napilapjából, alul zárójelben akkori spontán megjegyzéseim)

Hitler: „A háborút addig folytatjuk, amíg az ellenség bele nem fárad"
(Micsoda marhaság!)

Göbbels: „Németország sohasem fog kapitulálni!"
(Mert már nem lesz, hogy ki kapituláljon?)

Hitler: „Minden német értéket megsemmisíteni!"
(Dögöljetek meg, ha már elvesztettem nektek ezt a háborút!)

Göbbels: „Ha Németország elveszti ezt a háborút, akkor a Történelem Istennője egy közönséges kurva!"
(Na, Klió Asszonyság! Rövidesen megnyithatod saját kuplerájodat!)

Harc a kalóriáért. Napi élelmiszeradagunkat számításunk szerint hozzávetőlegesen 500 kalóriára csökkentették! Azonnal többen és többféle eljárással kezdtek ügyeskedni, hogy ezt a minimális kalóriát valamiképpen magasabbra emeljék. A németek az élelmiszerfronton nem ismertek pardont, a hadi-törvények kegyetlenül lesújtottak azokra, akik nyersanyagot loptak, élelmiszerjegyet hamisítottak, vagy a fejadag területén manipuláltak. A büntetés a kényszermunkától a kivégzésig terjedt! De inkább az utóbbira! Leírok pár alternatívát a nálunk „bevetett" procedúrákból:

1. A primitív módszer. Ez veszélytelen, szemtelen módszer volt, senki nem nézte jószemmel. A húskiadó ablakocskánál az aznapra bélyegzett jegy fejében zsilettpenge-vékony, gyanús eredetű és színű, „hús"-szeletecskét csaptak a tányérra. A következő ablaknál erre öntötték a Zugehör-t, ami rendszerint csalánszósz volt, majd az utolsó ablaknál két héjában főtt krumplit dobtak hozzá. Ez volt az egyfogásos, de háromrészes ebéd. A primitívek a három ablak végigjárása után, rohantak az asztalokhoz, lenyalták a két krumpliról a szószt és zsebrevágták azokat, lenyalták a húsról a szószt, tisztára nyalták a húst és a tányért, abba beletették a lenyalt vékonyka húst és beálltak a második ablaknál sorbanállók közé. Ezt az eljárást az ebéd végéig egyfolytában ismételték és így a többiekhez képest négy-ötször annyi krumplit és szószt zabáltak meg! A konyha persze észrevette, hogy rohamosan fogy a krumpli és a szósz a húsadagokhoz képest. Hamar rájöttek a trükkre, egy német kiskatonát állítottak a második ablakhoz, aki az odafurakodókat elkergette. Ezzel befejeződött ez a gyerekes és aszociális játék.

2. A Robin Hood-módszer. Ezt az izgalmas és életveszélyes játszmát, csak egyetlen hallgató, Máthé Lajos barátom játszotta meg. Észrevettem, hogy mellettem levő fekvőhelye éjjelente egy-két óráig üres! Ezalatt a következő akciót hajtotta végre: felvette a papucsomat, (amit Anyám gondos keze szintén a csomagomba tett) és zajtalanul leosont a bejárathoz, ahonnan a harminc méterre levő konyhabarakkot figyelte – illetve az amellé kirendelt fegyveres német őrt, aki a kisméretű épületet körbejárva volt őrségben. A konyhabarakk alatt volt ugyanis a nyersanyag-raktár egy 30x30 cm-es vasrácsos szellőzővel, mely mögött a pincében a burgonyát tartották. Amint az őr a sarkon befordult, Lajos, mint a párduc, elindult és egy előre odakészített merev dróttal az ablakon át a lenti raktárból felszúrt, felhúzott és egyenként kis zsákjába rejtett egy-egy nyers burgonyát... Mire az őr feltűnt a másik sarkon, Lajos a dróttal és a zsákmánnyal már a főépületben volt! Ott a leszakadt lépcsőkön egyensúlyozva felment a szintén sérült tetőszékre, hat emelet magasságban felmászott a központi fűtés kéményére, drótra fűzte a zsákmányolt 5-6 krumplit és belelógatta a kéménybe... Rutin kérdése volt csak a megfelelő belógatási idő, hogy héjában sült burgonyát húzzon fel a kéményből... Aztán leosont „hálószobánkba" és nesztelenül csúszott be mellém fekhelyére... Halkan szólt hozzám és a sötétben megosztotta a krumplikat velem, ezzel az egyetlen szóval: *„Kalória!"* A beszerzés módját kérdésemre sem árulta el: „nehogy a Gest Apó kiverje belőled!" Már elhagytuk Hallét, mikor megtudtam tőle, hogy mekkora rizikót vállalt pár szem krumpliért... Egyszer az őr gyorsabban fordult, tetten érte Lajost és azonnal utánalőtt! A lövés csak súrolta alsókarját, de szép kis lukat csinált télikabátjában! Volt fekete cémám, bestoppolta a „padláson egy szög okozta tépést." Persze én rögtön láttam, hogy a szög fegyvergolyó volt – de Lajos jól kinevette „fantáziámat".

Jegyhamisítás. Ez a módszer volt technikailag a legfejlettebb és könnyen végződhetett volna kivégzéssel. Az étjegyeket (Esskarte) mindig egy hétre előre adták ki. Ezen fel volt tüntetve az illető nap és lila körpecsét hitelesítette. De a kártyalap különböző helyein mindig maradtak üres rubrikák! Ezeket vette észre egy pár csavart agyú és grafikai érzékkel megáldott társunk, akik az üres helyekre művészien odahamisították az illető napot tussal (pl. A) és színes ceruzával a lila körpecsétet. Először csak néhánnyal próbálkoztak, de mikor azok simán keresztülmentek a leadásnál, azonnal beindult a sorozatgyártás, majd a látszatra tökéletes, de hamisított jegyek nyílt árusítása az egyetlen értékes valutáért, cigarettáért! Ez ment is egy hétig, mígnem a konyhának feltűnt, hogy naponta lassan 15-20

adaggal több kerül kiadásra, mint a hivatalosan kibocsájtott jegyek száma! Vagyis hamisított jegyeknek kell lenni az igaziak között! Megindult az ellenőrzés! A hamisítás technikailag magas színvonalát jelezte, hogy a Wehrmacht a hamis jegyeket képtelen volt megkülönböztetni az általuk kiadott érvényesektől! Eközben a hamis jegyek száma napi negyvenre emelkedett! És ezért a törvényes büntetés: halál! De Oberwachtmeiser Christiansen sem most mászott le a falvédőről! Zseniális és főleg azonnal eredményes csapdát állított! Az aznapi érvényes jegy nyomtatott nagy A betűjének felső csúcsába egy halvány kis zöld pontot tett! A hamisítók látták ugyan a kék színű jegyen a zöld pontot, de nem látván a többi jegyet, papírhibának vélték, és nem másolták át! Így másnap a Wehrmacht embereinek és Christansennek nem volt más dolga, mint lekapni mindenkit, akinek jegyéről hiányzott a zöld pont! 25-30 hallgatót fogtak le, akik mind azzal védekeztek, hogy a jegyet az imént vették cigarettáért! Megvannak tehát a hamis jegyek, de nincsenek még meg a hamisítók! A Wehrmacht természetesen hatalmas botrányt csinált de valahogy nem alkalmazták a törvényileg jogos szigort, talán azért, mert megszerették ezeket a bohém magyar fiúkat... Az ügyről ugyanis nem értesítették Gest Apót! Tisztikarunk természetesen megjátszotta a színjátékot – jól tudván hogy a Gest Apó gyors és véres befejezést adott volna ennek a jegyhamisítási ügynek. A német tisztek jelenlétében mindnyájunkat kiállítottak a gyakorlatozó betonplatóra, azzal a mottóval, hogy *„itt dögöltök meg mindaddig, míg a bűnösök nem jelentkeznek!"* Senki sem, jelentkezett, mert a golyó által halált senki sem szereti. Március 7-én már egy napja álltunk vigyázzban a hűvös és szeles márciusi betonon étlen-szomjan, miközben a németek rendszeresen érdeklődtek az eredményről. Ekkor váratlanul és általános meglepetésre Dénesi Ödön és Uhlyarik Ferenc jelentkeztek és várták, hogy a többi hat-nyolc hamisító is követi példájukat, hogy több száz hallgatótársuknak ne kelljen ártatlanul itt kínlódnia. De senki nem jelentkezett! A vezetőség nem kívánta tovább feszíteni a húrt. Elengedte a már éppen hogy csak álló fiúkat és lecsapott a két jelentkezett bűnözőre. De eszük ágában sem volt átadni őket a németeknek (azaz a Gest Apónak), hanem harsányan kijelentették, hogy felettük majd a magyar Hadbíróság fog ítélkezni. Azt el kellett fogadniuk, hogy addig a német parancsnokság foglyaikért fogják várni további sorsukat a bejárat melletti barakk-fogdában... Ezzel a dolog elintézettnek látszott, de Ödön és Ferke azt hitték, hogy rögtön német kivégzőosztag jön értük és végrehajtja rajtuk a törvényes büntetést. A német őr még vigasztalta is őket. *„Nem is fog az fájni! Tizenkét golyó egyszerre... Bumm és máris odaát vagytok..."* Erre mindketten kétségbeestek és fogdájuk ajtaját kezdték rugdalni, mire rájuk szólt az öreg őr, hogy „Ne türelmetlenkedjenek az Urak, nem fogják lekésni kivégzésüket!" Mi azonban biztosra vettük, hogy a magyar hadbíróság nem fog agyonlövetni két egyetemi hallgatót, még ha művészi tevékenységük törvénytelen volt is. Kínos kérdés lesz viszont, hogy hogyan lehet majd mindezt a németek felé „elkenni?" No, de addig még sok víz folyik le a Saalén...

A retek. Észrevettem, hogy Simonffy Pepi valamint titokban eszeget ágyában. Éhes voltam, lecsaptam rá! Mondja, hogy reggel egy Seefisch üzletben váratlanul két retket kapott. Egyet már megevett, de van még egy... „Adj már egy darabot! Marha éhes vagyok!" Ha nem lettünk volna kipróbált barátok, biztosan beint nekem... de így kettévágta a fonnyadt retket és „de megadod!" szóval nekem adta – amire én csak azt mondhattam, hogy „persze..." De az elmúlt évtizedekben mind Koppenhágában, mind Stockholmban annyiszor kellett hallanom adóságomról, hogy már kezdtem unni és egyszer, jó 40 év után, mikor Pepi Stockholmból Pest felé hajtva szokásához híven megszállt nálunk Koppenhágában, ünnepélyes keretek közt, ezüst tálcán és földig hajolva nyújtottam át neki Dánia legszebb, óriás retek-füzérét... azzal, hogy többet ne halljak a hallei tartozásomról... „No de Tiborkám, én Neked Halléban csak egy fél retket adtam, az is pudvás volt..." – mondta. „Pepikém, az a fél pudvás retek itt van a tálcán... ***a többi a kamat...!"***

Egyedülálló előadás a Műegyetem történetében (1945. március 9.)

Kibombázásuk után a negyven harmadéves építészmérnök hallgató a padlástér egy nyitott, de épen maradt részében rakott fészket. Kemény március elejei hideg volt, senkinek sem volt kedve felkelni vackáról és elmenni a „Vas- és vasbetonszerkezetek" meghirdetett előadására a földszintre. De íme, egyszer csak megjelenik közöttünk Pelikán professzor úr és először és feltehetően utoljára fordult elő a Műegyetem történetében, hogy ***a hallgatók ágyban heverészve hallgatták az egyetemi előadást...***

Tavaszi helyzetkép a két front közti Halléból. (március 10–április 1-ig)

A két front közti Halléban és körülötte tombol a háború! Halle brutális bombázása éjjel és nappal folyik! A tömegmészárlást Arthur Harris angol légimarsall irányítja! Már régen nincs szó németországi hadicélpontokról, hanem a német faj bosszúból fakadó kiirtásáról. Ez annál is könnyebb, mert már nincs német légvédelem, saját veszteség nélkül lehet ősi városokat eltörölni a föld színéről. Szemünk előtt folyik az a totális háború, melyet a német vezetőség saját maga kívánt! Kapitulálás hiányában ennek Németország, azaz a lakosság fizeti meg az árát!

Breszlau és a gyalogmenet útvonala már régen a szovjet kezében van. **Breszlau**, ahol csodával határos módon kerültük el páncélöklös bevetésünket, füstölgő romhalmaz! Ez lett az Erődből!

Lidérchírek Pestről. Erdélyt a románok kapják a Tiszáig...! Százezrével tűnnek el a magyarok! Egy ezeréves nemzet omlik össze!

Március 27: Az amerikaiak a teljes Nyugati frontot áttörték!

Az oroszok Kőszegnél! Pesten megnyílt az opera, Bécsben elpusztult az Opera!

Húsvétvasárnap, 1945. április 1. Halle egy kiégett, elpusztított város, halottak tízezreivel!

Húsvéthétfő, 1945. április 2. Most már mindkét oldalról vészesen közeledik a front! A Saale partján robbantások sorozata hangzik: beássák magukat a pártemberek, amit a ma szabadon engedett francia munkások nem titkolt kárörömmel figyelnek...

Április 4.

Ma szülőhazám teljes szovjet megszállás alá került! A jaltai egyezményben a Nyugati Hatalmak a trianoni aljasságot, amit egy kis nép ellen elkövettek, nem tartották elégnek hanem eladták, jogilag is kiszolgáltatták Magyarországot a Keletnek, Ázsiának, az embertelen Kommunizmusnak! Most már a szovjet zónába tartozik hazám! Korompay professzorunk, látván, hogy hivatalos vezetőségünk semmit sem tesz érdekünkben, Berlinbe utazott, hogy eltávolítsa a műegyetemistákat még Halle totális megsemmisítése előtt. Eközben egész nap zuhognak a bombák a városra! Állítólag a kutakat Hitler egyik beszéde alapján már most megmérgezték.

Április 6.

Nyugat felől már hallatszik az amerikai páncélos hadosztályok ágyúdörgése. A bombázás kisebb megszakításokkal folyik.

A légiveszély megszűntét a hallei rádió így jelentette: *„A Német Birodalom felett már nincs ellenséges légikötelék!"* Ezt a mondatot mi a kialakult hadihelyzetben így módosítottuk: *„Az ellenséges légikötelékek alatt már nincs Német Birodalom!"*

Korompay professzor visszaérkezett Berlinből: „Az egyetemi tancsoportokat a németek feloszlatták és Halle elhagyását a medikusok kivételével jóváhagyták! A hivatalos szétirányítás: a harmadéves építészmérnök hallgatók észak felé mennek, Dániába, míg mindenki más dél felé, Regensburgba."

A beállott káoszban úgy volt, hogy a bevagonírozás már ma lesz, sokan ki is mentek a még mindig égő hallei pályaudvarra, de a magyar cigarettáért szerzett négy vagon és egy paklikocsi (a tanszéki csomagoknak) nem indulhat, míg a vezetés kérdése el nem dől. Csilléry és Álgyay profokkal szemben mi, természetesen, egy emberként álltunk Korompay tanárunk mellé, nem is sejtve, hogy ösztönösen találtuk meg ***legcsendesebb, legzárkózottabb tanárunkban a vezetésre legalkalmasabb személyt.*** (dr. Álgyai Pál idegileg nem bírta a megpróbáltatásokat és később öngyilkos lett.) Még aznap délután újabb elsöprő légitámadás érte a hallei pályaudvart, ahol szinte minden leégett, a Goldene Kugel hotel és étterem is. A szertár-marhavagon szemfüles őrzői szétfutottak a záporozó bombaszőnyeg elől. Végül mindenki visszament a Feuerwehrschuléba enni és aludni, azzal a reménnyel, hogy holnap, ha Isten is úgy akarja és ha egy kis szerencsénk is lesz, elhagyjuk Halle an der Saale elpusztított városát.

IX. KÉT FRONT KÖZÖTT A HALÁLZÓNÁBAN

1945. április 7. Elhagyjuk Hallét.

„Guten Morgen! Haben die Herren gut geschlafen?" – kérdezte ordítva a Vadbarom. *„Jawohl, Herr Oberwachtmeister Christiansen!"* – kiáltottuk fennhangon a részben még álló emeletrészek zugaiból. *„Ne ordítsanak, mint a barmok, mert tegnap az épületet alákaknáztuk, nem szeretnék magukkal együtt a levegőbe repülni..."* – mondja jóval halkabban a Vadbarom.

Dr. Szily József professzor, aki mint tart. hadnagy, katonai parancsnokunk is volt, párunkat kéretett, hogy zártkörű, titkos megbeszélésen vitassuk meg, hogyan lehetne a két jegyhamisítót kiszabadítani a katonai fogdából, mikor majd az utolsó hallgató is elhagyja a Feuerwehrschulét. A terv ez volt: a) egy kitöltetlen német katonai parancslapot hamis német paranccsal ellátni, b) valakinek a német parancsnokló ezredes nevét a hamis parancs alá hamisítani, c) ezen hamis parancs birtokában a megbeszélésen résztvett két tartalékos tisztünk, Kiss László tart. hadnagy és Kósa Iván tart. zászlós

megpróbálják kihozni Dénesit és Uhlyarikot a karcerből Mindnyájan tudtuk jól, hogy ez életveszélyes misszió, ezért nem csoda, hogy kezdetben senki sem vállalta a német Oberst nevének aláhamisítását, hiszen leleplezés esetén a Gest Apó azonnal „kiveri" a tettest és akkor a halálbüntetés szinte természetes. Mindenki azt mondta. „Két magyar hősért kockára tenném az életemet, de jegyhamisítási ügyben soha!" A misszió, vagyis a két fiú kiszabadítása, úgy látszott, ezen a kétségtelenül életveszélyes kérdésen bukik meg... Hogy ezen a kérdésen túlvigyem az ügyet, *„dobjátok ide azt a cetlit!"* mondással aláírtam az Oberst nevét, ami egy régebbi parancsán elég rosszul volt kivehető. Míg a többiek elismerően néztek rám és kezet ráztak velem, végigfutott rajtam, hogy vajon halálos ítéletemet írtam-e alá két emberért, akik nem évfolyamtársaim és baráti körömhöz sem tartoznak. A mindvégig gentleman Szily külön megköszönte életem kockáztatását, pedig a jegyhamisítás ténye személyesen éppen Őt hozta nagyon kínos helyzetbe a németek előtt... Megbeszélésünkkel egyidőben egy másik, egyéni akció is beindult, de eredménytelenül: Izsák Béla, Dénesi egyik barátja, fogolylátogatás ürügyén átadott nekik egy revolvert és pár töltényt azzal, hogy ha már mindenki elment a Feuerwehrschuléból, lőjjék le az idős német őrt és jöjjenek utánunk a pályaudvarra. Ettől a módszertől mindketten megrettentek, hiszen gyilkosok nem kívántak lenni. A fegyvert és a golyókat elrejtették egy virágcserépben.

Tegnap este a Feuerwehrschulében eltöltendő remélhetőleg utolsó éjszakára összekapartunk Lajossal némi szalmát és egy még le nem szakadt, kilógó tetőrészbe, ahová ugyan a lebombázott nyílt részek felől besüvített a zord áprilisi szél, bevackoltuk magunkat. Én már kitisztított télikabátomban, melynek átható pacsuliszaga belengte az egész helyiséget, míg ki nem vitte a süvöltő szél... Ekkor jelent meg vackunknál Krizka Gyurka, hóna alatt egy köteg szalmával... Aztán kettőnk szívből jövő „Szia madár!" köszöntésére „megágyazott" mellettünk... Ennyiből állt az új triumvirátus megalakulási ceremóniája...

A földbe fúródott, bedöglött bombákat még mindig ássák a foglyok. Darócruhájukon nagy sárga JV-betű látszik. Ezek börtönökből kivezényelt bűnözők, vagyis „Justiz Verurteit" rabok, akik rettenetesen féltek a bedöglött bombáktól, hiszen azok lehettek késleltetett beállításúak is. Éppen közelükben voltam, mikor körül kellett volna ásnunk a bombát, hogy az ott váró tűzszerészek a gyújtófejhez férjenek... De a raboknak ez már túl sok volt, sírva és reszketve dobták el lapátjukat és megtagadták az ásást! Ekkor Chrisiansen a bombára állva ordította: *„Disznók! ha én itt állok a bombán, akkor ássátok és ne szarjatok be!"* Erre aztán mind szó nélkül tovább ásott. Egyetlen időzített bomba sem volt a sok között, mind „Blingänger" volt, azaz bedöglött, ahogy a németek nevezték.

Nehéz csomagjainkat és a tanszékek iratait már tegnap a pályaudvarra szállította egy Szimfóniáért kibérelt kis teherautó, a kantin szállítója.

Délután egymás után indultak útnak gyalog a kialakult baráti csoportok a hallei főpályaudvar felé, keresztül a városon. Több csoport és mellettem Lajos, és most már Gyurka is, megálltunk, hogy az „üvöltő vadbaromtól" alias Oberwachtmeister Christiansentől elbúcsúzzunk. Nem akartunk Auf Wiedersehent mondani, csak egy „Danke schön für alles"! lett búcsúszavunk. Christiansen zavarodottan fogott velünk kezet és meglepetésünkre, egy könnycseppel a szemében dadogta ez a kétségen kívül karakán ember: „Gute Reise, meine Söhne!" – „Lám, ki gondolta volna erről az emberről, hogy még a torkánál is nagyobb a szíve..." – mondtam, mikor végleg elváltunk.

A csoportok egymás után kezdték elhagyni a Feuerwehrschulét. A kijáratnál, a fogda ablakrácsain át a két rab sírva nyújtogatta ki karját. „Hát ti most elmentek és itt hagytok minket?" A fiúk szánakozva bár, de megállás nélkül mentek egymás után ki a portán. Mi hárman menet közben megálltunk és én aki nemcsak tudtam a mentési akcióról, hanem annak egyik szereplője is voltam, odakiáltottam nekik: „Nyugi! Minden rendben lesz! Nur nicht beszáren!" De a két fogoly, a hátteret nem ismerve, tovább siránkozott. Mikor már kiürült a Feuerwehrschule, két magyar katonatiszt lépett be a fogdaőrség irodájába, felmutatták a Wehrmacht-őrnek a hamis Wehrmachtbefehl-t, mely szerint a két rabot kikérik, hogy megbilicselve vigyék őket a Klüber laktanyába a magyar hadbíróság elé! Az idős Wehrmacht-őr kényelmesen elolvasta a parancsot, majd hosszasan vizsgálgatta az Oberst aláírását ... „Szívünk ezalatt olyan hangosan dobogott, hogy féltünk, az őr is meghallja... „Nem magunkat, hanem Téged féltettünk, Tiborkám..." – mesélte később Kiss Laci. Óráknak tűnt, míg az őr bólogatva kinyögte: „Es ist in Ordung!" – és elővezette a két foglyot. De azok nem látták át, hogy itt nem udvariassági látogatásról, hanem mentési akcióról van szó, örvendezve ugrottak a tisztek nyakába, majdnem elrontva ezzel mindent, talán még továbbutazásunkat is! A színjáték kelléke volt két hatalmas pofon és mikor jajgatva a földre estek, két hatalmas rúgás, hogy elterültek mint a békák... „Piszkos gazemberek, bratyizni próbáltok itt velünk?" – ordították Laciék az őr helyeslése mellett, aki nem értette ugyan a szövegeket, de a tiszti felháborodást nagyon is!

Bilincsbe verve durván az utcára lökték őket, ahol el is estek... Az első utcán befordulva, ahová az őrség már nem látott, *„ide a mancsotokat!"* szóval levették bilincseiket aztán: *„Irány a pályaudvar, ott elbújtok a paklikocsiban, a Dánia felé este induló szerelvényen... Ne nekünk hálálkodjatok, hanem azoknak, akik ennek megszervezéséért az életüket kockáztatják, ... na futás, nyavalyások...!"*

A szerelvények útra készen...

A hallei romállomáson, mozdonyok nélkül bár, de ott állt két vonatszerelvény: az egyik az északi irányban, négy vagon és egy pakk-kocsi, a másik a déli irányban, úgy emlékszem tizenkét-tizennégy vagonból összeállítva. A berlini parancs szerint az északi szerelvényre csak a negyvenkét harmadéves építészmérnök hallgató és tanáraik szállhattak fel. De az elérhetetlenül távolban fekvő Dániának már csak a neve is csábos volt sokak számára, akiknek a déliek vonatán lett volna a helyük. Ezek nagyrészt negyedéves építészhallgatók, vagy lemaradt keresztfélévesek voltak és néhány általános mérnök; a két szerelvény között ide-oda járkálva Chemin de fer-t játszottak önmagukkal, hogy ha szabálytalanul is, de ne inkább az északi vonatra szálljanak-e fel? Mert a délire parancsuk van, míg az északira engedélyük sincs! Persze ez élet-halál kérdése is volt, ***mert csak a jó Isten és a Sors tudná megmondani, hogy melyik vonat ér célba és melyik pusztul el?*** Mivel mi magyarok renitenskedő nép vagyunk, végül is több mint negyven oda nem hivatott hallgató, vagyis a hivatalosan ott levő harmadévesek kétszerese zsúfolódott fel az észak felé induló szerelvényre.

A halálzóna a ledobott amerikai röpcédulák alapján mindenki előtt ismert volt! Ez feltüntette a Harmadik Birodalom még Hitler uralma alá tartozó területét, mely nem naponta, hanem már óránként szűkült egyre kisebbre és ***pontosan a két szerelvény kitűzött útvonala volt!*** Ezt a halálzónát, ennek vasúti és úthálózatát éjjel-nappal fenyegették a Szövetségesek nehézbombázói és alacsonyra lecsapó vadászrepülői. ***„Aki élve akar maradni, messziről kerülje el ezt a halálzónát!"*** – így szólt az amerikai röpcédulák fenyegetése! ***Vagyis sem az északi, sem a déli vonat útszakasza nem volt kimondottan életbiztosítás!***

Besötétedett! A koromsötét vagonokat csak az elpusztult Goldene Kugel vaskos fagerendáinak tüze világítja meg. A néma csöndben kutatva figyelem az elő-elővágódó árnyékokat, hogy nem bukkan-e fel valahonnan *Gest Apó* bőrkabátja, hogy mentési akcióm hamisításáért számon kérjen, hogy soha vissza ne térjek... A többiek kimondják félelmüket: ***„Csak most ne jöjjön egy légitámadás, hiszen egész Halle egyetlen hadicélpontja ez az északi-déli sínpár, amelyen szerelvényeink állnak..."*** A bennem levő feszültség többszöröse a többiekének! Aztán hirtelen alig érezhető rengés jelzi, hogy lokomotív állt be elénk! Óh, hála neked Szimfónia, mely aranyfedezeteddel még a Wehrmachtot is átvered és mozdonyt is tudsz szerezni! Nemcsak mellre szíva félelmetes az erőd!

Egyszer csak, szinte észrevétlenül, megmozdul alattunk vagonunk... Karórám este kilencet mutat! Most fejeződött be odisszeiánk Budapest–Breszlau–Halle fejezete... ***Igen, a szerelvény megindult... mozgásban van... megy... halad... a távoli Észak felé... Észak felé... melynek vonzását tisztán érzem bensőmben... de megmagyarázni képtelen vagyok, mert hogyan is érzékelhettem volna akkor, hogy a távoli Észak megváltoztatja, majd meghatározza egész hátralevő életemet... mind a mai napig, mikor fél évszázad múltán e visszaemlékezést papírra vetem... sőt majd azon is túl, a halálomig...***

Április 8.

Vonatunk éjfélkor megállt egy nyílt mezőn, és nyugodtan, hogy végre e pillanatban nem vagyunk veszélyben, onnan néztük végig Halle és Lipcse Isten tudja hányadik terrorbombázását... A sínek és rajta a vagonok remegtek a becsapódásoktól...

Reggel Köthen és Calbe után Schönebecknél elérjük az Elbát és annak partján döcögünk be Magdeburgba. Úgy emlékszem, Lajossal és Pepivel (az egykori szánhúzók, szán nélkül) indulunk be a rettenetesen szétbombázott városba, hogy hivatalos Wehrmacht felvételi papírunkra egy napi kosztot szerezzünk kilencvennégy embernek. Amerre csak látunk, égbe meredő fekete romok! Előttünk óriás kőgerenda fúródott a földbe! Olvasom most függőlegesen álló, félméteres arany-betűit: BIBLIOTHEK... Mögötte fél méteres korom- és hamuréteg: az egykori könyvtár... A látvány szimbolikus: egy rápillantással a Kultúra és a Háború! Kézzel írt cédulák mutatják az utat a Wehrmacht–Verpflegung felé, melyet ennek az ezeréves nagyvárosnak egykor ragyogó főterén egy primitív katonai sátorban találunk meg. Visszafelé zsákban cipelve a szekrény ellátást, hirtelen belémvág Göbbels emlékezeres kérdése: „Wollen Sie den totale Krieg?" Mire mint minden diktatúra üresfejű, de meggyőződéses párttagjai, eufórikus mámorban, egy emberként üvöltötték: „Ja! Ja! Ja!" és ezzel Németországot szegezték keresztre, hiszen a totális háború logikusan sújtja a gyengébb felet, a háborút elvesztő felet!

Már hónapok óta játszódik szemünk előtt Wagner Götterdämmerungja, az Istenek Alkonya: egy öngyilkos nemzet rettenetes Ragnarök-je. És hazám rettenetes helyzetére gondolva tudatosul bennem, hogy Trianon nélkül nincs Hitler és nincs még egy világháború.

Úgy látszik, valahol szétbombázták előttünk a síneket, mert még estefelé is itt ácsorgunk Magdeburg magasra emelt szintű pályaudvarán, ahonnan a kiégett nagyváros panorámája feketéllik... Közben szerelvényünk elé tolattak egy nyolc vagonból álló, ponyvával letakart, katonai szállítmányt. Mivel sehol semmi őrség, mérnöki kíváncsiságtól hajtva előre sétáltam, hogy mit takarhatnak a terepszínűre álcázott

katonai ponyvák? A letakart objektumok hossza húsz méter lehet, a végén magas acélfarkazattal. Előttem az egyik vagon ponyvaelkötését feltépte az áprilisi szél! Megdöbbenve állok a németek és a második világháború legutolsó titkos fegyvere, a félelmetes V–2 mellett! Megtapogatom okkersárgára festett óriás farkát, de adataiból akkor csak annyit tudtam, hogy gyomrának tartalma 1 tonna ekrazit! (Egyébként a kilövés magasság kilencven kilométer, ahol a rakéta vízszintesre fordul, sebessége 5000 km/óra, de hatósugara mindössze 320 km.) Honnan is sejthettem volna, hogy a rakétatechnika terén az agonizáló német haderő ismét megelőzte a Szövetségeseket, *ez a jövő rakéta-technikájának a prototípusa* és hogy tervezője, Werner von Braun, a ma még ellenséges amerikai tudósokkal együtt, e prototípus továbbfejlesztésével készíti elő *a Holdra jutó első ember lebegő ugrásait*... Visszasétálva vettem észre, hogy utolsó vagonunkhoz, melynek legutolsó rekeszében ült triumvirátusunk, egy bunkervagont csatoltak, olyant, mint amilyenben télen majdnem elpusztultunk Lajossal. De most a betongyűrű közepén légvédelmi gépágyú van, mellette egy FLAK-mesterlövésszel. Ittlétének egyetlen oka lehet csak: a V–2 rakéták biztosítása! Nyolc tonna ekrazit van tehát előttünk, ha ezt a legkisebb bombatalálat éri, akkor itt minimum öt kilométeres körzetben kő kövön nem marad! Nem is szólok a többieknek felfedezésemről, minek növeljem az amúgyis fokozódó idegfeszültséget.

Gondolataimat mintegy végszóra követi a szirénák üvöltése! „Nehéz ellenséges légikötelékek közlekednek nyugatról Magdeburg és Berlin felé!" – közli a pályaudvari hangosbeszélő. A vezérgépek négy Sztalingyertyával szépen kitűzik a bombázandó célterületet, mely nem lehet más, mint mi, a pályaudvar helyreállított észak-déli sínpárja, *melyen rajtunk kívül a nyolc V–2 vagon is áll!* Egyikünk egy beton csatornacsőbe préseli magát... amiből egymaga sohasem fog tudni kijutni... Pedig itt most minden elfutás, vagy bujócska hiábavaló, mert nyugat felől már több ezer Lancaster mély, a vagonokat is rezgésbe hozó motorzúgása hallatszik! A nappali fényárban halálsápadtan és mozdulatlanul állunk a vagonok mellett... *Tudjuk, hogy halálra vagyunk ítélve és hogy az ítéletet perceken belül végrehajtják!* Gondolatban elbúcsúzom az ostromot talán túlélt szeretteimtől, mert akik meghaltak, azokkal most mindjárt találkozni fogok...

Megnyugtat a V–2 rakéták közelsége, mert a nyomorékká válástól mindig féltem és ez most nem látszik valószínűnek! Felfelé tartott arccal várjuk a kioldott bombák jól ismert suhogását... Az első száz Lancaster már felettünk van, most oldják ki a bombákat... de mi ez?... elmarad a suhogás, a gépek túlrepülnek rajtunk... Tapasztaltuk már, hogy sokszor az utolsó kötelékek bombázzák a kitűzött célt... Sorra repülnek el a gépek és mire az utolsó is túlszáll rajtunk, kialszanak a sztálingyertyák és feloldódik bennünk a feszültség és szótlanul öleljük át egymást, mintha letettünk volna egy nehéz szigorlatot, csakhogy itt jóval többről volt szó... Barátunkat hárman is alig tudják kiráncigálni a betoncsőből, beszállunk a vagonokba és csendesen örülünk Isten ajándékának: az életünknek! Valaki azért csendben megjegyzi. „Jó, hogy nem volt itt egy gőzkalapács, mert kicsorbultak volna az olajozott gramofontűk..." Ma éjjel a magdeburgi pályaudvar egyelőre kimaradt, a vezérgépek ledobott fényei a Berlin felé vezető utat tűzték csak ki, ezért repült minden kötelék pontosan a pályaudvar felett...

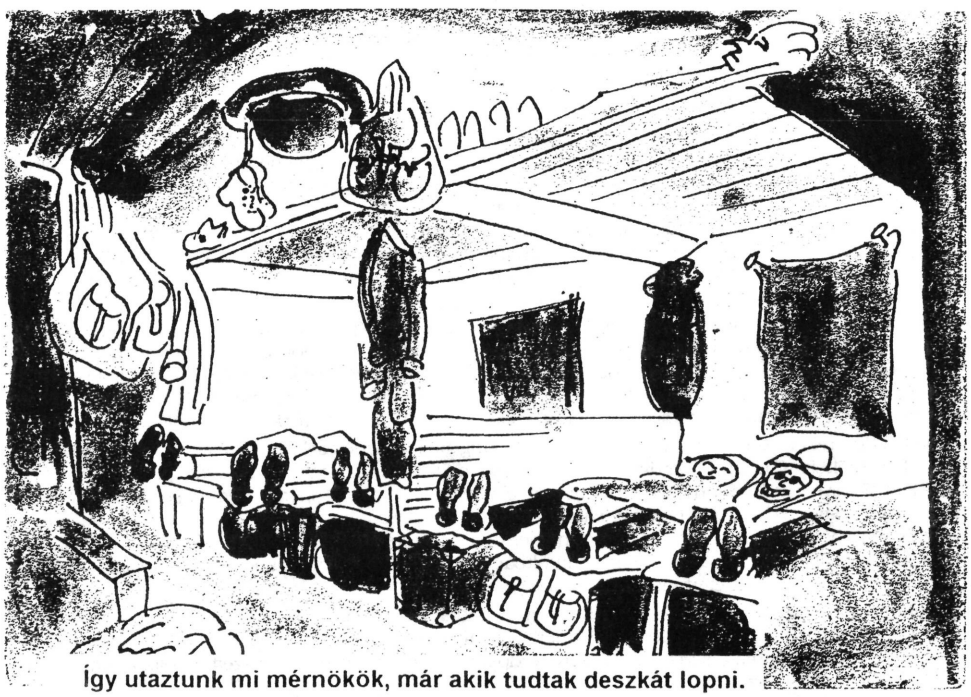
Április 9.

Még mindig Magdeburgban. Ma már élelem nélküli feszült ácsorgás. A vagonokhoz vagyunk kötődve, hiszen körülöttünk csak fekete romok vannak. Bármikor megszólalhatnak a szirénák és most már nem biztos, hogy csak a Berlin felé vezető útvonalat fogják kitűzni a Lancasterek... Végre este hét órakor mozdonyt kapunk és a nyolc V–2-vel együtt fellélegezve gördülünk ki a veszélyes magdeburgi romok közül. Hát ezt túléltük...

Feljegyzem Wolmirstedt és Tangerhütte városkák nevét. Este üvöltő szirénák kísérőzenéje mellett döcögünk be Stendal városába, mely fontos vasúti csomópont, vagyis jó „nyugi" helyre érkeztünk a V–2-kkel együtt! Fejünk felett a sötétben százával repülnek a Lancasterek Berlin felé, mely közvetlenül keletre fekszik tőlünk. Hát van még ott egy feldúlatlan négyzetméter? Hitlert nem érik el, mert mélyen a föld alattról irányítja árnyékhadseregeit, melyek mögött pár ezer szerencsétlen 14–16 éves fiúgyerek a realitás! Csakhogy Hitler képtelen a realitás tényével szembenézni és ezért tart még mindig ez a reménytelen öldöklés! *Akaratereje erősebb a Tényeknél!* Megmaradt német márkánkba fogva saccolgatjuk a háború végének várható dátumát. Nem hiszem, hogy a Szövetségesek ekkora hadianyagfölénye mellett a háború egy hónapnál tovább tartana – no persze azt meg is kell tudni élni! De addigra nem marad német terület német kézen! És nagyon úgy néz ki, hogy *az utolsó négyzetméterekre szoruló Hitler halála lesz a Harmadik Világháború vége!* De jó is lenne addig valahogy kievickélni a halálzónából... És lehetőleg ép bőrrel...

Így utaztak az orvosok, minden technikai érzék nélkül.

Így utaztunk mi mérnökök, már akik tudtak deszkát lopni.

Április 10.

Stendal állomása (vasúti csomópont!) tele van vonatra váró utasokkal és dezertáló kiskatonákkal. A szökésért halálbüntetés jár, a rettegés az arcukra van írva! Délután háromkor üvöltő szirénák jelzik, hogy most Stendal lesz a bombázás célpontja, a helyreállított észak-déli sínek és rajta most már egyedül álló szerelvényünk – mert látom, hogy mozdonyunk a nyolc V–2 vagonnal gyorsan eltűnt erről az izzóan veszélyes helyről.

A bunkervonat légvédelmi gépágyúja bevetésre készen áll! A levegő dübörög a sok ezer Liberátor motorzúgásától. Most nincs idő pakolászásra, el, messzire el a szerelvénytől és a sínektől! Méghozzá futásban! És azonnal!

Faraktárak és barokkok közt földes út vezet a mezőkre, melyen keresztül egy kis, fiatal fűzfák szegélyezte patak kanyarog. A patakparti fűzfák mellé telepszünk, párszáz méterre az állomástól. Százával vonulnak a Liberátorok az alig száz kilométerre fekvő Berlin felé. Közben szórják az alufólia lamellákat a német radarhálózat ellen. Nyilván van ilyen, de ez teljesen értelmetlen, hiszen nincs már német légvédelem, hacsak nem a vonatokat kísérő bunkergyűrűk gépágyúi – de ők mire használnák a radart? Már éppen kezdtük egy színházi páholyban érezni magunkat, mikor déli irányból, a Berlin felé tartó utolsó kötelékéből élesen irányt változtatott kilenc Liberátor és északnak fordulva, alig ezer méter magasan, rárepült a stendali vasúti csomópontra, illetve egyenesen az észak-déli sínpárra, az ott egymagában álló szerelvényünkre! Halljuk, amint a bunkergyűrű FLAK-gépágyúja szinte egybefolyó eszeveszett ugatással kezdi üdvözölni a kilenc bombázót és azonnal ki is emel egyet közülük! ***A FLAK-mester igazolta, hogy mester!*** Az eltalált Liberátor lángolva és üvöltő motorokkal válik ki a kötelékből, tizenegyfős legénységéből ötnek sikerül kiugrania, míg a füstölő-lángoló gép, teljes bombateherrel – ami hét és fél tonna –, ki-kihagyó motorbőgéssel zuhan le: ***egyenesen ránk!*** Arccal lefelé, karjainkat naivul fejünk fölé tartva várjuk a biztos halált, de mint a vasárnap délutáni amerikai filmekben, íme, most is elszakadt a film, azaz bekövetkezett a Deus ex Machina: egy eget-földet megrázó rettenetes robbanás és a repülőerőd, pár száz méterre közvetlenül fölöttünk, összes bombájával együtt, egyszerűen ***megsemmisült a levegőben!*** A légnyomás, mint kuglibábokat sodorta össze-vissza földön fekvő testünket... De ugyanebben a pillanatban a ***másik nyolc gép kioldotta összes bombáját a sínekre és a szerelvényünkre!*** A föld ugrál és hullámzik alattunk... Látjuk a többszáz méter magasra felcsapó, pokoli detonációktól kísért, égbe csapó sárga lángokat... Közvetlenül ezután vagy ötven Thunderbolt és Mustang vadászgép jelenik meg és egyfolytában lőnek mindent, ami mozog... Végiggolyószórózzák a szerelvényünk helyét, az állomást és végül minket a patak partján... de mivel nem mozdulunk (ilyenkor elfutni halálos ítélet!), halottaknak hisznek minket ezek az egymotoros, együléses félelmetes vadászgépek. A legközelebbi parasztházra gyújtóbombák estek – ezeket csak úgy ráadásul szórják szét a bombázók. Egy tíz év körüli pirosszoknyás kislány vödörrel a kezében futott felénk a patakhoz vízért, mintha ezzel elolthatná házuk tüzét... Mozgását persze azonnal észrevette egy Thunderbolt és olyan mélyre ereszkedett, hogy a benne ülő fekete pilóta fehér fogsorát is láttuk, – és elkezdte az embervadászatot! Először szemből nyitotta meg a tüzelést. Mikor a kislány észrevette, hogy itt most ő a célpont, nem a házuk felé vissza, hanem minket megpillantva, egyenesen felénk kezdett futni, ösztönösen védelmet keresve. Ezalatt a néger pilóta megfordult a paraszthéz felett és most már hátulról eresztett áldozatára egy gépfegyversorozatot. A kislány felbukott, mint egy kuglibáb... Mikor a gép, harci feladatát kitűnően teljesítve, eltűnt, azonnal a kislányhoz rohantunk! Hátulról a gerincébe kapott egy sorozatot, az utolsó golyó szőkecopfos fejében állt meg. Farkasdy Dodi öklét rázva ordította a pilóta után. *„Ez nem háború, te gengszter, hanem aljas gyilkosság!"*

Közben a szülők is odaértek és mi indultunk vissza az állomás felé, ahol rettenetes látványtól tartottunk, hiszen voltak, akik nem mentek messze a vagonoktól, sőt voltak akik ki sem szálltak... Menet közben észleltem, hogy rövidujjú cserkészingemben vagyok és horribile dictu mindenem, az Ausweisommal és egyetemi indexemmel együtt, az előttem lobogó tüzek martaléka lett! Őrültség volt mindent csak úgy otthagyva engedelmeskedni az életösztönnek... Lelki szemeimmel már láttam Gest Apót, amint barátságosan belémkarol... Itt most aztán vége az odisszeiánknak...

Bombatölcséreken keresztül, az égő barokkok lángjaitól megperzselődve haladunk szerelvényünk felé... Egy szőkehajú női fej fekszik előttem a homokos úton... Az megszólal: *„Bitte, ziehen Sie mich aus!"* Egy Wehrmacht Helferin (katonai segédszolgálatos nő) bombatölcsérbe esett és egy másik bomba betemette a homokba. Többen hónaljig elkotortuk a homokot és kihúztuk a földből. Nem volt rajta egy karcolás sem! A vasúti töltés mellett három német tiszt holttestét láttam. Ezek velünk voltak a vonaton. Légnyomástól haltak meg. Négyen-öten, torkunkban dobogó szívvel kapaszkodunk fel a vasúti töltésre, mert nem csak én hagytam életfontosságú okmányaimat a kocsiban.

Felérünk a töltésre és nem akarunk hinni a szemünknek: Nem álom ez? Ott állnak vagonjaink, szemmel láthatóan sértetlenül! Kitörő örömmel ölelgetjük egymást, mert Isten ismét a tenyerén tartott minket: szerelvényünk mögött, azaz attól délre, erdőként merednek az égnek a szétbombázott sínek, *míg*

szerelvényünk előtt, azaz észak felé minden sínpár sértetlen! Hamar kiderült, mikor számbavettük egymást, hogy senki sem halt meg, sőt még csak meg sem sebesült közülünk, míg a minket kísérő összes német tiszt meghalt! Ketten tényleg a kocsikban maradtak, de idegileg annyira kimerülve, hogy a bombák robbanására sem ébredtek fel! Az utolsó bomba észak felé közvetlenül egyik vagonunk mellé esett, de vagy négy méterre a homokba fúródott és csak felfelé robbant. Mikor megmutattuk nekik a mély tölcsért közvetlenül alvóhelyük mellett, egyikükön kitört a visszafojtott feszültség és szép csendben elhányta magát... A vagonunk mögötti bunkervonatot szitává lőtték a vadászok.Természetesen a német mesterlövészt is! Bosszút álltak! Mozdonyunk a V–2 vagonok nélkül tért vissza. Ezt látván a tömeg azonnal megostromolta szerelvényünket. Mikor kocsijaink zsúfolásig megteltek, a pakk-kocsira került a sor, melyet Pepi „reserviert!" – kiáltással belülről bezárt. De egy tiszt fegyverrel való fenyegetésére kénytelen volt kinyitni, mire vagy száz katona préselte be oda magát. Már erősen sötétedett, mikor vonatunk lassan kidöcögött a rossz emlékű Stendalból, – ahol *megint csak életben maradtunk, bár csodával határos módon...*

Hát ez az utunk valóban vetekszik, hacsak túl nem lesz Odüsszeusz kalandos utazásán. Csakhogy ez a mi utunk nem Homérosz költői eposza! A tengeri szirének csábos éneke helyett a szirénák énekelnek nekünk... Pénelopé és Nauszikaa isteni testét csak álmunkban öleljük és felébredve odisszeiánk véres valóságát éljük át; közel háromezer évvel Homérosz elbeszélése után...

De én biztosan tudom, hogy a mi odisszeiánkat is az Isten kíséri, – ha nem is olyan sok, mint Odüsszeuszt, de az Egy és Végtelen... *És ha túlélnénk a megpróbáltatásokat, valahol vár ránk Nauszikaa szűzi teste és Pénelopé a jövő ma még ködbe vesző bizonytalanságában...*

Az alig ötven kilométerre az Elba partján fekvő Wittenbergébe az égő város lángfényei mellett futottunk be, mert a város a déli légitámadás óta ég. Alig állunk meg, máris üvöltenek a szirénák! Ha az ember az állandó életveszély feszültségében van, lassan apatikus lesz és mivel állandóan ki van szolgáltatva a háború kénye-kedvének, már saját élete sem érdekli annyira, hogy azzal testi-lelki feszültségét akaratlanul növelje. Istentől csak azt kérem, hogy nyomorék ne legyek! Közömbösen követtem a tömeget egy vasúti aluljáróbunker felé. Megdöbbentő volt látnom, hogy amint egy, az állomásról kimenekülő mozdony átdübörgött az aluljáró felett, a végsőkig sokkolt német tömeg azonnal arccal lefelé a földre feküdt... Azt hitték, hogy már hullanak a bombák (NB=Wittenberge Berlintől északnyugatra, míg Luther városa, Wittenberg, Berlintől délre fekszik!)

Április 11.

Wittenbergében éjszakáztunk, és reggel korgó gyomorral indul vonatunk tovább, észak felé. Kis ideig állunk egy jelentéktelen falucska állomásán. Feljegyzem nevét: *Deletha*. De ma hiába keresem a térképeken: egyszerűen eltűnt! Pedig itt vettük először észre, hogy *nem csak a háború tombol körülöttünk, hanem a Tavasz is!* Az állomás virágai között mélyeket lélegzem a friss levegőből: Itt a Tavasz! De szép az Élet, de jó lenne még élni! Mert még mélyen bent vagyunk a halálzónában... Semmilyen térkép nem volt nálunk: Civileknek tilos volt akármilyen térképet birtokolni. A repülőtámadásokat azonban szinte négyzetméterre, precíziós haditérképek alapján tervezték... Haladunk tovább észak felé... Ludwigslust, (itt egy óriás koncentrációs tábor volt, de ilyeneknek sem nevéről, sem létezéséről senki sem tudott közülünk és csak a háború után derült ki, hogy léteztek nevek, mint Auschwitz vagy a GULAG), Hagenow, majd Schwanheide után átmegyünk a Lübecki Csatornán, – mely az Elbát köti össze a Keleti-tengerrel.

Kora délután van, mikor *Hamburgba* érünk. Sínpályánk sok méterrel van magasabban a városszintnél és körbe-körbe egy valamikor létezett metropolis elrettentő panorámáját látjuk... De hadd idézzem, amit ezen a napon naplómbe bejegyeztem: *„Hamburg a holtak városa! Egy szénné égett romhalmaz, égre mutató fekete falakkal, utcák és emberek nélkül! Itt ötven éven belül nem lesz emberi életre lehetőség!"*

Már zsebre tettem naplómat, mikor az egyik téglatörmelékes romhalmazon felemelkedett egy bádoglemez és a mögötte levő sötét oduból virgács-söprűs, rongyos aggastyán mászott elő és az odúja előtti letaposott „bejáratot" kezdte gondosan söprögetni... Mert ha feje tetejére is áll a világ, a germán gének szerint: *Sauber muss sein!* – majd utána *Ordnung muss sein!* Most látom beigazolódni, hogy Hitlert lehet, de ezt a népet nem lehet két vállra fektetni! Ezek – ebből a jelentéktelen epizódból is megítélhetően – német szorgalommal és fegyelemmel fel fogják építeni városaikat és ezt a ma még halott országot... Ismét előveszem zsebnoteszomat és kihúzom belőle az „ötven éven belül" naiv jóslásomat és a látvány alapján lecsökkentettem a felére... De amikor e sorokat írom, akkor Hamburg már évek óta *Európa fényárban úszó, modern metropolisa!*

Négyen közülük leszállnak a vonatról, (Korompay, Kazinczy, Hortay és Nyíregyházi), hogy engedélyt szerezzenek a dániai határátlépésre és megpróbálják a lehetetlent: német márkát dán koronára átváltani... Megállapodunk, hogy Flensburgban megvárjuk őket és már üvöltenek is a szirénák, mikor a sötétedő, hűvös és ködös időben vonatunk gyorsan kihajt a félelmetes Hamburgból, hiszen az

angolszászok a földig lerombolt városokat is ismételten bombázni szokták, nehogy valami újjáépítés, vagy egyáltalán valami *élet* ott csírázni kezdjen... Kelet felé haladunk, mert megpróbálunk Lübeckben valami élelmiszerhez jutni. Elhagyjuk Bargteheide, Bad Oldesloe, Reinfeld am Trave városokat és ***este hét órakor befutunk a Keleti-tenger partján fekvő, középkori Hansavárosba Lübeckbe,*** ahol súlyosabb bombázás nyomat nem látni... pedig ez volt az első bombázott város három évvel ezelőtt.

De itt most félre kell tennem megsárgult Naplómat, mert pontosan ebben az időpontban 1945. április 11-én ***rettenetes tragédia történt testvérvonatunkkal,*** amiről mi még évekig nem tudtunk.

Az olvasó is joggal kérdezheti, hogy vajon mi történt a velünk szinte egyidőben, Halléből dél felé útnak indult, 12–14 vagonból állott műegyetemi szerelvénnyel? Eljutottak-e vajon Regensburgba? De hogyan is juthatott volna hír sorsukról hozzánk fel északra? A Déliek vonatán ült Holdampf Róbert mérnök kollégám, akinek akkori naplófeljegyzéseit most kaptam tőle kézhez és őt idézve válaszolok a kérdésre: A Déliek vonata sohasem érkezett meg Regensburgba!

Április hetedikén éjjel ők is egy nyílt mezőről, de Hallétól délre, Merseburg mellől figyelték Halle és Lipcse bombázását. Onnan tovább, a halálzóna vasútvonalainak súlyos szétbombázása miatt, keleti irányú kitérőre kényszerültek!

Chemnitzen és az Érchegységen át próbálkoztak eljutni Eger (a mai cseh Cheb) felé, de reménytelenül. Végül is Hof felé, a szudétanémet Asch (a mai cseh As) felé haladtak, erdős területen... De már ekkor egy egész század amerikai Thunderbolt vadászgép leste őket és amikor Haslau szudétanémet falunál, közvetlenül Asch előtt kiértek az erdőből, lecsaptak a szerelvényre! Egészen alacsonyra ereszkedve repeszbombáikkal és géppuskatűzzel iszonyatos öldöklést és vérfürdőt vittek végbe testvérvonatunk hallgatói és professzorai között! ***Harminchatan haltak meg és huszonnyolcan súlyosan megsebesültek!*** A halottak között volt 21 mérnökhallgató, 2 építészmérnökhallgató, 7 orvoshallgató és három egyetemi tanárunk: dr. Szily József, dr. Nemesdy József és dr. Lux Géza. A sebesültek között volt többek között dr. Kürty Vilmos egyetemi tanár, Holdampf Róbert, Nemesdy Ervin, valamint későbbi munkatársam, Pálfy Tibor, aki pár másodperc alatt hét találatot kapott: gépfegyvergolyó lőtte át mindkét karját és lábát, egy golyó leszakította nagy lábujját, egy repeszdarabot kapott a fejébe és egyet a tüdejébe, melyeket máig sem mernek kioperálni! Három hónapig feküdt eszméletlenül az akkor még szudétanémet Asch kórházban. Mindez 1945. április 11-én, este 7 órakor történt, pontosan akkor, amikor az északiak vonata befutott Lübeckbe.

A déliek szerelvénye aztán tovább ment és végállomása – az északiak vonatáéhoz hasonlóan – szintén a hitleri Harmadik Birodalom határán kívül volt: Csehországban, Márienské Lázné-ban (Marienbad), ahol a szerelvény feloszlott és a hallgatók szétszéledtek...

Április 12.

Lübeckben. Este, mint mindenütt, itt is légiriadó. Közvetlenül az állomás mellett emeletes vasbetonbunker van. Afelé tömörülünk, de azt ajtót – feltehetően idegen beszédünket hallva – az orrunk előtt sürgősen becsapják és belülről bereteszelik! De még kihallatszik bentről egy nő rikácsoló, hisztériás hangja: *„Die Ungaren können draussen krepieren!"* Kellemetlenül, korbácsszerűen vágó megjegyzés, de a németországi feszült helyzetben nem szabad mellre szívni... Egy közeli úri villa gyepén nyújtózkodom el és azonnal el is alszom. Csak a szirénák elnyújtott jelzésére ébredek fel. Ballagok vissza az állomásra és eszembe jut a hisztérikus megjegyzés, amely a bunkerből hallatszott ki magyarságunk, azaz inkább nem-németségünk ellen, de gondolok Rökk Marika fertegetes filmjére, a „Die Frau meiner Träume"-ra, mely a végletekig sokkolt német civil lakosságnak pár órás nosztalgiát nyújtott a béke illúziója után... E sorokat írva, dúdolgatom a „Die Frau meiner Träume" című film nemcsak minket (legtöbben háromszor is láttuk!), hanem az egész Németországot lázba hozó dallamát és szövegét. Hogyan is volt az akkor olyan csodálatosnak hangzott szöveg, amit Marika énekel a filmben? Ötven év után lehet, hogy itt-ott sántít a szöveg – de elmúlt fiatalságunk nosztalgiájaként helye van írásomban.

In der Nacht geht man nicht gern' aleine,
Denn die Liebe im hellen Mondenscheine,
Nah, Sie wissen schon was Ich meine...
Und einerseits... und anderseits... und ausserdem...

Mikor a Wehrmachtnál némi ellátást akartunk vételezni, hiszen Magdeburg óta semmit sem ettünk, a kiosztó felismeri Pepit Breszlauból és megtagadja a kiadást azzal, hogy mi dezertáltunk a Breszlaui Erődből! „Civilben?" – kérdezzük –, de hiába, úgyhogy éhesen döcögünk vissza Flensburg felé, ahol be kell várnunk Korompayékat. A szétbombázott vasúti sínek miatt csak cikk-cakkban jutunk el Elmshorn-

ba, ahol mellékvágányon vesztegelünk. Német vasutasok figyelmeztetnek, hogy éjjelre ne maradjunk a kocsikban, mert a „Tiefffliegerek" biztosan „bekopogtatnak." Úgy is lett, már éjfélkor vadul lőtték kocsijainkat. Szétspriceltünk mint a verebek és a ledobott világító bombák ellenére sem sebesült meg senki a madarak közül... Hajnalban mozdony került elénk és még délelőtt átmentünk a Vilmos Császár Csatornán (most Nord-Ostsee-Kanal), mely az Északi-tengert köti össze a Kelet-tengerrel és sok száz védőballon lebeg felette. De ez a csatorna nem lehet fontos hadicélpont most a háború vége felé... Németország teljes légtere nyitva áll az ellenséges légierők számára, melyek zavartalanul röpdösnek a német légtérben. Német vadászok már fel sem szállnak – legalább is mi egyet sem láttunk hetek óta... A léglökéses Me–262-es ún. Blitz-bombázóknak hűlt helye van. Szerintem, ami most folyik a levegőben az már nem háború, hanem kivégzés! És ezért, kapituláció hiányában, a német vezetés, Hitler egymaga viseli a felelősséget! A német hadiipar haldoklik és olvasom Galland remek könyvében, hogy még virágzásában sem volt képes a Luftwaffe veszteségeit pótolni a keleti fronton – hát még eredményes harcot felvenni az angol és amerikai bombázások ellen. A Luftwaffe minden idők legfiatalabb generálisa Adolf Galland (30 éves, 104 ellenséges gépet lőtt le!) könyvében azt állítja, hogy száz Me–262-es léglökéses Blitz-bombázóval egy délelőtt szét lehetett volna verni az amerikai inváziót legyőzhetetlennek látszó erőit és pontot tenni az invázióra! Én nem hiszem, hogy ezt az állítást meg lehetne kérdőjelezni! Ezt ma, 50 évvel az invázió után, az angolszász történelemírás is megerősíti.

A német rádió Roosevelt halálát ünnepli. (április 12.) *„Ő adta el Európát a kommunizmusnak!"* Minket, magyarokat különösen utált, hát már ezért is nagy krokodilkönnyeket hullatunk utána... A magyar tudósok csak a gyakorlati atombomba megtervezésére voltak jók, még a felelősséget is rájuk szerette volna hárítani, noha határozottan tiltakoztak a ledobása ellen!

Már Wittenbergében vannak az amerikaiak! Már talpunk alól fogy el a Német Birodalom...

Odisszeiánk kezdete óta angol nyelvkönyveket sulykolok. Ez a nagyon gyenge alap is jobb a semminél! Mert ez lesz a világ összekötő nyelve! Akkor még nem is sejthettem, hogy negyed évszázadig az angol nyelv lesz mindennapi munkanyelvem – és nem angol nyelvterületen!

St. Michellisdonn tengerparti része már elüt a német táj jellegétől, valami megnyugtatóan újszerű, gondolom olyan skandinávszerű lehet ez a vidék – a levegőben van a tenger ősi illata...

Meldorf, Weddingstedt és Friedrichstadt után megállunk az Északi-tenger partján fekvő Husumban. Pár kilométerre innen több mint tíz Spitfire már percek óta forgáskerékből lövi a németek schleswigi, földalatti hadianyagraktárát. Nem zavarja őket semmi, színjáték az egész, míg végül vagy egy kilométerre feltörő sárga lángoszlopot látok, majd egy baromi robbanással egyidőben úgy vágott mellbe a légnyomás, hogy térdre estem. Megsemmisült a németek legnagyobb északi lőszerraktára! Mint minden éjjel, most is légiriadó és már jönnek is a Lancasterek. Sok száz dübörög el talán száz méterre a fejünk felett, míg mi bokáig vízben állunk egy közeli iszapos mezőn... Vajon hová viszik a halált? Németország harcképtelen, mi értelme van egy halott további bombázásnak? – kérdezzük magunkban. Az amerikaiak elérték az Elbát és elfoglalták Magdeburg üszkös romjait.

Husumból, különböző kerülő utakon döcögünk vissza a Keleti-tengerhez, Flensburgba. A megbeszélés szerint itt várjuk meg Hamburgban hagyott négy barátunkat, illetve két tanárunkat. A szemfülesek valahonnan tengeri szeméthalat organizáltak, bár ehhez a magyar gyomor még kiéhezettsége ellenére sincs hozzászokva. Percek alatt befalták! Korgó és kiéhezett gyomrom sürgetésére sem akartam enni belőle. Ha a kutya hasa nincs rendben, akkor füvet eszik. Nosza én is tépek pár marékkal a friss tavaszi fűből és elkezdtem enni, hiszen már egy hete nem ettem semmit. „Milyen?" – kérdezik a fiúk, még mielőtt ők is tépnének egy kicsit... „Marha keserű, mert marhának való!" – mondom, aztán mégis áttérek a földekről lopott marharépára, ami kőkemény és ugyanolyan keserűen ízetlen, mint a fű... Láttam, hogy Korompay professzorunk is ezt rágcsálja... Akik bezabálták a tengeri halszemetet, azoknál máris jelentkezik az utóhatás: kétségbeesett futkosás a talpfák felé... A fűnek és marharépának csak egy utóhatását érzem: még éhesebb lettem tőle!

Április 16.

Délelőtt nagy az ováció: ***Korompayék megjöttek Hamburgból a német katonai határlépési engedéllyel!*** A legközelebbi helyen, itt Flensburgnál nem léphetjük át a határt, mert minden szét van bombázva! Holnap a Süderlügum–Tønder határnál kell megpróbálkoznunk! Éjjel korgó gyomorral sétáltam el a flensburgi Alfstadt fjordkikötőjéhez, ahol életemben először találkoztam a tengerrel, illetve a Keleti-tenger öbölvizével... Míg elhagytam a többieket, Spitfirer-ek látogatták a pályaudvart és szerelvényünket. Nem volt sebesülés.

X. DÁNIÁBA VET SORSUNK

1945. április 17.

A dán határtól délre, német területen elindulunk a határállomás, Süderlügum felé. Niebüll és Uphusum után befut vonatunk Süderlügumba. A vonatból kiszállt, csontig soványodott és éhező műegye-temistákat a határ menti Német Vöröskereszt fehér asztalnál, remek-sűrű sárgarépafőzelékkel vendégeli meg. A pillanatok alatt kikanalazott és gondosan kinyalt tányérokat azonnal és kérés nélkül utánatöltik. Anakronizmusként hat majd tele hassal búcsút mondani sok éhezésünk színterének. Az ott téblábolo német katonák, – akik már sejtik, hogy rövidesen átlépjük a határt, irigykedve és áhítattal mondják: „Himmelfahrt... Himmelfahrt..." Miután hat Mustang elvégezte az aznap délutánra „előírt", egyáltalán nem „szent" embervadászatát, először kapaszkodtunk fel jóérzéssel a vagonokba, ahol tele hassal fogadtam meg, hogy *„soha többé nem akarok éhezni!"*

Délután 4.30-kor megindult vonatunk és pár perc múlva ***átléptük a német-dán határt:*** magunk mögött hagytuk a pokoli kínlódás között, az összeomlás küszöbén agonizáló hitleri Németországot... Hallelúja Neked jó Isten! Dán földön gurul szerelvényünk! Ennek a ténynek mindnyájunk sorsára ható mérhetetlen jelentőségét az öröm pillanataiban képtelenek vagyunk felfogni! Eszembe jut, hogy tizenötéves koromban Apám könyvtárából kezembe akadt egy meseszerű könyvecske. „A gazdag parasztok országa." Ahol mindenkinek telefonja van, ahol a paraszt főiskolára jár, ahol minden út aszfaltozott, ahol a világ legtisztább demokráciája van... A könyvecskét egy ültömben olvastam ki és csak úgy tudtam meg, hogy nem meséről, hanem egy valóban létező országról, a Dán Királyságról, Dániáról van szó! És most, a bennem azóta élő és most íme beteljesedett nosztalgiaként és szinte hihetetlen isteni csodaként, a dánok földjén vagyok... Harsogóan zöld füvön legelésző barna tehenek, felettük leírhatatlanul kék ég és dán zászló piros alapon fehér kereszttel...

Adhatott-e ez a meseország szebbet, a világnak, mint Andersent, a meseírót?

De a sínek mellett ott a Háború, a németek által megszállt Dánia véres realitása: felrobbantott német katonavonatok, kisiklott mozdonyok egymás hegyén-hátán... Amióta az egykor oly győzedelmes német haderőt vereség vereség után éri, beindult az Angliából irányított és a levegőből robbanóanyaggal ellátott dán szabotázsakció!

Amíg biztonságunk felülről, a levegőből nőtt, addig a nullára csökkent alulról, a sínek felől! Csakis német katonai szerelvények után vagyunk kötve és ezek mozdonyainak felrobbantása után a vagonok forgáccsá morzsolódva semmisülnek meg!

Naplómban látom a feljegyzett dán állomások nevét: Tønder, Dostrup, Skærbæk, ***Udgang*** Hvidig, Bramminge, ***Kvinder,*** Esbjerg... Most, ötven év multán olvasva e városneveket, el kell, hogy mosolyodjam, mivel két városnév mögött semmilyen város nincs! Hiszen a dán nyelvet akkor még nem ismerve nem mindig az állomás nevét írtam fel, hanem más jelzőtáblák szövegét. Az „udgang" pl. azt jelenti, hogy „kijárat", – „Kvinder" pedig egy toalett „Nők" felirata volt.

Látjuk a németek szabotázs elleni intézkedéseit is: fegyveres katonák állnak a sínek mellett éjjel-nappal! Ez a hadi szállítmányokat biztosító intézkedés természetesen alaposan lekötötte fegyveres erejük teljes létszámát. Ezt megszüntetendő, magyar ezredeket dobtak át Németországból Dániába azzal, hogy ezt a vasúti őrséget ellássák és a német katonaságot tehermentesítsék. Egy másik német ellenakció volt az elfogott dán szabotőrökön való megtorlás, a szabotőrök kivégzése, ami még jobban kiélezte a megszállók és megszállottak közötti ellentétet.

Varde. Itt igazolást nyert a „Himmelfahrt" megjegyzés, mert egy dán konyháról csodálatos ebédet kaptunk csajkánkba, amit mohón kebeleztünk be, hiszen a sült disznóhúsnak lassan már sem az ízére, sem az illatára nem emlékeztünk... Az üzletekben minden kapható, tej, hús és gyümölcs, ami csak szemszájnak ingere... Ehhez persze dán pénz kell és lám ez is befutott. Kiosztottak mindenkinek öt dán koronát! Megszálltunk minden kenyér- és tejboltot és a fiúk, elverve minden őrét, bosszút álltak eddigi éhezésünkért! Én csak kevés tejet és kenyeret vásároltam; és megmaradt pénzemért egy német-dán és dán-német zsebszótárt és egy aznapi újságot vettem. Lesz elég időm tanulmányozni a dán nyelvet, azaz csak az írást, mert a beszéd, lágysága miatt, egyszerűen érthetetlen számunkra... Pontosan ellentéte a magyar nyelvnek!

Helyzetünk révén a dán hivatalos szerveken kívül állunk és itt még csak a német katonai szervek függvényeként létezhetünk. Azok pedig logikusan fognak átpasszolni minket az itt Dániában levő magyar katonai alakulatokhoz. Jelenleg egyetlen félelmünk van: ***nehogy visszapasszoljanak minket Hitlerhez!***

Tovább megyünk, ismét át Esbjergen, ahol nyílt dán tüntetések vannak a megszállók ellen. Majd Bramminginél dől el, hogy útvonalunk délre, azaz vissza az utolsókat rúgó hitleri Németországba, avagy keletre, Fyn és Sjælland szigete felé visz-e? Csak a nap állásából látjuk, hogy, kelet felé haladunk...

Kolding előtt tíz kilométerre, Lundenskovban lecsatolnak egy mellékvágányra, ahol egy kis tejüzem előtt maradunk. A fehérruhás tejüzemi munkások azonnal észrevették a civil ruhás társaságot, akik

mellett nincs német katonai őrség! A beállt sötétségben vagonjainkhoz lopakodnak, tele tejesüvegeket hoznak ingajáratban és szétosztják közöttünk. Én is kaptam egy üveget, az volt ráírva: ***fløde***, amiről azt hittem, hogy tej, pedig az ***tejszínt*** jelent. A hónapok óta éhező gyomornak a tej: méreg, de a tejszín: ciánkáli! Az éhség állati ösztöneinek képtelen voltam ellenállni és az egész üveget kapásból lehúztam. Isteni volt, de a következményei maga a pokol és a halál mesgyéje... Éjféltájban kínos nyögés és kétségbeesett futkosás vette kezdetét... Azt hittem ütött az utolsó órám – de még rettenetes görcseim közepette is el kellett mosolyodjam azon, hogy élve kerültünk ki a halál ezernyi variációjából és most az áldozatkész dánok miatt – akik az éhséget csak könyvből ismerik –, mennyei tejszínüktől kell égnek dobnom talpamat... De azonnal és ösztönösen kilószám faltuk a fehér kenyeret, senki sem fordult fel a zsíros tejszíntől és tejtől... Pedig egy ilyen kimúlásról azt mondtuk volna pár héttel ezelőtt, hogy „csodálatos halál...!"

Amíg helyzetünk tisztázódik, nem lehet szó továbbmenésről, hiszen hova is mennénk? Valósággal elszomorít, hogy társaim nagyobbik része kizárólag a hasára koncentrál! Naplójukba azt jegyzik fel részletesen, hogy mit zabáltak a nap különböző óráiban... Délután egy fehérköpenyes tejüzemi munkás lép hozzám és szótlanul int, hogy kövessem. Bemegyünk a tejüzembe, már attól tartottam, hogy egy kis maradék tej vár ott rám, de csak munkaruháját vetette le, aztán a falu főutcáján át villájába követtem. Kezdtem magam kellemetlenül érezni, hiszen harmadik hete nem mosdottam és nem vagyok éppen egy illatozó szegfű... Csak nem családjához visz bemutatni? De erre csak azért gondoltam, mert nem ismertem akkor a dánokat. A nappalin át egy kisebb ajtóhoz vezetett, mely mögött a fürdőszoba volt. Vajszínű csempe mindenütt és egy nagy fehér beépített kádba zuhog a forró víz, kitéve két új szappan és három nagyméretű, puha törülközőt... *„Værsgo!"* – mondja mosolyogva és rámcsukja az ajtót... Ez volt a legelső szó, ami dánul hallottam, ami tehát azt jelenti, hogy ***Tessék, Parancsoljon!***... És én belemerültem egy leírhatatlan gyönyör Nirvánjába... A kád vize először a kapuciner, majd a kávé színére változott... A földig érő tükörben sajnos csak egy csontváz nézett vissza rám, de a kis mérleg már 45 kg-ot mutatott, méghozzá ruha nélkül! Újjászületett emberként mutatott be új barátom a családjának, megnyílt az ebédlő széles ajtaja, ismét elhangzott a varázslatos *„Værsgo..."* és én leültem közéjük, Lucullus terített asztalához... Közben törtem a fejem, hogy hogyan lehetne és lehet-e egyáltalán megköszönnöm ennek az ismeretlen és egyszerű munkásembernek ezt a megható figyelmét és szívből jövő jóságát, amit egy teljesen ismeretlen embertársával szemben gyakorolt. Akkor még nem tudtam, hogy most kerültem először közvetlen kapcsolatba a dán nép legnagyobb emberi tuladonságával, az elesettebb embertárs felé megnyíló érdeklődésével és azonnali segíteni akarásával!

Ezzel a viselkedésével vívta ki magának a kis Dánia az egész világ elismerését és jóakaratát! A család ezzel a meghívásommal csak az ősi tradíciót vitte tovább és ez a tradíció legszebben itt, a kisember szintjén kezdődik! Hazafelé bandukolva jelentkezett bensőmben először és mindmáig az az érzés, hogy ***tisztelem és szeretem ezt a kicsi népet...***

Április 21.

A német rádió Hitler 56. születésnapját ünnepli. A romok között támolygó német nép és a már teljesen apatikus és szétvert hadsereg valami ajándékot várt a Führertől, ha mást nem, hát az egy éve esedékes kapitulációt! Helyette a Berlint szinte egyedül védő 14–16 éves gyerekek mellére tűzött vaskeresztet, amit bizton megérdemeltek, bár a békét még jobban! Megveregette megkínzott fiatal gyerekarcukat és végleg levonult a mély bunkerba, holott a rádió szerint „csapatai élén" fogja vezetni a Berlint felszabadító harcot! Mikor? Hiszen a szovjet csapatok Berlin határán belül vannak!

Április 24.

Végre elindulunk Lunderskovból és Koldingon áthaladva megállunk Fredericiában. Ez vasúti csomópont, az állomás tele német katonákkal, akik közömbösen hallgatják a német rádió nekik szóló híreit: *„A Führer az első vonalban harcol és a Harmadik Birodalom védelmében kíván hősi halált halni!"* Ebből persze egy szó sem igaz, hiszen az évek óta folyó, a német nagyvárosokat már mind földdel egyenlővé tett bombázásokat sem volt hajlandó megtekinteni, hogyan is akarna harcolva meghalni Berlin utcáin, amikor Berlint mindig utálta... Mindez világosan leolvasható a katonák arcáról! Akárhogyan is, de ***a háború és Hitler napjai meg vannak számlálva***... Az éjszaka folyamán a tejszín és a zsíros tej rettenetes kavarodást és háborút okozott a gyomromban. Az éjjelt kora hajnalig a talpfák között töltöttem...

Április 25.

Este Middelfartnál ***elhagyjuk az európai kontinenst és Jylland félszigetét, majd Fyn szigetén át haladunk Odense felé (mely név Odin, az északi germán törzsek főistenének nevéből ered, aki azonos a naplómban előbb említett Wotannal, a déli germán törzsek főistenével). Ebben a városban született Hans Christian Andersen*** – akinek meséit hét éves korom óta ismerem. A vasútvonal mellett itt száz méterenként magyar katonák vannak őrségben, mivel a dánok már világos nappal is robbantanak... Annyi vasúti roncsot láttunk útvonalunk mellett, hogy csoda eddigi életben maradásunk. Ez a magyar őrség csak jelképes, mert a magyarok titokban összejátszottak a dán szabotőrökkel. A német katonaság közömbös iránt unk, logikus a feltételezés, hogy a Dániába vezényelt egyik magyar ezred alá fognak rendelni és most ezen ezred állomáshelye felé fut vonatunk. Az amerikai és szovjet hadsereg ma találkozott *Torgauban* (Hallétől keletre) az Elbánál! Mint mikor az Oroszlán ölelkezik a Hiénával és természetellenesen ujjonganak, hogy együttesen megölték a Sakált, melynek most már csak az elfogyasztása van hátra...

Április 26.

Fyn szigetének keleti kikötőjébe, Nyborgba kora hajnalban futott be vonatunk. Innen komphajók járnak Sjælland szigetére és kötik össze Fyn szigetét és Jylland félszigetét a fővárossal, Koppenhágával. Kiszállunk és Nyborgban hagyjuk a német vagonokat, melyek három hét óta kényelmetlenül, de mégis csak az otthonunkká váltak... Csak a csomagkocsit szállítjuk át a 32 km-es tengeri útra Sjælland szigetére. A hajó fedélzetén fázósan összehúzódva állok a ködös, hajnali szürkü-letben és magamba szívom életem első tengeri élményét... Térkép hiányában még a Sjælland szigetén levő kikötőváros nevét sem tudom... Sirályok rekedt rikoltozása vesz körül, keveredve a hajónak csapódó hullámok sistergésével... Köröskörül nyugodt a tenger, ködös-szürke panorámája. Bensőmben kellemesen jó érzés terjed szét: heteken belül és nyilván Hitler halála után véget fog érni a háború és én még ép vagyok, látok, mozgok, élek... A fedélzet ezen részén csak két géppisztolyos német őr lustálkodik, mert tudják, hogy a közelünkben repkedő angol vadászgépek nem fognak lecsapni a komphajóra, hiszen ezzel Dániának ártanának – amikor minden dán az angolszászok győzelméért imádkozik... A hajóorrban állok, mikor előttem a gomolygó szürke ködből lassan és misztikusan kibontakozik a tengerparti házak impresszionisztikusan fehér sziluettje... De éppen akkor nem volt ott mellettem egy mesebeli Jó Tündér, hogy a fülembe súgja: *„Ez a ködből kibukkanó dán kikötőváros melynek neve Korsør, életed egyik legkedveltebb városa lesz, mert itt született és nőtt fel egy dán lány, aki majd egyszer a feleséged lesz...* De sajnos a Tündérnek máshol akadt dolga, a földi tündér pedig nem láthatott a jövőbe...

Korsørből vonaton mentünk Roskildébe. Ez a roskildei flord mélyén meghúzódó város az ősi vikingek főhadiszállása volt, ahonnan kihajózva elfoglalták Normandiát, majd egész Angliát és Skóciát... De akkor a magyarok még Etelközben sátoroztak...

Roskildéből egy Hvalsø nevű kis faluba irányítottak minket, ahol egy vasútőrző magyar ezred alá leszünk ideiglenesen – és főleg „ellátásbelileg" – beosztva. Alvóhelyünk a falu egyetlen hoteljének nagyterme, ahol a papadlóra szórt szalmán fogunk aludni. Nagyon kemény, de hosszú idő óta először tudok teljes hosszomban kinyújtózkodni és az már pozitív eredmény.

Mivel mi mind utáljuk a katonaság bármilyen válfaját, a katonaság pedig azonos mértékben a civileket, az összecsapás rögvest a levegőben lógott! Az ezred parancsnoka, egy szűklátókörű alezredes, azt hitte, most a háború végén, hogy odairányításunkkal bakái létszámát közel száz fővel növelni tudja. Ezt üdvözlő beszédében imígyen fejezte ki: *„Majd maguk itt szépen megtanulják a katonai vasfegyelmet, a kiadott parancs gondolkodás nélküli végrehajtását, a feszes menetelést – egyszóval ízig-vérig mintakatonát fogunk magukból gyúrni!"* De ez a szerencsétlen alezredes aligha sejtette, hogy *fehérkesztyűs kezével darázsfészekbe nyúlt!* Hiszen amíg ő itt Dániában evett-ivott, mi megjártuk a poklok poklát és nem óhajtunk katonásdit játszani a háború végén, amit szívvel és lélekkel várunk, napokon belül. Azzal is tisztában voltam, hogyha most nem védjük meg, – tíz körömmel, ha kell – *civil státusunkat,* akkor annak katasztrófális következményei lesznek a német kapituláció várható bekövetkeztekor! Vagyis szerintem egy emberként kell ellenállnunk mindannak, amit az ezredes olyan szépen ecsetelt előttünk!

De ezt az ellenállást valakinek egyénileg kellett elkezdeni, mert úgy zendülésről nem lehet beszélni. Éreztem, hogy ezt a szerepet nekem kell tudatosítanom a társaságban, mégpedig a példa erejével. Erre rögtön alkalmat adott kínzó derékfájásom, amin az állandó ülve alvás nem segített, csak rontott!

Az egyik őrmester látva, hogy barátaim között derékfájásomtól meggörbülve állok, a civileken való őrmesteri kitolásként, no meg hogy hatalmát felénk kimutathassa, egyenesen nekem adott zengőtorkú parancsot, hogy egy nehéz lőszerládát az egyik távolabb álló barakkba cipeljek! Derékfájásomra való minden magyarázkodás helyett, a parancsra kérdéssel válaszoltam: *„Mondjam vagy mutassam?"* Érdekes volt tanulmányozni az őrmester arcát, akit ez a felháborító válasz úgy ért, mintha a Nap leesett volna az

égről... Ez a szokatlan, de a cél érdekében lényeges visszakérdezésem sok követőre talált, amolyan szállóigévé vált azok részéről is, akiknek nem volt derékfájásuk. Az altisztek közvetlen reakciója habzó száj és fogcsikorgatás volt! Megjegyezve, hogy én voltam a kezdeményező, egyes őrmesterek, hihetetlennek tartván az esetet, újra próbálkoztak velem. Egyikük egész közel jött hozzám, az arcomba ordította a parancsát, de ekkor már a visszakérdező szöveget is elhagyva, egyszerűen „beintettem" neki, ami a körülállókból hangos röhejt váltott ki. Az őrmester arca eltorzult és tehetetlen dühében elsírta magát... Mikor sikeremen felbuzdulva, barátságosan megkérdeztem, hogy *„Hozzak egy cuclit, őrmester úr?"* – a derék ember úgy elrohant, hogy csak úgy porzott utána az út... Ettől kezdve nemcsak hogy nem próbálkoztak velem, hanem egyszerűen elkerültek az altisztek.

Persze jól tudtam, hogy a katonaságnak semmilyen büntető, vagy fenyítő eszköz nem állt rendelkezésére civilekkel szemben. Az alezredes tehát parancsban hozta ki elejétől fogva ápolgatott ötletét: ***katonai besorolásunkat!*** Pimaszkodásaim híre elsőként hozzá jutott el. *„Majd én megleckéztetem ezt a civil bagázst!"* – ordította és felállított egy „sorozó" Bizottságot. Én erre a „sorozásra" már nemcsak a vicc kedvéért mentem el, hanem főleg azért, mert ha ezt keresztülviszik és a katonai főparancsnokságon jóváhagyják, akkor tanulmányainkat (amiről eddig egy szó sem esett) katonai gyakorlatozással fogják helyettesíteni. És akkor osztoznunk kell a katonaság várható sorsában, a hadifogságban is! Mikor beléptem a sorozóterembe, egyetemi tanáraink már anyaszült meztelenül dideregtek a Bizottság előtt. Hangos *„Szia madarak!"* köszöntéssel üdvözöltem mindenkit. *„Ez nem katonás köszöntés!"* – rótt meg a Bizottság.

„Katonáknak katonás, műegyetemistáknak műegyetemi köszöntés jár!" – mondtam.

„Ezt majd mi döntjük el!" – válaszolták. *„Jó, de szorgoskodjatok, mert talán már holnap vége a háborúnak..."* A levetkőzést megtagadtam, de nem tehettek semmit ellene. Felvették adatainkat és a zsidótörvények procedúrája alapján nagyszüleink nevét is be kellett diktálnunk. Ezt nem tagadtam meg, aminek hamarosan váratlan és szerfölött meglepő következménye lett...

Délelőtt mély alvásunkból sztentóri hang ébresztett fel. A bejáratnál, vigyázállásban, egy őrmester a nevemet ordította! Felkönyököltem a szalmán és álmosan kérdeztem: „Na mi van?" Az őrmester vigyázba folytatta: „A Gazdasági Hivatal vezetője, dr. Jankovits Géza hadnagy úr kéreti irodájába a Civil Urat!" „Kérem, közölje a hadnagy úrral, hogy amint felöltöztem és megreggeliztem, fel fogom keresni!" De vajon mit akarhat tőlem ez a vadidegen ember? De ha száz évig töröm rajta a fejem, akkor sem találtam volna ki! Irodájába lépve, mondom a nevem, mire a hadnagy egy megbarnult fényképet nyújt át nekem: „Ismeri a két személyt a képen?" Megnézem és azonnal, bár reszkető hangon válaszolom: *„Igen! Ez apám és anyám esküvői képe 1919-ből!"* A hadnagy feláll, magához ölel és jobbról-balról megcsókol. „A sorozási névlistán vettem észre nagyapádnak, a budapesti Keleti pályaudvar egykori főnökének, Duchon Sándornak a nevét. Feleségem ugyanis Duchon Mária akinek nagyapád a nagybátyja volt és az ismert pesti sebész, Duchon János huga". Learatva Mária és két, 15 és 16 éves lányuk puszijait, meghívtak estére vacsorára, amit Géza ingében fogyasztottam, mert a két lány azonnal áztatásba dobta feketére „érett" cserkészingemet...

Április 30.

„Szeretett Führerünk ma délután 15.30-kor hősi halált halt Berlinben!" Ez fontos hír – bár nyilván csak Hitler halála igaz belőle –, mert ennek következménye lehet a második világháború vége! De van egy másik, történelmi szerepe is. A német vezér, Odoaker Kr. u. 476-ban, nem sokkal Attila halála után, döntötte meg a Nyugatrómai Birodalmat. Ennek alapján és következményeként alakult meg Kr. u. 962-ben, I. Ottó császárrá koronázásával a Német Nemzet Szent Római Birodalma, a német ***Első Birodalom***. (Ez az I. Ottó verte szét a kalandozó magyarokat 955-ben Augsburgnál, akaratlanul is utat nyitva ezzel Szent István keresztény államalapításának.) Az Első Birodalom 844 évig állt fenn és Napóleon szüntette meg az 1806-os jénai győzelme után. ***A Második Birodalmat*** 65 évvel Jena után Bismarck alapította 1871-ben, mikor Vilmos porosz királyt német császárrá kiáltotta ki. A Második Birodalom 1918-ig, 47 évig állt fenn. Németország ***Harmadik Birodalma*** pedig éppen ma, Hitler halálával fejezte be történelmi szerepét és az általunk is átélt Ragnarökkel szűnt meg létezni. 12 évig és három hónapig tartott, de letarolta egész Európát, szülőházamat is beleértve.

Május 1.

Énekszóra ébredünk. *„Szeretnék május éjszakáján, letépni minden orgonát..."* Elérzékenyült szemmel maradunk mindnyájan fekve a szalmán – hiszen akiknek most fel kellene kelniük, azok nincsenek most itt, innen messze, szülőföldjükön járnak... az elhagyott életnél... az elhagyott csókoknál...

Hurrá! Kiosztottak fejenként 25 koronát! Azonnal megtelt Hvalsø egyetlen cukrászdája, ahol egy kis mignon vagy sütemény 15 øre és egy óriás tejszínhabos tortacsoda 65 øre! Volt aki délutánra felzabálta a

25 koronát! Testsúlyomat már 50 kilón felülire taksálom. Ez nem is csoda, hiszen szinte állandó vacsoravendég vagyok Jankovitséknál.

A Harmadik Birodalom tegnap, Hitlerrel együtt, – meghalt! Dönitz admirális vette át a romhalmaz vezetését. De a háborúnak még nincs vége!

A sinpályák katonai őrzését feloszlatták! Nincs mit, nincs hová szállítani, tehát nincs mit szabotálni, felrobbantani és nincs mit őrizni.

A tisztikar végre belátta, hogy ezt a műegyetemista társaságot reménytelen dolog megfegyelmezni, ezek röhögnek katonai besorolásukon és a kiadott parancsra változatlanul „beintenek"... Markó főhadnagyot karakán tisztnek tartottuk és megkedveltük, de ő is szépen „betört": Ennek jelét, egyik mondatát meg is örökítettem naplómban: *„Bátorkodom arra kérni az Urakat, hogy ne méltóztassanak délelőtt tízig aludni, mert le méltóztatnak késni a finom reggelit..."* Hát az ilyen hangnemet már kifejezetten szeretjük!

A reálisan gondolkodó magyar ezredparancsnoktól Koppenhágából megjött katonai besorolásunk elleni határozott „mondjam, vagy mutassam" – ellenállásunk gyümölcse:

„A műegyetemi hallgatók szabályellenes besorolását ezennel megsemmisítem és továbbtanulásukat a jövőben segíteni óhajtom!" Utóparancsként ez állt: *A hvalsøi tábort feloszlatom!* A parancs szerint holnap reggel ***gyalogmenetben*** indulunk a húsz kilométerre fekvő *Roskildébe.*

Május 4.

Kora reggel útnak indul a menet. Elől, fegyelmezett, zárt rendben masírozik a magyar hadsereg –, utánuk nem fegyelmezett és nem zárt rendben mi, a műegyetemisták. De mennyivel más ez a gyalogmenet itt, a tavaszi napsütéses Dániában, tele gyomorral, egyre jobb kondicióban és telve élet-igénnyel, mint Szibériában, húsz fokos fagyban, korgó gyomorral, egyre rossabb kondicióban és semmi jót nem ígérő jövővel...

De íme egy hintó trappol el mellettünk és benne egyedül ül a minket besorozni akaró alezredes! Felháborodtunk ezen a pökhendiségen, mikor műegyetemi professzorok, köztük dr. Kazinczy Gábor, a modern vasbetonelmélet világhírű tudósa, a plaszticitás-elmélet atyja, műlábával gyalogol mellettünk az úton... Az alezredes tüntetően hátat fordít a renitens civil bagázsnak, de mi a már ránk ragadt, feljebbvaló iránti katonai tisztelettel, könyökből jövő mély karlengetéssel „intettünk" be utána. Az alezredes előleg a katonáknál felállt a hintóban és azt Mercedesnek képzelve utánozta a pár napja meghalt Vezért... Katonái beidegzett éljenzése és a mi hangos röhögésünk közepette tűnt el végleg az úton és az életünkből...

Kazinczy professzor urat a jobb érzésű tisztek aztán kocsira ültették. A kihalt roskildei pályaudvarról többen indultunk be városnézőbe. A Dómtemplom felé vezető főutvonal, de maga a kéttornyú Dóm (ahol az összes dán király nyugszik) tere is néptelen. Mindenütt Hitlert gúnyoló cédulák vannak a házfalakon, de az azokat eddig rögtön leszakító német kiskatonák eltűntek. A levegőben szinte érződik, hogy *pattanásig feszült a helyzet a megszállók és a megszállottak között!* Titokban az egész város minket figyel az elhúzott függönyök mögül: vajon kik ezek az idegen civilek, honnan kerülnek ide pont most, ebben a robbanás előtti pillanatban? Csak külsőnket, lerongyolódott öltözetünket láthatták, de azt nem, *ami a szívünkben volt: hogy mi mind veletek érezünk és veletek tartunk! Veletek együtt várjuk, hogy legyen már vége ennek az őrült háborúnak, legyen már végre béke!* Németországról egyre gyakrabban jut eszembe a breszlaui doberman, mely csak háromszori fejbelövésre volt képes megdögleni... és feladni a reménytelen küzdelmet! Mert a hősi kitartásnak is vannak határai, amiket átlépni már öngyilkosság! A roskildei pályaudvar egyik külső vágányán ötvenen zsúfolódtunk össze egy dán korpás vagonban. Késő délután lépésben indultunk meg nyugati irányba, Korsør felé. A vagon tolóajtaja nyitva állt, a kellemesen hűvős májusi szellő az arcunkat simogatta... A vonat sokszor megállt, nyílt pályán is. Éjjel fél tizenegykor megálltunk egy kis falunál, melynek sajnos nem jegyeztem fel a nevét, de az elsötétítésben is tisztán láthatóan fehérruhás lányok csoportja veszi körül vagonunk széttolt, széles ajtaját és boldog extázisban kiabálnak valamit fel felénk, amiből csak egyetlen szót veszünk ki: ***Danmark... Danmark...*** Kis dán zászlókat lobogtatnak, kezükben tavaszi virágcsokrok – majd hirtelen a virágok felénk szállnak és egész virágzuhatagban állunk. *Örökre felejthetetlen leírhatatlan élmény! Egyszerre tör ki belőlünk az eufórikus kiáltás: VÉGE A HÁBORÚNAK!* Aztán a sötét vagonban öleljük és csókoljuk egymást, hiszen élve vergődtük át mérhetetlenül nehéz odisszeiánkat és Isten segítségével *legyőztük az Apokalipszis mind a négy rettenetes lovasát: a Betegséget, az Éhséget, a Halált, és éppen ebben a pillanatban a Háborút!*

(A történelmi háttér: Ma, 1945. május 4-én este a BBC megszakította szokásos műsorát és egy sírással küszködő férfihang mondta be a hírt: *„Ebben a pillanatban közölte Montgomery főhadiszállása, hogy a német haderő Hollandiában, Dániában és Észak-Németországban megadta magát! Hivatalosan holnap, május ötödikén reggel nyolc órakor kapitulál!")*

XI. DÁNIA FELSZABADULÁSA (MÁJUS 5.)

A mai napon ismét olyan történelmi esemény volt életünkben, amit nem lehet elfelejteni... Felszabadult örömmel beszélgetünk a sötétségben, azzal a külön jó érzéssel, hogy a vonat alatti sín nem fog felrobbani velünk... Tisztán emlékszem egy megjegyzésre „Remélem, hogy egyszer valaki majd megírja háborús élményeinket..." De sok minden más jött életünkben, új élet kezdése, küzdelem a megélhetésért, újból küzdelem az életéért a diktatúrában és máris elszaladt az élet... E sorok bizony elég később, *„Otium cum dignitate"* korszakunkra halasztódtak...

Kora reggel befutott vonatunk Korsør vasút/hajóállomására. Történelmi ceremóniának leszünk itt szemtanúi! Mivel Montgomery angol csapatai még nem érkeztek el Dániába, az itteni német haderő itt, a dánok előtt fog hivatalosan katapultálni, a fegyverletételre majd az angol csapatok előtt kerül sor, később.

Kíváncsian várom, hogy a nemrég győzelmet győzelemre halmozott nagy és erős szomszédnép kapitulációját, mely általában megalázó ceremónia, hogyan fogja az általa öt évig megszállt kis nép, Dánia megrendezni? Beszéljen erről naplóm 1945 május 5-i feljegyzése: „Reggel 7 óra. A vonatokkal szemben, ***az állomásépület tetején óriás horogkeresztes zászlót lenget a tengeri fújó szél. Pontosan nyolc órakor, mikor a központi óra elütötte a kapituláció hivatalos idejét, megszólal a város összes harangja és a magasban lengő német zászló lassan kezd lefelé ereszkedni...*** Körülöttem vagy húsz, talán az összes fronton megjárt, vaskeresztes tiszt áll. Kezüket nem a hitleri üdvözlésre, hanem tiszti sapkájukhoz emelik és mindegyik könnyezik... Vajon mire gondolhatnak most? Hogy a háború öt, de lehet, hogy tíz évet elrabolt életükből? Hogy hiába halt meg húsz millió német katona és ki tudja hány millió civil, köztük a családjuk? Hogy ezt a háborút is elvesztették? Vagy csak tiszteletet adnak a sárba taposott Vaterlandnak? Ezt sohasem fogom megtudni..." A német zászló bevonásával egyidőben ***lassú méltósággal kúszik a levegőbe a dán zászló!*** Kórus énekli a dán himnuszt, melyet akkor hallottam, – soha nem felejthetően – először *„Det er et yndigt land, det står med brede bøge... „Bűbájos ország ez, hatalmas bükkfákkal..."* és mesél, mesél a himnusz, mint Andersen... óh nem a vikingekről, nem a királyokról, nem az ország egykori nagyhatalmáról... hanem e kicsiny ország természeti szépségéről, arról, ***ami minden dánnak a szülőföld fogalmát jelenti...***

Megható volt ez a csendes ceremónia. A dánok nem kívánták megalázni a kapituláló ellenséget: az újra talpraálló, iparilag hatalmas és modern, demokratikus Németország legközelebbi szomszédjuk és barátjuk lesz!

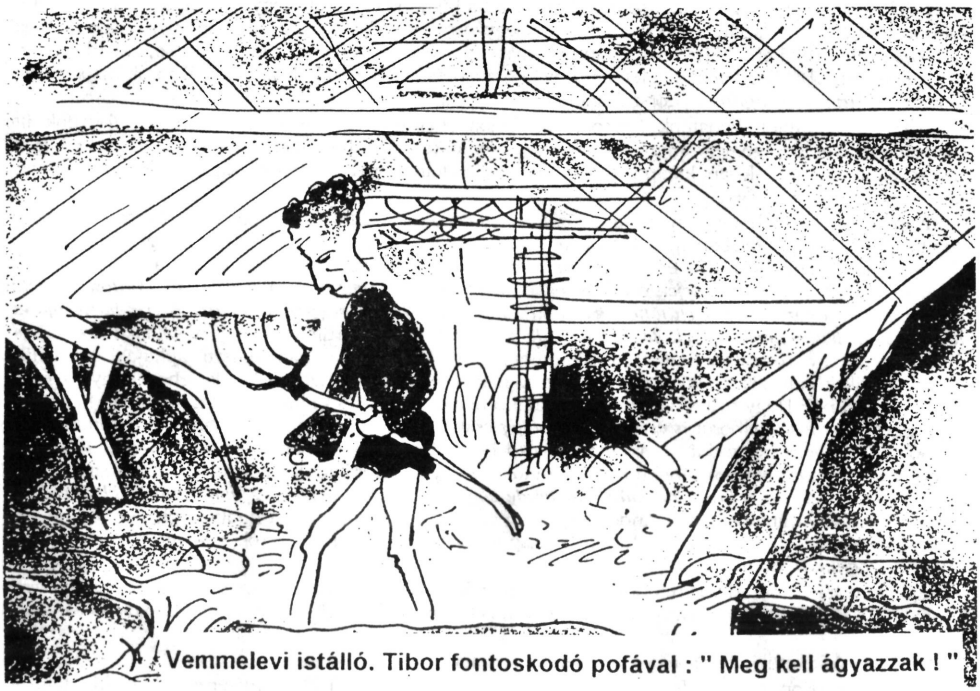
Mi is szabadok lettünk, bár sorsunk teljesen bizonytalan!

Korsørből a Koppenhága felé vezető főútvonal mentén egy tíz kilométerre fekvő kis faluba Vemmelevbe kerülünk... A falucska kultúrtermében, a parkettára vetett szalmán töltjük első, valóban szabad éjszakánkat Dániában... és letépjük az elsötétítő papírokat. Ide irányították a magyar ezred egyik századát, melynek parancsnoka a mindnyájunk által kedvelt Markó főhadnagy lett. Tanáraink a vemmelevi iskola tornatermében kaptak szalmazsákos szállást.

A pár lépésre levő országút felől hirtelen olyan illat üti meg orrunkat, amit hosszú évek óta nem szaglászhattunk. *Az igazi, békebeli tiszta benzin illata!* Nosza rohanunk ki az aszfatozott országútra, ahol Montgomery angol hadosztályai most érték el Sjælland szigetét és most haladnak át a kis falun Koppenhága felé. Egyes szállító kocsik megálltak a kis vemmeveli templom mellett és mi körülvesszük a khaki színű katonai kocsikat és szinte inhaláljuk a benzin békebeli illatát... Nézzük a kocsik angol zászlóit, melyeket egy egész ország várt, hogy felbukkanjanak Pesten – de Jaltában az angolok is aláírták, hogy Magyarország a diktatúra érdekszférája lesz szovjet megszállással ki tudja hány évtizedig...? Az angol „hallo" helyett a ruszki „davaj"-t kell hazámnak hallania... Mivel Koppenhága felől már elindult Korsør felé a majd ott kapitulálandó német hadsereg zöme , szinte páholyból lehetünk szemtanúi a győző és a legyőzött hadsereg találkozásának.

A paplak mögött útkanyarból, Koppenhága felől, menetelő századok vidám éneke hallatszik. Teljes fegyverzetben, fegyelmezett, négyes sorokban, pedáns-tiszta uniformisban, tisztjeivel az élen felbukkan a háborút vesztett német hadsereg! „Sauber muss sein, Ordnung muss sein!" – jut eszembe idézetem Hamburg romjain. Ezek, úgy látszik, még a hadifogságba is, kiégett otthonaik romhalmazai közé is tisztán és fegyelmezetten vonulnak... Tíz kilométerre innen, Korsørban várnak rájuk a győztes angolok, ahol fegyvereikkel együtt, minden személyes tárgyaktól is megszabadítják őket...

A zárt rendű német fegyveres hadoszlopok a vemmelevi templom előtti rétre fordulnak be. Ez az utolsó lehetőség, hogy feláldozzák, amit nem szándékoznak angoloknak átadni. Hiszen most még fegyver van a kezükben. Kíváncsian követem és is őket. A mögöttük jött Wehrmacht-kocsikról mindent egy hatalmas gúlába dobnak. Van ott rádiókészülék, BMW motorkerékpárok, több száz tömött bőrönd, kerékpárok – melyekből az azonnal ott termő szemfülesek vagy tízet elkunyerálnak. Odaadnak nekik

Vemmelevi istálló. Tibor fontoskodó pofával : " Meg kell ágyazzak ! "

egy komplett Schusstereit is, talpbőr-anyaggal együtt. Mikor észreveszik rongyos cipőmet, hozzám dobnak egy pár új utászcsizmát.

Közben látom, hogy teli petróleumkannákat készítenek ki és a földön felállítanak több golyószórót. Megjelenik a (még) parancsnokló Wehrmacht-százados, leül a földre és kitesz maga elé egy felhúzható táskagramofont és vagy tíz hanglemezt. Katonák veszik körül érdeklődve. A százados egyenként teszi fel a lemezeket, melyeket egyenként végigdúdolnak, vagy énekelnek. Majd a térdén kettétöri és a gúlába hajítja. Aztán petróleummal meglocsolják a már három-négy méter magas máglyát, míg a tiszt felteszi utolsó hanglemezt. ***A gramonfonból tisztán hallatszik Rökk Marika éneke: „In der Nacht geht man nicht gern' aleine... den die Liebe..."*** ...és itt a vaskeresztes százados hangosan elsírja magát, intésére kerepelve szólalnak meg a golyószórók, a gúla tüzet fog, óriás máglya tüze csap fel az égre. A százados letépi a gépről a még le sem járt hanglemezt, a térdén összetöri... és a gramofonnal együtt belevágja a tűzbe... Utánadobja lecsatolt karóráját és végül a jeggyűrűjét... Aztán az ezred nótaszóval, dübörgő léptekkel vonul a hadifogságba...

A német kiskatonáknál zsoldpénz is volt, dán koronában. Vemmelev faluja volt az utolsó lehetőségük arra, hogy a hadifogságra némi élelmiszert vásároljanak. Csakhogy a fűszeres és a cukrász hátat fordított nekik, mikor uniformisukban az üzletbe léptek. Nosza szemfüles kollégák azonnal mohó akcióba léptek! Mivel őket a dánok, civilek lévén, kiszolgálták, átvéve a kiskatonák sokszor nem is olyan kevés pénzét, brutálisan kihasználták a kínálkozó alkalmat és csúnyán megsarcolták őket! Vagyis a háborúnak még alig volt vége, máris felütötte fejét a békebeli állapotok visszássága: ***Az erkölcsileg gátlástalanok tele voltak pénzzel – míg a tisztességeseknek egy őréjük sem maradt...***

XII. A MÁSODIK VILÁGHÁBORÚ BEFEJEZÉSE

1945. május 7.

Ezen a napon további sorsunkra nézve döntő fontosságú határozatok születtek!

1. ***Minden idegennek azonnal el kell hagynia Dánia területét!***

Az odisszeia résztvevői két táborra oszlottak:

a) Azok, akik tűzön-vízen, még egy németországi internáló tábor keserveit is vállalva haza akartak indulni. Ezek örültek a határozatnak!

b) Akiknek viszont más, világjáró elképzeléseik voltak, kétségbeestek! Jómagam, aki már Pesten a Sorsra bíztam az életemet (és amit eddig nem is bántam meg!), egyik táborhoz sem tartoztam és teljes nyugalommal figyeltem helyzetünk kialakulását.

2. ***A Dániában levő magyar katonaság osztozik a vesztes németek sorsában és még a mai napon elindul a korsøri angol katonai parancsnokságra, ahonnan egy németországi internáló/hadifogolytáborba irányítják őket.***

Ha Hvalsøben nem határoltuk volna el magunkat a „mondjam vagy mutassam?" mottóval a katonaságtól, akkor még ma indulnunk kellene a német határ felé, az éhségbe és a reménytelenségbe!

De délután egy újabb és egész életünket befolyásoló utasítás érkezett a SHAEF (Supreme Headquartes Allied Expeditionary Forces) koppenhágai főhadiszállásáról: ***A civil magyar műegyetemi hallgatók Dániában maradnak, a Dán Vöröskereszt gondoskodása alatt!***

Május végén elhagytuk a vemmelevi kultúrtermet és egy két kilométerre fekvő dán farm ***tehénistálló feletti szénapadlásra költöztünk!*** Máról-holnapra belecsöppentünk a dán falusi életbe és közvetlen közelről figyelhettük a világ legfejlettebb állattenyésztését! A kitisztított, hatalmas padlásterületen magas szalmában aludtunk és hajnalban 45 tehén bőgésére ébredtünk – majd a fejőgépek szörcsögésére aludtunk tovább... A teheneknek nem volt kimondottan Chanel-illatuk – de ez megszokás kérdése... egyelőre élvezzük, hogy a természetes élet e formáját is kipróbálhatjuk. A tehénitatónál mosakodunk és naponta bejárjuk az egész gazdaságot. Enni bejárunk az iskolába, ahol a katonai század kondérban készít magyaros ételeket. Dániában egyetlen pont sincs negyven kilométernél távolabb a tengertől. Megtudtam, hogy innen alig nyolc kilométerre van a part. Neki is vágtunk hárman toronyirányban, hogy réteken és mezőkön át közelítsük meg a tengerpartot. Mesterséges akadályként dróthuzalokon kellett átugranunk, melyek mögött tehenek legelésztek... Hirtelen egyik lemaradt társunk ordítására fordultunk hátra: lábaközét fogva ugrált és jajgatott, káromkodva szidta a két szál drótból álló „tehénpásztort". Barátunk ugyanis jóhiszeműleg rávizelt a drótra és olyan áramütést kapott nemes és kényes testrészébe, mint amilyent a tehenek kapnak finom orrukba, ha közel mennek a kerítéshez... Ezután már respektálják az elhatárolást – amit a jövőben barátunk is meg fog tenni... Csodálatos volt a teljesen néptelen tengerpart, ahol nudistákként élveztük a hullámokat és a tengerparti hófehér homokot... Visszafelé áthaladtuk Forlev kis faluján, ahol az egyetlen szerény cukrászda előtt álló fehérsüveges cukrászmester megszólított minket. Rossz németségre ellenére, mert minden dán ért németül, de a megszállók iránti gyűlöletből csak kényszerből beszélték, megkérdezte, hogy tud-e valaki közülük sakkozni? Mivel csak én tudtam, behívott otthonába, és míg a többiek hazamentek, én leültem az előre kikészített sakktáblához. Rögtön kiderült, hogy jóval erősebben játszom, mint a vidéki tortakészítő. Két gyors veresége után bemutatott feleségének és meghívtak egy dús vacsorára. A vacsora olyan nagyszerű volt, tortacsodákkal és kakaóval a végén, hogy a még lejátszott partit, Isten ne vegye vétkemül, de szándékosan vesztettem el. Ennek következményekért rendszeresen jártam magas süvegű barátomhoz sakkozni, s mivel minden második partit vele nyerettem meg, a nagy vacsorák után nem csak a szememnek állt rendelkezésére az egész cukrászda...

De visszatérek ***május 7-ére.***

A katonasággal már régen megszűnt a torzsalkodás, hiszen most már semmi kényszerítő ok nem volt rá. Sőt tegnap, a vemmelevi labdarúgópályán barátságos mérkőzés volt a baromi kondicióban lévő katonák és a fizikailag éppen csak feljavulni kezdő műegyetemisták „válogatott" csapata között. Centercsatárt játszottam, mint valaha régen egyszer az akkor még ismeretlen Hidegkúti mellett, de, óh, hol voltam most akkori erőnlétemhez képest? Szomorú árnyéka voltam egykori önmagamnak! Ha a másik, szintén gyakorlott futballista Szántai Laci nincs a csapatban, akivel össze tudtunk játszani, akkor nem 5:3-ra, hanem katasztrófálisan kapunk ki!

Délután az iskola udvarán négyes díszsorokban útra készen állt a magyar század és velük szemben mi, civilek, a budapesti műegyetem építészmérnök hallgatói. Először Korompay professzorunk búcsúztatta a katonákat, majd Markó főhadnagy, a legkarakánabb tartalékos tiszt, akivel sorsunk összehozott, beszélt mindnyájunkhoz: „Trianon után elvesztettük ezt a háborút is! Mi, életben maradt katonák most

végeredményben hazafelé indulunk! Szeretettel búcsúzom most a Műegyetemtől, az Isten áldja meg Önöket, Urak!" Majd folytatta: ***Vigyázz! Tisztelegjünk távoli hazánk zászlaja előtt! Kürtös! Fújja le a Második Világháborút!*** A kürtös előrelépett és elkezdte fújni a Takarodót, de bele-belecsuklott a kürtszólamba... Torkunk elszorult... és mindnyájunkon rettenetes zokogás vett erőt... Könnyeink végigfolytak mozdulatlan arcunkon... majd ingünkön... és lehullva Andersen földjére, elmesélték Neki, hogy ***Istenem, de nehéz, de istenem de gyönyörű magyarnak lenni...***

A meleg májusi naplementében útnak indult a magyar század... Az utolsó szekér végén állt az Apámra annyira hasonlító Markó főhadnagy.

A távolból magyar kürtszó hallatszott és a szívünket érte el a főhadnagy nekünk, hozzánk szóló búcsúkiálltása: „SZIA MADARAK...!"

XIII. EPILÓGUS

1945. május 8-tól 1947 márciusáig, szétszéledésünkig.

Míg a déliek csoportja az 1945. április 11-i véres tragédia után pár nappal a cseh Marienbadban felbomlott és a fiúk különböző irányban, nagyrészt egyénileg szétszéledtek, – addig az északiak csoportja még egy évig, 1946 tavaszáig együtt volt! A teljes szétszéledés 1946 tavaszától 1946 végéig tartott. Az utolsó négy hallgató, – köztük én is, 1947 márciusában hagyta el Dániát.

Egész Európa a lassan beinduló újjáépítés lázában ég. Németországban beindul a romok eltakarítása az útvonalakról és a demokrácia első, kezdetleges lépései...

Szerencsétlen hazámban, a szovjet brutális megszállása alatt még folyik az ***embervadászat és a tömeges emberrablás, vagonokon, Szibériába...***

A dán kommunisták, akik a német-szovjet háború előtt vad nácibarátok voltak, mont mint „győztesek" igyekeznek ezt a kis országot a Szovjetunió hű csatlósává tenni. Az országot teleragasztják vörös, sarló-kalapácsos plakátokkal és még a választások előtt igyekeznek minden hatalmi pozíciót megkaparintani! Ez pártfeladat! Egyik nap rendőri díszkíséret mellett jelent meg szénapadásunkon Korsør elvtársai által „szabadon" megválasztott kommunista polgármestere. „Mi az? Maguk, mint németbérencek, még szabadon mászkálnak? Rövidesen Korsørbe kerülnek, hát ott majd én gondoskodni fogok magukról!" Ez volt az első kapcsolatunk a kommunizmussal! Fenyegetés a párt részéről – ellenszenv és hányinger a mi részünkről...

Június 22-én megtörtént Korsøbe való saját erejű áttelepülésünk. Felpakoltunk a katonaság által itthagyott nagykerekű lókordékra, amiket mi ***riksáknak*** neveztünk és ezeket, lovunk nem lévén, magunk húztuk a tíz kilométerre fekvő tengerparti Korsør városába. Itt történt meg a németek kapitulációja ahonnan a hadifogságba indították a magyar katonákat is. Minden üres és kihalt – mi tovább megyünk a város másik, északi részébe, Hlasskovba, ahol a tengertől alig húsz méterre fekvő, fából épült szakszervezeti nyaraló lett örökre felejthetetlen szálláshelyünk. Jól felszerelt konyha is rendelkezésünkre áll, ahol száz személyre lehet főzni és ahová a kereskedők odaszállítják a helyi Vöröskereszt által rendelt (és fizetett) árukat. A tejet két nagy kannában egy közeli gazdaságból reggelente mi trógeroljuk haza. Vannak aki csak azért vállalkoznak önként a kiskocsin való cipekedésére, hogy lefölözzék a kanna tetjén úszó zsíros tejszínt... Megismertük és azonnal megszerettük a búbájos, őszhajú, magas dán asszonyt, a korsøri Vöröskereszt nagyszerű vezetőjét, Tine Høyer asszonyt, aki hetente felkeresett minket, hogy van-e valami kívánságunk? A polgármester beváltotta fenyegetését! A várost látogató angol tisztektől körülvéve jött táborunkba. „Holnaptól kezdve maguk internálva lesznek dán szabadságharcosok őrizete mellett! ***Tilos a tábort elhagyni és szigorúan tilos a tengerben fürdeni! Maguk nácibérencek és ellenségei a világ legszabadabb, legfejletebb országnak, a Szovjetuniónak!"***

Másnap reggel két szőkehajú dán gimnazista fiú jelent meg nálunk, mindegyik egy egy Mauser fegyvert cipelve a hátán... Tény, hogy kudarcba fulladt ***„oprett-besorozásunk"*** után most most ***„operett-internálásunk"*** veszi kezdetét... A dán fiúknak sohasem volt fegyver a kezében, ezért a hozzáértők megtanították őket a Mauser kezelésére, – mondván, hogy ***„jobban el tudjatok minket találni, ha fürdünk a tengerben..."*** A fiúk értelmesen figyeltek és arcukra volt írva, hogy inkább a barátaink, mint az őreink szerettek volna lenni. Erre következtettük abból, hogy megérkezésükkor rögtön átadták nekünk a két Mausert, mert ***„nálatok jobb kezekben van..."*** – és leültek az odakészített két karosszékbe újságot olvasni... Mi pedig mellettük – a kommunista parancs ellenére – egész nap lubickoltunk a tengerben és tízesével jártunk be a városba... Közben az önválasztott polgármesternek nálunk nehezebb ellenfelei akadtak. Most már nem csak Høyer néni tiltakozott az „ő magyarjai" internálása ellen, hanem a város szellemi elitje is, akikhez többen ebédre/vacsorára voltunk meghíva. De a legveszélyesebb ellenfele a

helyi és környéki *sajtó* volt és azoknak velünk szimpatizáló interjúi és pozitív vezércikkei. De Sztálin istenítőjét mindez nem befolyásolta.

Döntő változás csak akkor következett be, amikor a SHAEF Koppenhágában hivatalosan „Allied Refugees"-nek, azaz Szövetséges Menekülteknek ismert el és angol nyelvű D. P. (Displaced Person) kártyával látott el minket. Erről a polgármestert is értesítették! Már másnap, operett-internálásunk negyedik napján, a két fiú fegyver nélkül jelent meg nálunk, azzal a kéréssel, hogy szeretnének barátaink lenni... ***Most kezdődött el igazán gondalan életünk!*** Egész nap fürdés a tenger óriás hullámaiban, melyekbe „bedőlni!" jelszóval ugrottunk be; megszoktuk az átlátszó és elkerültük a sárgás-piros, érintésre kiütést okozó mérges medúzákat. Esténként meghívások a város szellemi vezetőségéhez, ahová kölcsönkért sötét ruhában és fekete cipőben jelentünk meg. A kölcsöncipő sokszor úgy megsanyargatott, hogy az éjfél utáni üres utcán mezítláb vánszorogtam haza... Egyik éjjel meztelenre vetkőzve, libasorban futottunk a tengerhez és a messze benyúló fahídról fejessel ugrottunk a fel-felvillanó vízi állatkáktól sziporkázó tenger vizébe...

Ellátásunkról magunk gondoskodtunk. Naponta váltakozott a konyhafőnök személye, aki mindig egy egy tanárunk felesége volt. Minden napra kaptak négy „beosztott konyhást", akik az alantas munkákat végezték, mint krumplipucolás, kondér-elmosás, stb. A konyha nyersanyaga naponta érkezett, rendszerint lovaskocsin.

Kazinczy néni, Kazinczy professzorunk közkedvelt felesége, aki osztrák bárónő volt, három nyelven beszélt perfektül, csak a fránya magyar nyelvvel nem tudott megbírkózni, igyekezett a fiúk beszédéből, hallomásból tanulni, de sajnos azt is eltanulta, ami nem az ő fülének volt szánva... Egyszer én is beosztott konyhása voltam, amikor a lomha Lux Laja az akkor érkezett fél disznón éktelenkedő nagy kék egészségügyi vizsgálati pecsétet – amit mi *pöcsétnek* neveztünk – vakargatta ujjával, hogy nem lehetne-e valahogy lekaparni? Ekkor szólt oda neki Kazinczy néni: ***„Lajika, ne vakargassa a pöcsét, hanem vágja le! De nem beledobni a kondér, mert akkor megesszük!"*** Mindig boldog volt, ha az általa készített étel ízletesre sikerült. Mikor ezt egyszer szóvá is tettem, hogy „Kazinczy néni pazar volt a mai ebéd...", – így válaszolt: ***„Igazán? Szeretsz?"*** Kár, hogy ezeket a mondásait a család őse, Kazinczy Ferenc, a nyelvújító, nem hallhatta a XVIII. században... Villájukat és kocsijukat Budán hagyva végleg száműzetésre rendezkedtek be, magukkal hozták 17 éves kislányukat Erzsikét és a 16 éves Ferencet – akinek a nyelvújító keresztnevét adták. A gyerekek folyékonyan beszélték a német, angol és francia nyelvet. Eddigi könyvszagú és kezdő angol nyelvtudásomat kiejtésben erősítendő Erzsikével hetente kétszer-háromszor angol órákat tartottunk, hol a család szobájában, de legtöbbször a tengerparton, hasonfekve a fűvön. Emlékszem, első „tanulmányom" Sherlock Holmes: A sátán kutyája című története... volt. Az angol nyelv ENSZ-misszióim révén ma is munkanyelvem, de az első beszédgyakorlatokért itt mondok köszönetet Erzsikének.

Ebben a földi paradicsomi életben természetszerűen senkinek sem volt túlzottan nagy kedve az egyetemi tanulmányokhoz, amit Korompay professzorunk a Városépítészet és Újkori Építészet előadásainál a maga módján figyelembe is vett. Mert napjaink korántsem teltek el üres semmitevéssel! Akik benső adottságból választották az építészetet hivatásunknak, azok természetszerűleg egészen közel álltak a képzőművészetekhez, a grafikához, a festészethez és bizonyos fokig a szobrászathoz is. Ez a reláció fordítva is fennált, néha született művész lett kiváló építész... A látogatók a falakon – ha primitív csomagolópapíron, vagy olcsó kartonokon is, a tehetség és szorgalom felvillanásait láthatták, amerre néztek. Egy ilyen tehetség váratlan kirobbanását közvetlen közelről figyelhettem meg, annál is inkább, mert barátomról, Máthé Lajosról van szó. Laja a közeli téglagyárból, kis zsákjában, (amiben a krumplit lopta nekem is) agyagot hozott. „Minek ez?" – kérdeztem és erre csak annyit mondott, hogy „bizseregnek az ujjaim". Aztán mint egy megszállott gyúrni kezdte az anyagot, melyből szinte pillanatok alatt ülő és vidáman röhögő elefánt született... „Lajoskám, jól átvertél, hiszen Te magas szinten szobrászkodsz..." – mondtam csodálkozva. „Én is csodálkozom, mert sohasem volt agyag a kezemben! Ez az első szobrom életemben!" Ez a később grafittal kezelt és a téglagyárban kiégetett elefánt itt ül előttem az asztalomon, mert Laja nekem adta, és rámröhögve bizonyítja, hogy barátom őstehetségének ő az első szikrája... Mert Művész nem lehet senki tehetség nélkül! A szorgalom és akarat ehhez nem elegendő, éppen ezért van olyan nagyon kevés igazi művész a világon... Lajos kezéből egymás után és röhögve-mosolyogva futottak ki az állatfigurák és hamarosan ismertté tették nevét a skandináv porcelángyárakban. Jómagam is akkor kezdtem a festészetet és az írást. És ez a két hobbim mai napig is életszükségletem...

Jelentkezett a kultúrszomj is. Előadni valami irodalmi darabot! De ezt könnyű mondani, mikor csak szakmai könyveink vannak! Ekkor jelentkezett Molnár Gyugyó, hogy ő az Ember Tragédiájának fejből tollba mondja az első két felvonását. Így határoztuk el, hogy Pelikán tanár úr vezetésével előadjuk a két első felvonást. A próbákat a hajnali tengerparton tartottuk és Madáchot a következő szereposztásban adtuk elő: az Úr=Bakos Béla, Ádám=Molnár Gyula, Éva=Gitta, Trettina Jenőné, Lucifer=Bartha Tibor.

Elkezdtünk atletizálni is. A korsøri Atletikai Club nemcsak diszkoszt, gerelyt és súlygolyókat adott kölcsön, hanem a pályát is átengedte tréningezésre. Aztán kihívott minket egy barátságos „Korsør–Budapesti Műegyetemisták" atletikai mérkőzésre. Kiderült, hogy a nemrégen még fizikailag teljesen lerobbant „madarak", szinte minden atlétikai számban képesek voltak – ha nem is nyerni, de legalább kiállítani valakit... Ez azt jelentette, hogy visszakaptuk hitünket testünk fizikai teljesítőképességében. Nem remélhettük, hogy győzünk, de nem szerettünk volna az edzett, fiatal dánok előtt nevetségessé válni... Mindössze négy számban győztünk, de ezekkel megmentettük a műegyetemisták „becsületét", ha szabad ezt a kifejezést használnom... Emlékezetem szerint a győzteseink voltak: magasugrás=Zalaváry Lajos, súlydobás=Izsák Béla, ötezer méter=Vámszer Géza, száz méteres síkfutás=Bartha Tibor.

Apám naplójából, amit nekem jegyzett, idézem az 1945. július 24-i napot: Ötszáz szülővel együtt voltam a Műegyetem 83-as számú előadótermében, ahol Verebély rektor tájékoztatott minket az eddig haza nem tért hallgatókról. Fiunk neve sem az Asch-i áldozatok, sem a még Bajorországban levő és hazakészülő műegyetemisták között nem szerepelt... A Műegyetem feltételezése a Regensburg felé indult déli csoport beszámolója alapján az, hogy az építészmérnök hallgatók Dánia felé indultak el április 7-én, de további sorsukról még semmit sem tud a Műegyetem.

A „zajos" négyes számú szoba (Bakos Béla, Gergelyffy Gusztáv, Kulcsár Alfréd és Bartha Tibor) kollektív regény írásba kezdett. A „94-es bérház" tábori életünk karikatúrája volt. Sokszorosító gép akkor még nem létezett, a regény eredeti kézirata az eltelt ötven év alatt sajnos elveszett.

Főbejáratunknál, a magas árbocrúdon lobogó dán zászló mellé, a Himnusz dallama mellett felkúszott a magyar trikolor is. Az ünnepségen ott volt a város vezetősége is, élén a nemrég választott szociáldemokrata polgármesterrel. A minket internáló kommunista „polgármester" végleg letűnt a politikai élet porondjáról.

Kétezer volt szovjet hadifogoly indul Koppenhágából hazafelé. Az angol katonaság adta őket át Berlinnél a szovjeteknek. Mivel a szállítmány Korsørön át halad, négyen jelentkeztek közülünk, hogy az oroszokhoz csatlakozva mielőbb hazajuthassanak. Ekkor még az orosz katonák előtt sem volt ismert a szovjet haditörvény titkos záradéka, hogy egy szovjet katona hadifogságba esését dezertálásnak tekintik és annak büntetése halál! Erről az embertelen törvényről a mieink (Dénessi Ödön, Izsák Béla, Komáromi István és a szlovákiai Vrbata Béla) sem tudtak. Berlinben életveszélyes helyzetbe kerültek, mivel Berija hóhérai már megásták a tömegsírokat és ők még az oroszok sorai között álltak. Csak az utolsó pillanatban tudták ordítva tudatni (Vrbata tudott oroszul), hogy ők nem orosz katonák és kiszedték őket a halálmenetből, – ahol kétezer volt szovjet katonát lőttek tarkón... De akkor még 45 év volt a kommunizmus felbomlásáig...

Megjelent házi újságunk, a ***Pempő*** első száma. Így neveztük a naponta kapott zabpehelyből készült kását. Ezt a vitamin- és proteindús tápláló ételt otthonról nem ismertük, konyhás hölgyeink az első napon 30-40 percig főzték és az így keletkezett csirizes ragacsot ki kellett dobni. Dánoktól tudtuk meg, hogy a pempőt csak éppen hogy forrásba szabad hozni és úgy kell fogyasztani!

Kitérő: már Koppenhágában dolgoztam, mikor a közeli Dán Vöröskeresztes Központot megmeglátogattam és kérésére segédkeztem a Budapestre induló dán Vöröskeresztes konvojok élelmiszer-összeállításánál... Ennek, a Vöröskereszt vezetőjeként, dr. Ester Ammundsen orvosnő volt a felelőse. Egyszer megkérdezett, hogy van-e valamilyen speciális terület, ahol a Dán Vöröskereszt segíthetne Budapestre? Szinte azonnal ajánlottam a Műegyetem menzájának nyersanyaggal való rendszeres támogatását!

Én javasoltam a zabpelyhet (a pempőt) olcsósága, könnyen eltarthatósága, de elsősorban remek tápértéke miatt. A menza falára, Pestről jött javaslat alapján, aranybetűs kis márványtáblát tettünk, ahol egy dán közmondás áll, alatta magyar fordításával: *„I Nøden lærer man sine Venner at kende!"* azaz: *„Szükségben ismerjük meg barátainkat!"* Ez a „dán menza", úgy tudom, három évig működött, míg Rákosiék be nem tiltották...

Béla, Lajos és én Breszlauban kezdtünk komolyabban sakkozni. Béla Budapesten első osztályú játékos lett, de Lajossal mi sem hagytuk abba ezt a csodálatos játékot, melynek egyetlen hibája, hogy sohasem lehet tökéletesen megtanulni...

1945. augusztus 17.

Naplóbejegyzésemet idézem erről a napról: Marossy Ferenc barátom, aki otthon igazi „víziember" volt, pólós és kajakozó, egy délelőtt a magasra csapó hullámokat figyelte... Tengerparti, szokott sétámat róttam, mikor megkérdezett: „Nincs kedved kikajakozni velem a tengerre? Magasak a hullámok, jobb ha nem megyek ki egyedül egy kétszemélyes kajakban..." „Szívesen megyek, de honnan van kajakod?"

A Háború Fantómjai.

„Nemrégen láttam, hogy egy dán lady a kajakját cipelte be a tengerről... Segítettem neki bevinni a kajakot és úgy tudtam meg, hogy a hölgy a minisztériumban dolgozik Koppenhágában és csak hétvégeken jár haza Korsørbe a szüleihez. Kedvesen felajánlotta, hogy ha kedvem van, vihetem a kajakját..." Nos, ketten vittük a kajakot és egy jó órát küszködtünk a valóban magas és vad hullámokkal... Mikor visszatértünk a tengerparti nyaralóhoz, meglepetten láttuk, hogy bár hétköznap volt, a Lady a fűvön napozott. Marossy Feri bemutatott, akkor hallottam először szép nevét: Annalise. Sajnos megint hiányzott mellőlem a mesebeli jó tündér, hogy odasúgja nekem „Ez lesz a feleséged!" És hogy az én személyes odisszeiám – sok viszontagság után – pontosan egy év múlva fog befejeződni, mikor a távoli dán sziget, ***Bornholm*** felé haladó hajó fedélzetén, egy csillagfényes éjfélkor ***Annalise és én eljegyeztük egymást,*** s amit lassan ötven év múltán, e sorok írásakor sem bántunk meg...

Az amerikai atombombát dobtak Japánra! Japán kapitulálása után azonnal megjelent a dögkeselyű, hadat üzent a térdre kényszerült nemzetnek, százezrivel rabolta el az embereket majd a szigeteket az amúgy is minimális területtel rendelkező Felkelő Nap országától...

A Genfi Vöröskereszt útján feladott életjelünket hozzátartozóink Magyarországon szeptember elején megkapták! Csak most tudták meg, hogy élünk! De mi csak november közepén kaptunk hírt felőlük.

Lassan közeledik az Ősz... és tengerparti faházunk bizony nem fűthető... Téli szállásra való költözésünk bizonyosra vehető.

Szeptember egyik estéjén, lehetett úgy éjjel tizenegy óra, egy dán paraszt jött hozzánk azzal, hogy vezetőnkkel szeretne beszélni! Kérdésünkre, hogy miről van szó, izgatottan meséli, hogy 14 éves kislányát egy magyar fiú kora délután az erdőbe vitte sétálni és még nem hozta haza... Korompay tanár urat már az ágyban keresték fel azzal, hogy „egy aggódó dán apa keresi és szeretnénk, ha megvigasztalná..." Korompay atyánk hosszú, fehér hálóingben jött ki a társalkodóba és a jól ismert tétovázó mozdulattal simogatva az állát, mondta: ***„Hogyan tudjak megvigasztalni egy aggódó apát? Segítsetek fiúk, a mindenségit...!"*** Azt mondtuk hát a parasztnak hogy menjen haza, leánya már biztosan otthon várja... A paraszt kifelé menve megjegyezte: „Tudják, ha 16 éves lenne, nem aggódnék, de csak 14 éves a kicsikém..." Eltávozta után felháborodva számoltuk össze magunkat, hogy ki lehet az a csirkefogó közülünk? De ekkor már nyílt is az ajtó és ott vállára vetett pokróccal, hőstettén sunyin nevetve jelent meg Bundagomb, alias Kolesztár József. Ekkor a mindig szelid Orbán Franyó magából kikelve ugrott oda hozzá és jobbról-balról hatalmas pofonokkal fogadta mindnyájunk nevében: „Szégyent hozol a fejünkre? Nesze! – Kislányokat viszel az erdőbe? Nesze és Nesze!" Bundagomb egyik ajtófélfától a másikig tántorodott... de már nem nevetett...

Az őszi tengerparton sétálunk Krizka Gyulával és arról beszélgetünk, hogy szép lassan lerongyolódunk...

– Látom a breszlaui csalán-jégzoknit még mindig hordod. – jegyezte meg Gyurka.

– Dehogy, az már régen lekopott a lábamról! – válaszoltam.

– De hiszen ott van a lábadon...

– Igen, de a cipőmben nincs folytatása!

Erre Gyurka, hogy nyomorunkat ő is bizonyítsa, – kinyitja felöltőjét, melyből mint agyonlőtt mosogatórongy esik elénk a földre kabátjának iszonyúan koszos és rongyos bélése...

Október végén a Vöröskereszt búcsúestet rendezett számunkra a Club Hotel Korsør-ben. Ott volt a fél város és mi fájó szívvel búcsúztunk álmaink városától, a kedves és felejthetetlen Korsørtől... Másnap reggel, 1945. október 29-én elköltöztünk tengerparti nyaraló-lakunkból, hogy téli szállásunkra vonuljunk a Jylland – félszigetre, Silkeborgba. Érzelmes, fájó búcsúzás volt a hatalmas komphajónál... Korompay tanárunk a partról őt éljenző városi és vöröskeresztes vezetők elől hátrahúzódva csendesen sírt...

A Gudenaa folyó mellett álló kétemeletes, a háború miatt teljesen üresen álló, angol testnevelési iskolában, a ***Junkers Institutban*** lettünk elszállásolva, ahol a Vöröskereszt új főnökével, Petersennel – akit rögtön Petrezselyemnek neveztünk el – korántsem volt olyan meghitt kapcsolatunk, mint Høyer nénivel Korsørben. Silkeborg és környéke lenyűgözően szép... de Korsør annyira a szívünkhöz nőtt, hogy ez hangulatunkon is érződött. Ami engem illet, énem jobbik fele Korsørben maradt, egy titokban kedvelt, szinte eszmei Lénynél, aki aligha gondolhatott arra, hogy egy nincstelen magyar egyetemi hallgató merészen arról álmodozik, hogy őt egyszer feleségül vegye... Ilyenre én soha célzást sem tettem, nem udvaroltam, hiszen hogyan is tehettem volna az én mindenképpen előnytelen helyzetemben...?

Sok töprengés után mégis írtam egy német nyelvű levelet Annalisének, beszámoltam sorsunkról és jeleztem, hogy válasza esetén következő levelemet már dán nyelven követem el, kérve, hogy nyelvtani hibáit piros tintával legyen szíves kijavítani és visszaküldeni nekem... Megjött a komoly és nekem mégis olyan kedves válasz. Aztán az én javított levelem... Hát mit mondjak? ***Olyan volt, mint a Vörös-tenger!...***

Levelek százai követték egymást, aminek két következménye lett: előbb tanultam meg dánul jól írni, mint beszélni... és hogy a leveleken keresztül egy olyan kölcsönös szimpátia született meg bennünk egymás iránt, melyből szerelem lett és egy olyan időtállóan erős kapcsolat, hogy még ma is, fél évszázad múltán is, változatlanul rágyog...

Decemberben telt ház (1500 néző) volt Silkeborg városi színházában, a Sønderportban, ahol a Vöröskereszt javára magyar kultúrestet rendeztünk. Énekkarunkat Gábriel Misi tanította be és vezényelte, Szijjártó Imre, (aki később a király előtt is fellépett) nagyszerű hegedűszólóval szerepelt. Kvartettünk (Bajó Gyula, Hévizi Endre, Hegyi Lajos és Szijjártó Imre) Beethoven-szonátákat adott elő.

Tomboló sikert aratott Csanády Laci, aki tipikus magyar arcélével kardtáncot adott elő, fekete hosszúszárú csizmában, fehér székely halinanadrágban és meztelen felsőtesttel... Táncszámát énekkarunk kísérete a maximális sikerré fokozta. Nem vitás, ezzel a bemutatkozásunkkal meghódítottuk a várost! Vezércikkben írták rólunk a lapok és egymást követték a meghívások nemcsak Silkeborg szellemi elitjéhez, hanem a társadalom minden szintjén. Az egyik söröző̈ben gyerekkoromból ismert képre bukkantam: egy filmkép a némafilmek idejéből: Zoro és Huru! És a vendéglős, aki kiszolgált: maga a kis kövér Huru! Dániában persze más volt a nevük de Huru feljegyezte „magyar nevét" és örömmel hallotta, hogy filmjeik Magyarországra is eljutottak...

Egyik este a silkeborgi fogorvosnál voltam vacsoravendég és alig tudtam leplezni az égető fájdalmat, ami nem a fogamban, hanem elfeketedett és gyulladt fogínyemben már pár napja kínzott. Fogorvos barátom azonnal megvizsgált és közölte betegségem nevét: ***skørbut!*** Az ez elleni egyetlen gyógyszer éppen most özönlik Dániába: a citrom! Egy szeletet tartottam csak a számban, s a C-vitamin hatására szinte napok alatt nőtt ki az új, rózsaszínű íny...

Most már legtöbbünk életjelt kapott otthonról. Csak most, közel egy évvel eltávozásom után tudtam meg végre, hogy szüleim életben maradtak!

1946 januárjában a Junkers Institut-ból odisszeiánk legutolsó közös szálláshelyére költöztünk, Silkeborg nyugati részén, erdőktől körülvett üdülőbe, az Aggerholmba. Csodaszép bükkerdők és fenyvesek között fekszik egyemeletes üdülőnk egy kis tó mellett, alig félórás sétára Silkeborg városközpontjától. Itt már komoly munka tölti ki napjainkat, természetesen egyetemi óráink mellett. Lázas és intenzív festészet jelzi kiállításunk közeledtét a dán és a svéd fővárosban. Uhlyarik Ferke és Molnár Gyugyó egy itt Dániában alig művelt – sőt alig ismert – művészeti ágat kezdett nagy szakmai tudással gyakorolni: az ***intarzia*** művészetét. Egy-egy képük klasszikusan jól sikerült és művészeti szempontból magas szintet képviselt! De van a művészeteknek még más ága is, ami szintén nem maradhatott ki munkásságunk és alkotási tehetségeink közül. Bakos Béla barátommal még „gólya" azaz első éves hallgató korunkban hetente jártunk télen az operába. Fent a kakasülőn 80 fillérbe került egy állóhely. Onnan ugyan semmit sem lehetett látni, de annál többet hallani... Volt úgy, hogy egy-egy operát háromszor is megnéztünk, azazhogy meghallgattunk. A tartalmát betéve tudtuk, de a zene mindkettőnket elragadtatott. Akkor kezdte Béla énekelni próbálni az ismertebb dalszövegeket. Kiderült, hogy jó hangja van és én feltettem neki a kérdést, nem tévesztett-e pályát? De ő határozottan állította, hogy nem érzi tehetségét átütőnek. Hát ha az Operában nem is, de köztünk gyakran hangzott fel Rodolphe áriája, a „Che gelida manina, se la lasci riscar dar...", Colline szomorú kabátáriája, aztán a Traviata-ból Alfréd egekbe törő szerelme „Di quell' amor, quell' amor ch' é palpito..." Majd amit a legjobban szeretett, a mantovai herceg nagyáriája a Rigolettóból: „La donna é mobile, qual piuma al vento..." Lehet-e ezt elfelejteni? Vagy amint Csiky, alias Felcsiky Ervin veri a zongorát és isten tudja hányadszor halljuk falsul fanyar stófáit... Itt csak az egyik „fanyart" citálom: ***„Panaszkodnak a négerek, – Hogy kevés a néger gyerek..., Azért kevés a néger gyerek, Mert csak panaszkodnak a négerek..."***

A városi Atlétikai Klubtól diszkoszokat és súlygolyókat kaptunk. A bivalyerejűek hátul a zöld gyepen dobálták az acélgolyókat, kondiciójukat erősítették. Csiky éppen eldobta a súlygolyót, mikor megjelent a nagyobbik Böhm gyerek, a tíz éves Lacika, akinek imponált, hogy a nála tíz évvel idősebb egyetemi hallgatókkal, apjára való tekintettel, nagyképűen haverkodhatott. Mint minden korabeli gyereknek, neki is megvolt köztünk az ideálja, – Csiky, akit Cézárnak titulált! „Szia Cézár! Látom új focitok van!" – mutatott a távolabb a fűben fekvő és labdának látszó rozsdásbarna acélgolyóra... „Hadd rúgjak bele...! – kérlelte Csikyt. „Nem lehet, mert tönkreteszed az új focinkat!" – utasította el Csiky. „De Cézárom, csak egyetlen rúgást engedj meg..." – könyörgött Lacika. „No nem bánom, de nagyot rúgj!" Elhűlve láttuk, amint Lacika nagy irammal nekiszaladt a labdának hitt, hét és fél kilogrammos acélgolyónak. Bokában fog eltörni a lába! Nagyot rúgott és míg a golyó mozdulatlanul maradt, ő átesett rajta és arccal lefelé mozdulatlanul feküdt a fűvön... Odarohantunk és Csiky, aki ijedten látta, hogy rossz viccet csinált, gyengéden felemelte

Lacika fejét: „Szólj már, hogy megismersz-e?" Lacika könnyes szemmel nézett Cézárra, az Ideáljára és csak ennyit mondott: „Hülye szar!"

Kiállításainknak szép sajtósikere volt, ami a magas színvonalon festő Jánossy Gyurka, Hévizy Bandi és Bajó Gyula alkotásainak volt köszönhető. Jómagam két képemet adtam el és végre vehettem egy rendes cipőt és öltönyt.

De mégis, 1946 tavaszán már valahogy a levegőben érződött egy bizonyos külszín alatti nyugtalanság, akárcsak mikor a fecskék ősszel látszólag nyugodtan ülnek a villanydrótokon, de testük tele van ideges remegéssel és ha egyszer felrepülnek, akkor már nincs megállás... Mi is jól tudtuk és éreztük, ***Aggerholmból az utunk már vagy a szülőföldre – vagy a széles nagyvilágba vezet...***

Egyre többen jártak egyénileg, szinte titokban a fővárosba, Koppenhágába. Senki sem tudta, hogy a várható hazautazás lehetőségeit, vagy a nagy befogadó országok bevándorlási kvótát szimatolták-e... Mert már megszűnt köztünk az egymásra utaltság és a közösségi gondolat, most már az egyedül lényeges az egyéni érvényesülés és annak lehetséges kivitelezése volt, mert erre, mindnyájan éreztük, most jött el az idő! A világ minden tájáról érkeztek különös bélyegű levelek, helyzetleírásokkal, meghívásokkal. ***Hirtelen az egész világ nyitva állt előttünk!*** Engem nagybátyám hívott San Francisco-ba. Sok fejtörés után Európát választottam és azt, hogy megszerezzem az építészmérnöki diplomát. Ennek eléréséhez viszont okvetlenül vissza kellett mennem Budapestre.

Az első fel- és elreppenő „madár" Picsogó, alias Vámszer Géza volt, aki Korsørben kifulladás nélkül körözte le az ötezer métert, de most sokkal messzebbre indult: Brazíliába! Búcsúzik és ölelésünkben érezhetően benne van: *„Sohasem látlak többé!"* Ilyen érzéssel búcsúztam Máthé Laja barátomtól, akivel életveszélyes élmények sorozata fűz össze. „Elfogadtam a Norvég Királyi Porcelángyár vezető tervezői állását. Csak ide megyek Oslóba!" De nagyon is jól tudtam, hogy Norvégia nem lehet a cél, földrészek várnak rá és ő azokra... Fél évszázadig nem tudtunk egymásról, hiába kerestem többször is. De ehhez az írásomhoz éppen az ő korabeli rajzai a legtökéletesebb illusztrációk! Megtudván Fránner Franci címét Kanadában, Torontóban és tőle azt, hogy Laja is Kanadában van és pedig szintén pont Torontóban, ötven éves hallgatás után kölcsönösen megilletődve beszéltünk végre egymással, telefonon. Kiderült, hogy illusztrációmnak szánt rajzai nem vesztek el, hanem nála vannak és postafordultával meg is kaptam őket. Most már csak személyes találkozásunk lehetőségeit kell megbeszélnünk. Az idő lassan kifut alólunk, felmorzsol mindent, elszaladt életünkből csak alkotásaink és nosztalgikus emlékeink maradnak vissza...

Bajó Gyula „bácsi" és Hévizi Bandi a jó öreg Angliát választották letelepedésük színhelyéül, ahol festészeti tudásukat kívánják továbbfejleszteni. A Böhm-család, – akárcsak Picsogó, a távoli Brazíliát választották jövőbeli otthonuknak. A tangóharmonika nagymestere, Fránner Franci, úgy tudtam, Ausztráliába vándorolt ki, de kiderült, hogy hatodmagával ő is Kanadába ment. Ott él Máthé Laja, Schönauer Norbi és Fránner Franci Torontóban, Kiss Zoli Vancouverben. Kulcsár Frédi ott halt meg Montrealban. Felcsiky és Nagy Dezső tovább mentek az USA-ba. Már mindketten meghaltak. A Kazinczy-család Stockholmba utazott, ahol nemzetközileg ismert nevű tanárunk a Kooperativa Förbundnál kapott tervezői állást. ***Legtöbbünk otthon szeretné befejezni tanulmányait, amit két-két és fél évre megszakított a második világháború és építészmérnöki diplomáját Budapesten kívánja megszerezni...***

Komoly nekikészülődés után 1946 novemberére megszerveződött hivatalos Magyarországra szállításunk. Emlékezetem szerint ez volt az egyetlen és nagy létszámú csoport, mely egyidőben utazott haza. Több busszal, három tanárunk és családtagjai, a hallgatókkal együtt ***összesen több mint ötvenen indultunk Koppenhágából Budapestre.***

Addigra az Aggerholm teljesen kiürült, néma és csendes lett... Orbán Franyó volt az utolsó, aki kiment kis szaunaszobájából, – de még a várost sem hagyta el, nem hogy Dániát! Silkeborgi dán lányt vett feleségül és mint nyugdíjas, ma is ott él... A novemberi busztranszporttal az északi csoport több mint ötven százaléka visszatért Budapestre.

Négyen voltunk, akik a novemberi hivatalos hazaszállításkor részben Svédországban, részben Dániában voltunk jó állásban (Hegyi Lajos, Poroszlay István, Simonffy Gyula és jómagam) ***Mi voltunk az utolsók, akik elhagytuk Dániát!***

A koppenhágai főpályaudvaron csak ***Egyvalaki*** búcsúztatott minket, aki személyében Dániát is képviselte: ***Annalise,*** dán mennyasszonyom... Rettenetesen nehéz volt ez a búcsúzás, hiszen szívem és lelkem itt maradt Dániában...

Közel két és fél évig voltunk távol hazánktól. Hat napig tartott, míg rengeteg viszontagság után átvergődtünk a négy katonai megszállási övezeten és március 11-én megérkeztünk a Kelenföldi pályaudvarra. Itt fejeződött be odisszeiánk, melynek hosszát bizony egyikünk sem sejtette volna 1944. december 8-án...

UTÓIRAT

Írásom, mint a bevezetőben kifejtettem, monografikus memoár és kizárólag a német Harmadik Birodalom összeomlásakor látott és tapasztalt eseményekkel foglalkozik. Nem lehet feladatom, hogy a németek által bombázott városokra, (London, Varsó, Coventry) kitérjek. Én 1945-ben a Német Birodalom agóniájának voltam véletlenül életben maradt szemtanúja. Nekem egy német – Drezdában élve elégett, vagy Hallében freskóként a falra kent – kisgyermek halála éppen úgy fáj, mint bármely más nemzet gyermekének brutális és értelmetlen meggyilkolása! Mert a gyermekek mindig ártatlanok, a gyűlöletet istentelenség rájuk is kiterjeszteni!

Meggyőződésem, hogy a legaljasabb bűn, amit ember ember ellen, vagy nemzet nemzet ellen elkövethet itt a földön, ***a politikai vagy háborús tömeggyilkosság!*** Ennek elítélése nemcsak az isteni, hanem az emberi ítélőszék feladata is kellene, hogy legyen! ***Függetlenül attól, hogy a bűntényt az Ördögök, vagy az Angyalok, a Legyőzöttek, vagy a háború Győztesei követték-e el!***

Budapestre hazaérkezve a műegyetemistáknak, mint a nyugattól és annak demokráciájától „megfertőzötteknek", meg kellett jelenniük egy ún. Igazoló Bizottság előtt, mely elsőéves, hithű kommunistákból, pártemberekből állt. Végighallgattam egyik barátom kínos procedúráját:

– Hallott már az elvtárs a megvalósult szocializmus és szabadság országáról?

– Nemcsak hallottam, hanem voltam is ott... mondta barátom.

– Az elvtárs járt a Szovjetunióban? – kérdezték áhítatos irigységgel.

– Hát ott nem – hanem Dániában...

– Megőrült maga? Azt az imperialista, fasiszta és kapitalista és jelentéktelen országot meri maga szocialistának nevezni?

– De kérem én ott csak szociális jólétet és szabadságot tapasztaltam... – mondta naív barátom.

– Ami maga ott látott az piszkos progpaganda volt, hogy megszédíthessenek vele olyan szűklátókörű embereket, mint maga! Vegye tudomásul, hogy jólét és szabadság csak egyetlen országban virágzik: a Szovjetunióban!

A fenti párbeszéd alapján barátomat kishíján kirúgták a Műegyetemről. Lediplomázása után kivágták vidékre és egyéves szemináriumra ítélték, hogy politikailag „fejlődjön"!

De a kis Dánia nem csak tiszta demokráciájával fertőzött meg minket, hanem hivatásunk területén is! Dánia világviszonylatban is magas színvonalú építőművészetét, könyvekből és a valóságos épületeken, lehetetlen volt úgy tanulmányozni, hogy az ne lett volna hatással ránk! Később Magyarországon, a közülünk kifejlődött legjobb építészek, (Jánossy György, Farkasdy Zoltán és Zalaváry Lajos) terveiből még a legsötétebb kommunista diktatúra alatt is sugárzott a modern dán építészeti stílus nyilvánvaló hatása! Ezeknek logikus és tiszta szépségét a párt nem tudta szakmailag megtámadni, hát a szovjet „szocreál" stílust állította azzal szembe, melynek csak egy hibája volt, hogy még a néhány pártkorifeus építész sem tudta megmondani, hogy micsoda? Így a modern funkcionalizmust próbálták gúny tárgyává tenni és elnevezték „dán stílusnak". Ezt persze egy vérbeli építész nemes kitüntetésként könyvelte el.

1946-ban Farkasdy Dodi barátommal Koppenhágában dolgoztunk. Mindketten asszisztensei voltunk két, teljesen ismeretlen dánnak. Dodi egy építésznek, én egy mérnöknek. De egyikünk sem sejtette, hogy mindkettőnk munkatársa világhírű lesz! Jómagam Kann Rasmussen mérnökkel felülvilágító ablakrendszere tökéletesítésén dogoztam, (ezért nem mehettem az 1946 novemberében indult nagy csoporttal haza). Kann Rasmussen ***Velux felülvilágító ablakrendszere világsiker*** lett, ma gyárral háromezer-hatszáz alkalmazottal és Magyarországon is, míg Farkasdy Dodi dán építésztársa ***világnév*** lett: Jøm Utzon tervezte később Ausztrália büszkeségét, a ***sydney-i operaházat.***

BEFEJEZŐ SOROK

Odisszeiánk befejezése után, az 1946–47-ben Magyarországra visszatérő hallgatókra nagyon nehéz évek vártak az akkor berendezkedő és az országot megszállva tartó Vörös Hadsereg védelme alatt moszkvai irányítással hatalomra jutó kommunizmus diktatúrája alatt. Szinte mindegyikünk megszerezte az építészmérnöki diplomát, igyekezett a demokrácia szelleméhez méltóan erkölcsileg tisztán maradni, hiszen csak alig egy-ketten adták el magukat a pártnak. Kilenc-tíz évet kellett szellemi és anyagi nyomorban végigkínlódni, amiről akkor nem tudtuk, hogy nem tart-e halálunkig?

De a megpróbáltatásokhoz, éppen az odisszeiánk alatt, alaposan hozzászoktunk. És eljött 1956 szabadságharca, megnyíltak a határok! A Dániából utolsónak hazatért négyünkből hárman újra Észak felé

vettük utunkat. Jómagam dán családommal természetesen *„haza, Dániába"* mentem, míg Simonffy Pepi Stockholmba és Poroszlay Pista előbb szintén Svédországba, majd onnan véglegesen a Kanári Szigeteken telepedett le. Hegyi Laja otthon maradt és 1992-ben halt meg.

A diktatúra alatti nyomorúságomnak volt azonban két pozitív oldala is: az egyik, hogy Pesten fiatal mérnökként magas szintű tervezési feladatokat végeztem és ez gyorsan vezetett vezető álláshoz Dániában, a másik, hogy feleségem, Annalise, született nyelvérzékével, anyanyelvi szinten beszél magyarul.

1994. december 8-án volt 50. évfordulója a Műegyetem egykori mérnök-, építész-, gépész- és vegyészhallgatói 1944-es németországi kitelepítésének. A Műszaki Egyetem dísztermében 320-an gyűltünk össze, hogy erre az eseményre a Műegyetem mai rektorával együtt megemlékezzünk. A mérnöki kar részéről Holdampf Róbert, a gépészek részéről Madaras Jenő, a vegyészek nevében Kocsis Elemér beszélt. Az építészek képviseletében jómagam tartottam ünnepélyes visszaemlékezést. Másnap a ***Műegyetem menzáján*** ünnepi és emlékező vacsorára gyűltünk össze 36-an, a *„Dániaiak"*, akik az odisszeia révén 50 évvel ezelőtt Dániába kerültünk. Megemlékeztünk egykori tanárainkról és külön szeretett vezetőnkről, dr. Korompay György tanárunkról. ***Kilencvennégyünk közül Magyarországon élnek 32-en, külföldön élnek 37-en, meghaltak 25-en.***

FÜGGELÉK

A MŰEGYETEM DÁNIAI CSOPORTJA
(Az 1994. december 8-i találkozón)

Magyarországon élnek 29-en:

Beszédes Kornél
Csanády László dr.
Császár Ferenc
Dénesi Ödön
Dragonits Tamás
Farkas Ipoly
Félix Vilmos
Gábriel Mihály
Harasta Miklós dr.
Ila H. László
Jánossy György
Krizka György
Lamoss Béla
Majsa László
Márkus György
Marossy Ferenc
Mechtl Alfréd
Nagy A. Mihály
Nedelykov Mihály
Ruzicska Béla dr.
Seidl Ambrus
Sipos István
Szántai László
Szijjártó Imre
Szilágyi István
Varga Árpád
Varga László
Zajovits Jenő
Zalaváry Lajos

Külföldön élnek 28-an

Bartha Tibor	(Dánia)
Berta Ferenc	(USA)
Böhm Viktor	(Brazília)
Buna László	(Dánia)
Fránner Ferenc	(Kanada)
Hévízi Endre	(Anglia)
Hortay Géza	(Norvégia)
Hottovi Tibor	(Svédország)
Kiss Zoltán	(Kanada)
Lux Lajos	(Anglia)
Maróti Pál	(Dánia)
Máthé Lajos	(Kanada)
Molnár Gyula	(Dánia)
Nyíregyházi Miklós	(Dánia)
Orbán Ferenc	(Dánia)
Pécseli István	(Dánia)
Poroszlay István	(Kanári-Szigetek)
Rauschenberger K.	(Dánia)
Sasadi László	(Dánia)
Schönauer Norbert	(Kanada)
Schreyer Béla	(Dánia)
Simonffy Gyula	(Svédország)
Sipos Albin	(Németország)
Trettina Jenő	(USA)
Uhlyarik Ferenc	(Dánia)
Vámszer Géza	(Brazília)
Vrbata Béla	(Szlovákia)
Weiss György	(Svédország)

Családtagok (Magyarországon és külföldön 12-en)

Böhm Viktorné	(Brazília)	Felcsíky Ervinné	(USA)
Böhm László	(Brazília)	Kiss Márta	(Románia)
Böhm György	(Brazília)	Pelikán Józsefné	(Budapest)
Kazinczy Gáborné	(Svédország)	Somogyi Lászlóné	(Budapest)
Kazinczy Ferenc	(Svédország)	Trettina Jenőné	(Budapest)
Kazinczy Erzsébet	(Dánia)		
Császár Ferencné	(Kanada)		

Meghaltak 25-en

Polgár Lajos	(†1949)	Bakos Béla	(†1986)
Reichárd Béla	(†1960)	Kecskés Ferenc	(†1986)
Bajó Gyula dr.	(†1961)	Kulcsár Alfréd	(†1989)
Dötsch Károly	(†1961)	Farkasdy Zoltán	(†1989)
Kazinczy Gábor dr.	(†1964)	Korompay György dr.	(†1991)
Székely László	(†1969)	Uitz István	(†1992)
Pelikán József dr.	(†1971)	Hegyi Lajos	(†1992)
Kiss László	(†1977)	Snopper Tibor	(†1994)
Nagy Dezső	(†1980)	Koleszár/Benkő/József	(†1994)
Felcsíky Ervin	(†1982)	Komáromi István	(†1994)
Somogyi László	(†1982)	Izsák Béla	(†1994)
Lamoss Béláné	(†1984)	Oláh Imre	(†1994)
Gergelyffy Gusztáv	(†1984)		

	Hallgatók	Családtagok	Meghaltak	Összsen
Magyarországon	29	3	16	48
Külföldön	28	9	9	46
Összesen	57	12	25	94